

2020.
Reliģiozi — filozofiski raksti Latv. Nod.

Rakstu vainags

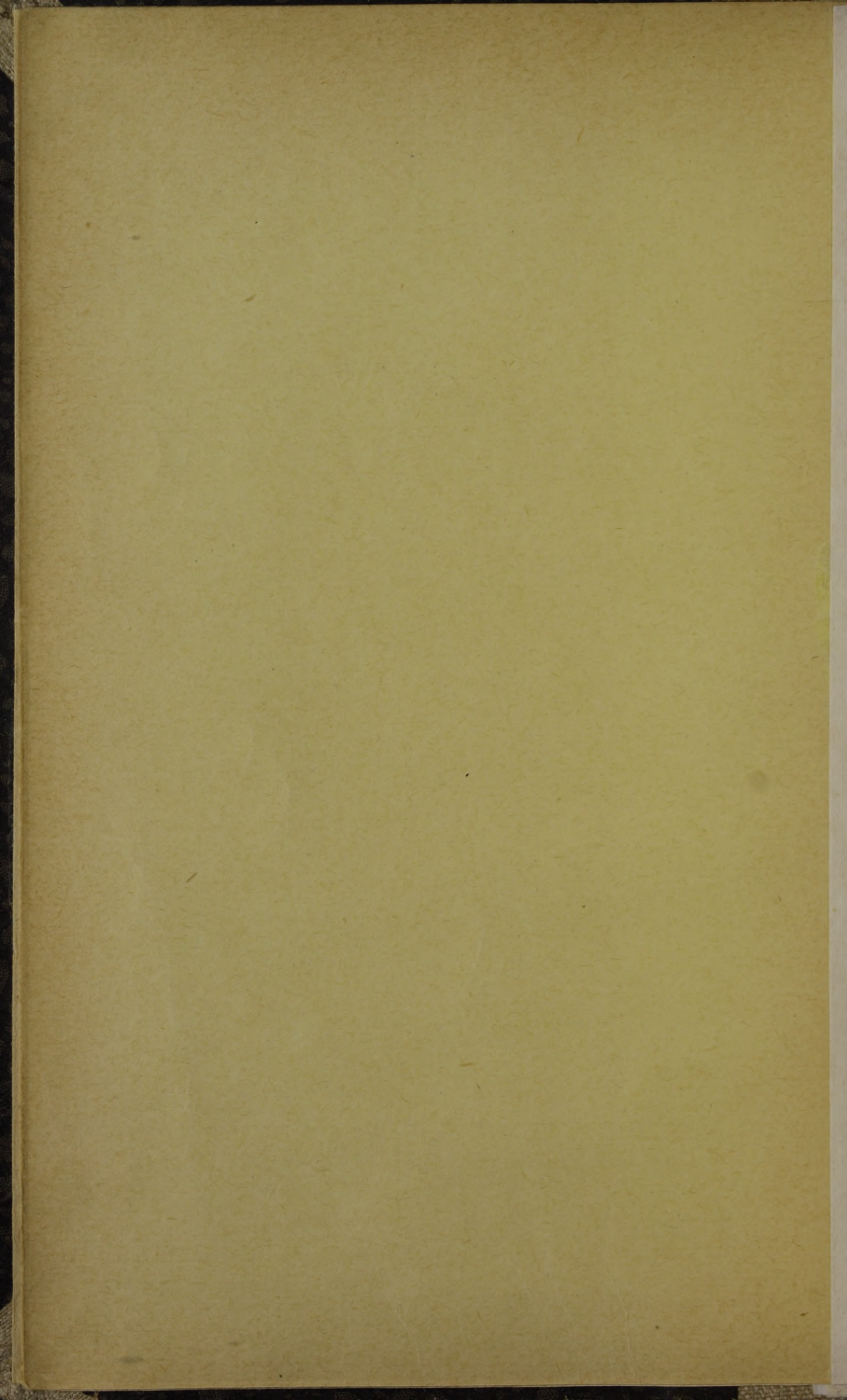
Profesoram

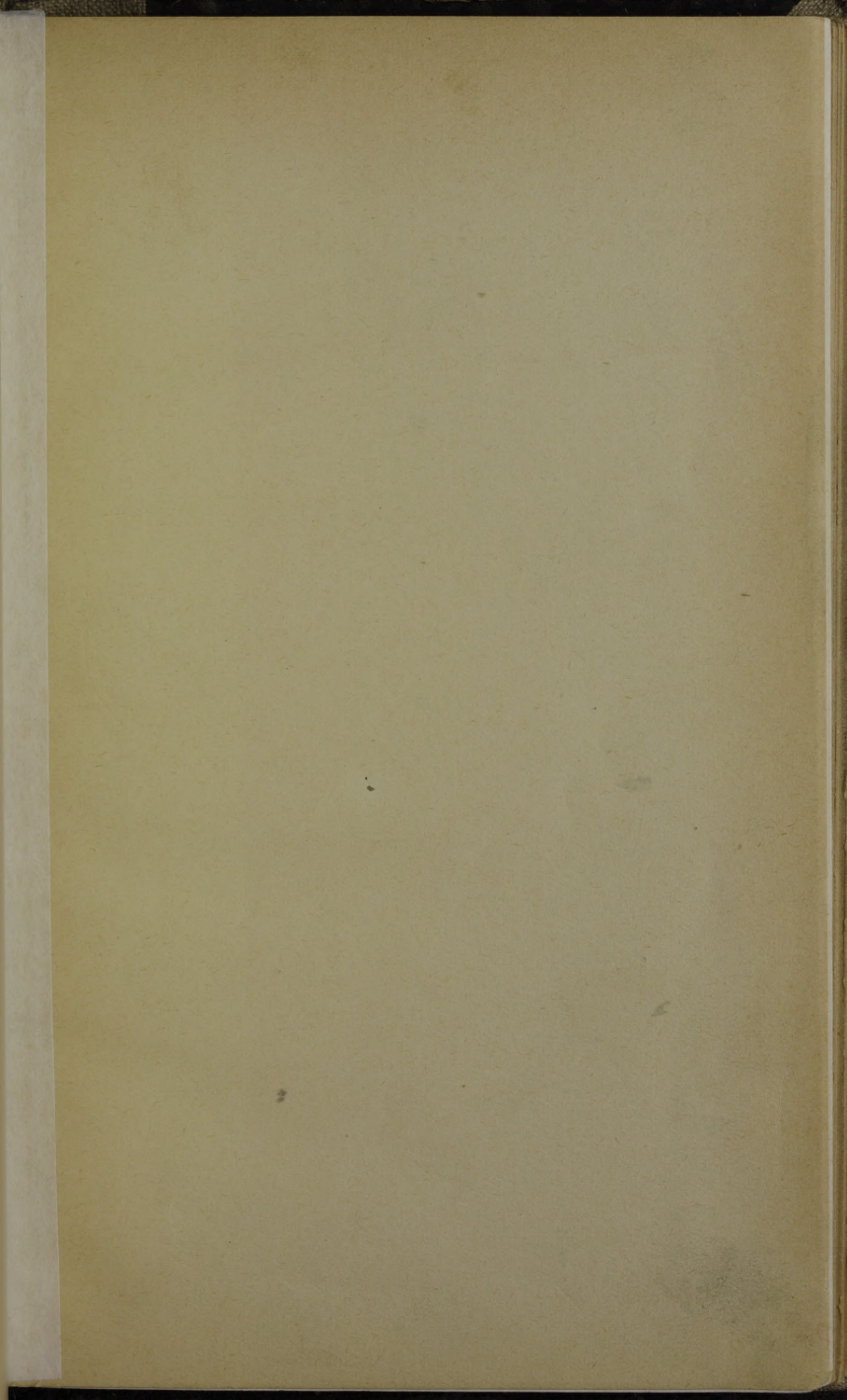
JĀZEPAM VĪTOLAM

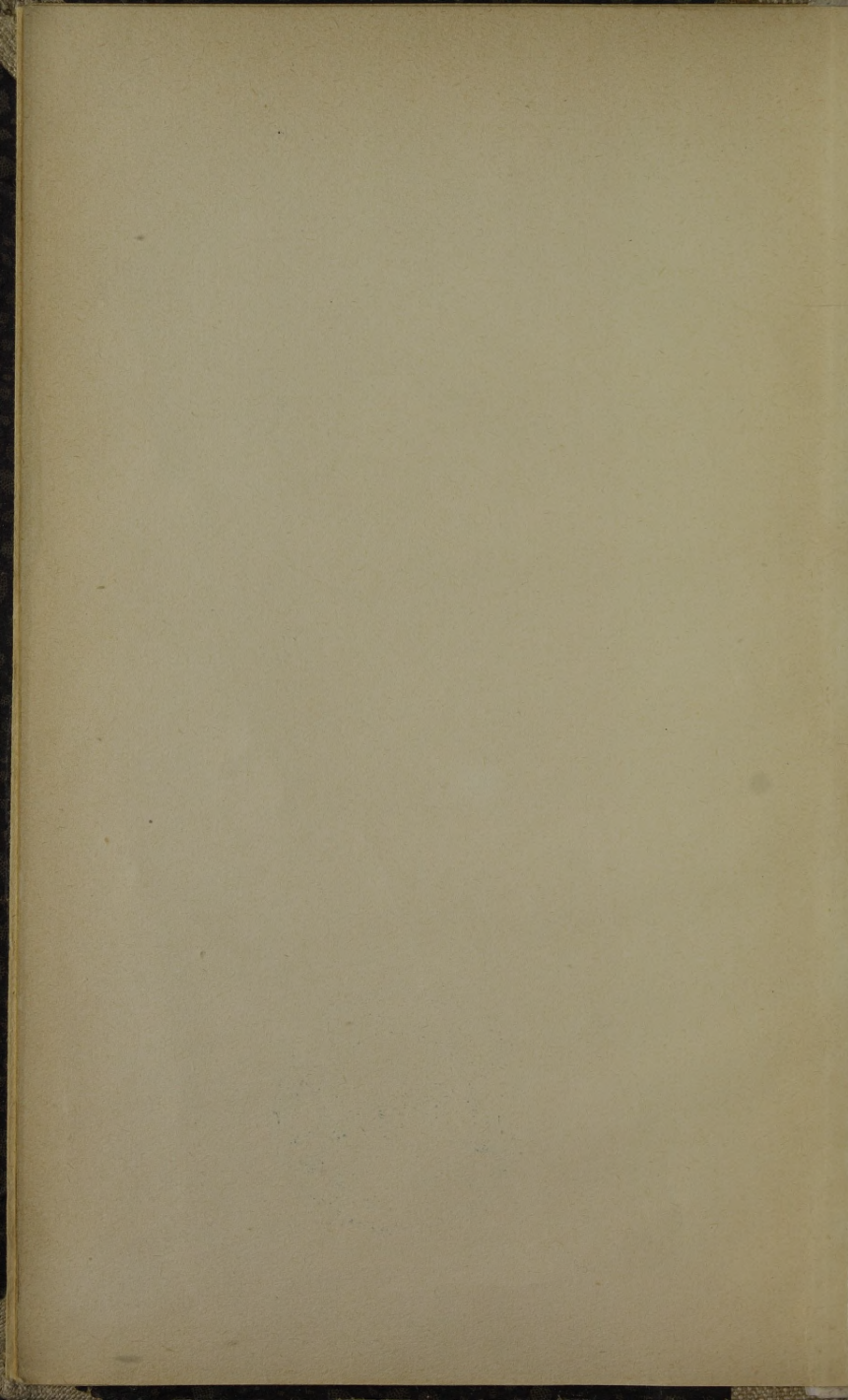
1863 — 1933

1933

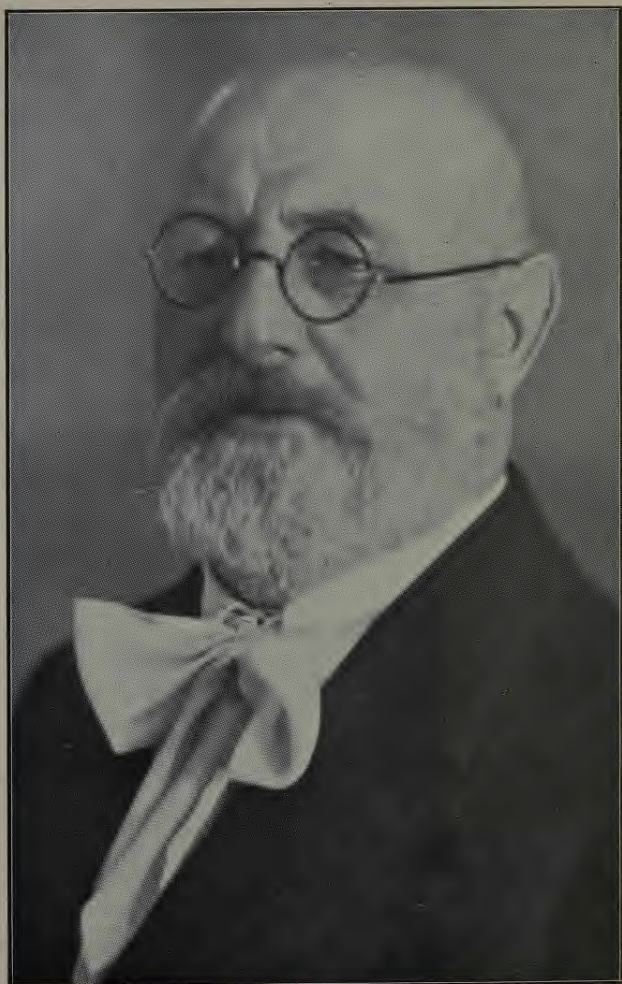
Izdevis A. Gulbis, Rīgā

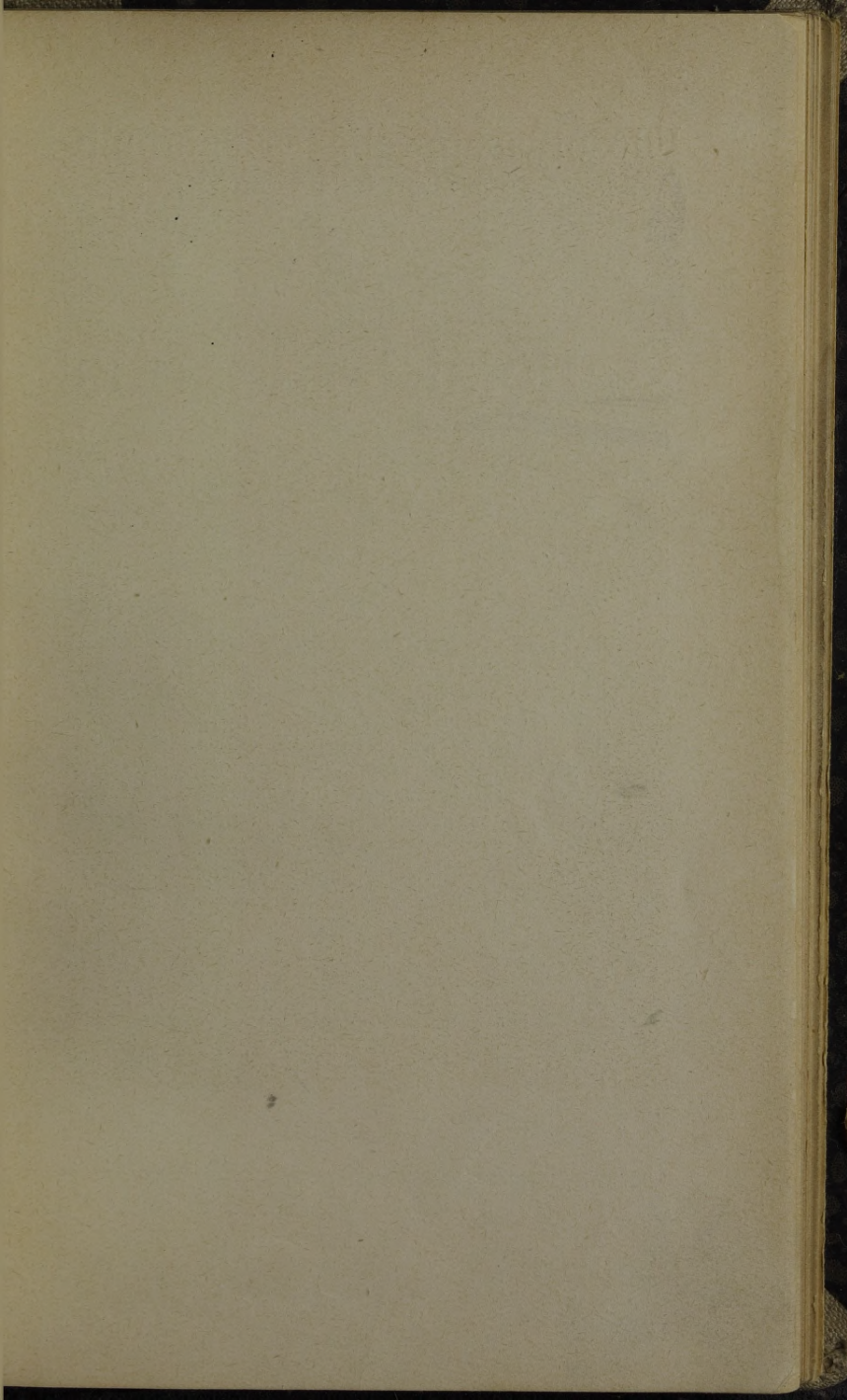

J. W. Nichols

IB

Filosofijas un reliģijas zinātņu b-ba
(pie Latvijas Universitātes)

Reliģiski-filosofiski raksti

IV

SATURS: Cand. theol. Milda Ziverte-Zālite:
Jāzeps Vītols (1863.—1933.). — Prof. Dr. P. Dāle:
Cēlais skaistums un jūtu dziļums mūzikā un
reliģijā. — Prof. Dr. V. Maldonis: Kādēļ latvieši
dzied? — Prof. Dr. K. Kundziņš: Garīgā dziesma
kristiānisma sākumos. — Doc. Dr. Gustavs
Menšings: Dziesma reliģijas pasaulē. — Prof. Dr.
J. Bencingers: Dziesmu cikls par Jahves kalpu.

R i g ā, 1 9 3 3. g a d ā

L $\frac{2}{566}$

69 Latv. Ned.

Rakstu vainags

R
2

Profesoram
Jāzepam Vītolam
1863—1933

*

I z d e v i s A. G u l b i s

Pārb. 1969.g. 7. VIII.

L. V. B.

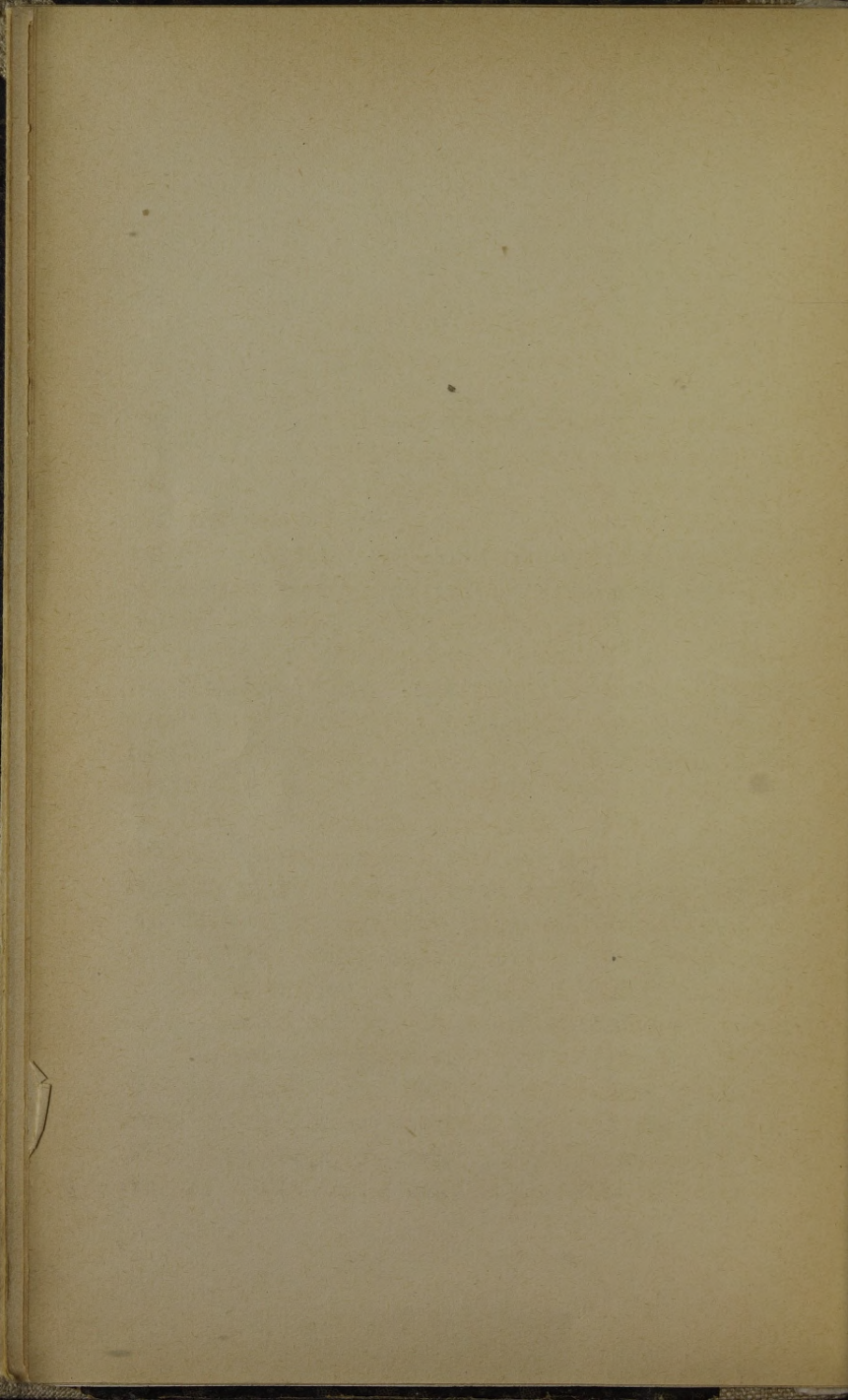
nr. ~~248735~~

0308021248

„Latvju Kultūras” spiestuve, Rīgā, Tērbatas ielā 15/17.

LATVIJAS KONSERVATORIJAS
REKTORAM PROFESORAM
JĀZEPAM VĪTOLAM
VIŅA 70. DZIMŠANAS DIENĀ
26. 7. 1933.

Milda Zīverte-Zālīte.

Jāzeps Vītols

(Biografiska etiĎe)

„Laikam es esmu svētdienas bērns, laimes ce-
purītē dzimis“, izsaucas jubilārs pats, kad vē-
ro aizvadīto dienu gaišo pilnību un darba au-
gļu zelta briedumu. Septiņdesmit gadi mirdzē-
juši un skanējuši dziesmai un mūzikai. Pašas
laimes svētīta dzīve, dižs svētīgs mākslas mūžs!

Jāzeps Vītols dzimis 1863. gada 26. jūlijā,
Vidzemē — Valmierā; bet jau 1867. g. viņa ve-
cāki pārceļas uz pastāvīgu dzīvi Zemgalē —
Jelgavā. Bērns piedzimst dziesmotā namā: mū-
zikāli apdāvināts ir ij tēvs, ij māte. Jau šūpulī
likts mūzu svētīts mantojums. Āgri jau bērns
klausās mūzikā, dziesmās, āgri sāk nojaust se-
vī atbalsi. Tēvs pirmais nomana dēla mūzikā-
lās tieksmes un talantu; viņš pats ir dēla pirmais
mūzikas skolotājs; tad aicināti talkā tiek lie-
lāki speciālisti: teorētiskis-ērgēlnieks Postels un
piānists-vijolnieks Rapps. Tie ievada jauno ta-
lantu nopietnā mākslas amata disciplinā. Vaļā
viegls tad ceļš uz mākslas lielajām svētnīcām.

Labam mūzikantam jābūt arī vispār izglīto-
tam, tā bij spriedis gudrais paidagōgs — tēvs,
un Jāzepam Vītolam jāiet Jelgavas reālskolā,
to nobeidz 1878. gadā. Tanī laikā Vītols sāk arī

komponēt. Sirds skan un izteikt sevi grib dziemā. Jaunā dvēsele sāk raisīties, mosties. Uz sākts sevis meklēšanas ceļš. Cik daudz reiz tas top gaŗš moku un nemiera ceļš! Bet ir tādas laimīgas dvēseles, kas ātri gaismu sevī atrod, un tai gaismā tad gaismot spēj visus pasaules tumšos ceļus. Tāds laimīgs meklētājs ir arī Jāzeps Vītols. Ātri viņa dvēsele sadzird, saklausa savu īsto aicinājumu, mūzu vēlējumu. Un ceļš iet pa laimes lemtām zelta kāpēm uz augšu — gaišs un viegls.

1880. gadā Jāzeps Vītols iestājās Pēterpils konservātorijā. Mākslinieka karstākais vēlējumies ir piepildījies. Smaidīdams viņš atvadās no klusās mazās Jelgavas, to vilina un sauc tālā spožā Pēterpils! Tā ir plaša un viesmīlīga pilsēta. Bet dzīve šai lielajā svešajā pilsētā prasa lielus līdzekļus, daudz, daudz lielākus, nekā spēj sagādāt mājinieku gādīgās rokas. Daudz maksāja dzīvokļa un instrumenta īre, mācību līdzekļi, savu tiesu prasīja arī studentu bohēmiskās dzīves tradīciju un „slavas“ uzturēšana, un kur tad vēl skolas nauda — veseli divi simti zelta rubļu! Vajadzēja meklēt peļņu — privātstundas un klausīnāt pēc stipendijas. Ālta klasē, pie profesora Veikmaņa bij brīva stipendiāta vieta. Jāzeps Vītols pagaidām iestājās šai klasē; lai kā — svētīcas durvis bij atdarījušās, viņš bija iekšā! Taču jau nākošā gadā Vītols pāriet kompozīcijas teorijas klasē. Mākslinieks ir guvis noteiktu un skaidru atziņu, ka tur viņa īstā vieta. Vītola skolotāji šai klasē ir profesors Johansens un Rimskijs-Korsakovs. Viņš ir nācis laimīgā laikā un

nonācis labās gudrās rokās. Jāzeps Vītols ir rūpīgi sagatavots skolnieks, izceļas savu biedru starpā. Slavenie meistari drīzi nomana sava audzēkņa spējas un spīrgto talantu, sāk nopietni to vērot un uzmanīt.

Apdāvinātais audzēknis skolotāju labās cerības un uzticību nepievīla.

1885. g. 5. novembrī krievu simfoniskās mūzikas vakarā piānists Lavrovs spēlēja Vītola sonāti, op. 1. 1886. gadā Vītols nobeidz konservātōriju ar zelta medāli; tai pašā gadā viņš tiek uzņemts konservātōrijas mācības spēku saimē. 1901. gadā Vītols ir jau profesors. Tas ir ceļš — pa laimes pēdām.

Rimskijs-Korsakovs ievēda Jāzepu Vītolu krievu mūzikas aristokrātu sabiedrībā. Viesos pie sava laipnā skolotāja, mūzikālajās sanāksmēs pie Stasova, lielā krievu nacionālās mākslas ideologa, tad arī slavenajās Beļājeva „piektdienās“ Vītols sastopas un sapazīstas ar izcilākajiem krievu komponistiem, mūziķiem un mākslas mecenātiem. Un drīzi vien Josifs Ivanovičs tiem kļūst tuvs kā savējais, sanāksmju pastāvīgais gaidītais viesis. Sevišķi ievērojamas bij šīs „piektdienas“ — mūzikas vakari pie viesmīlīgā mūzikas drauga Beļājeva. Beļājevs bij brīnišķīgs cilvēks ar nepārvaramu dzīves kaislību: mūzika un mūziķi. Viņš darīja daudz komponistu labā: gan personīgi atbalstīdams, gan dibinādams godalgu fondus, gan izdodams darbus. (Beļājeva izdevniecība darbojas vēl tagad Leipcīgā, mūsu Vītols ir šīs izdevniecības kūrātōrijas goda biedrs). Jāzeps Vītols drīz iemantoja šī lielā

mākslas entūziasta labvēlību: Beļājevs izdeva Vītola pirmos darbus. Tā bij liela ievērība un liela laime.

„Piektidien“ mūzikas vakariem bij ievērojama aistētiski-paidagōģiska nozīme un vērtība. Vītols tajos aizvien bij aktīvais dalībnieks: ij mūzicēšanā (alta partija), ij apspriedēs. Dedzīgās debatēs te pārrunāja un arī atrisināja dziļākās mākslas problēmas. Šinīs mākslas vakaros būtībā tika izlemta jaunās krievu mūzikas nākotne. Tas bija krievu nacionālās mūzikas renesanses laiks, pilns dzīva gara sprieguma un ro-sības. Kāda ierosmes un pieredzes bagātība jaunam māksliniekam!

Sanāksmēs Vītols iepazīstas ar tādām krievu mūzikas zvaigznēm kā: Ļadovu, Glazunovu, Taņņeju, šeit viņam laimējas satīties arī ar neaizmirstamo dziļjūtīgo Čaikovski un žilbinošo novātoru Skrjabinu. Pazīšanās ar Ļadovu izauga par skaistu draudzību, tās piemiņai veltīta Vītola „Ļadova biogrāfija“. Visi viņi aizsaukti Aizsaules dārzos; dzīvs tik vēl Glazunovs, dzīva arī viņa draudzība, kaut liktens draugus nošķīris ar tālām zemēm; vēl šovasar Glazunovs afsūtījis Jāzepam Vītolam sirsnīgu veltījumu. (Raksts ievietots „Mūzikas apskata“ jūlija numurā.)

Tāda bij apkārtne un sabiedrība, kur auga un veidojās Vītola mākslinieciskā personība. Šīs krievu mūzikas aristokratijas dabā bij tas lielais gara plašums, kas nenomāc, neapspiež otra īpatnību, ļauj brīvi lidot katrai individuālīfātei. Plašu skatu, iecietību pret svešu pārlicību, smalku sabiedrisku taktu, noblesi Vītols māci-

jies šai saimē. Māksla ir svēta, svēta ir katra mākslinieka dvēseles lūgšana, dziesma. Mākslas svētnīcu sargos nedrīkst būt dogmātiķu, ne fanātiķu. Tikai tad, kad nāk necienīgi mākslas profanētāji ar tīrgus gaumes lozungiem, vai sīku, seklu jūtu spoguļiem, — mākslas īstajiem svētniekiem un vadoniem jābūt modriem un arī bargiem, nesaudzīgiem.

Tā Vītols ir audzināts, viņš nevar citāds būt. Aizvien viņš stāvēs par mākslas aristokratismu, aizvien cīnīsies pret lētu diletantismu. Un to zina un mēcās arī viņa audzēkņi — jaunā mūziķu audze.

Draudzēdamies ar krievu mūziķiem un māksliniekiem, Jāzeps Vītols tomēr nebija aizmirsis savu dzimteni, savus tautiešus. Tajā laikā Pēterpilī dzīvo prāvs pulciņš latviešu intelligences: Stērstu Āndrējs, Vensku Edvards, Grosvalds, Kažoku Dāvis, Remiķis u. c. Tālās dārgās dzimtenes domas un jūtas tos visus tuvina un vieno. Pulciņos pulcējas un sastopas nopietni nacionālās domas prātnieki un jūsmīgi neprātīgi fantasti, debatē, mūzicē, dzied. Šeit Vītols sastop arī melancholisko vientuļnieku piānistu Ludvigu Bētiņu un lielo patrioātu Jurjānu Āndrēju. Visnozīmīgākā un svētīgākā izvērtās Vītola sadraudzība un tuvība ar Jurjānu Āndrēju. Jurjānu Āndrējs ievada Vītolu izcilāko latvju sabiedrībā. Viņš atraisīja, atmodināja un nostiprināja Jāzēpā Vītolā latvietības apziņu. Viņš izglāba un atdeva latviešiem šo dižo latvju mūzikas vaidelaiti. Ja mums ir latviešu Vītols, ja

mums pieder viņa mākslas veltes un mantojums, — par to jāpateicas Jurjānu Āndrējam. Ar godbijību un dziļu pateicību to atceļas un apliecina arī pats Vītols.

Tā notikās, kā bieži gadās: svešumā, trimdā dzimst dedzīgākie patrioāti, visātrāk te mostas tautības apziņa un pašcieņa. Tā ir tālās dzimtenes burvība. Jelgavā dzīvodams Vītols, diezin, vai būtu kļuvis tik drīz apzinīgs latvietis. Solidās ģimenēs toreiz Latvijā runāja vāciski, vācu kultūra bij vadone un mērķis. Arī Vītola ģimene bij pārvācojusies. Valoda mājās bij vācu, sabiedrība — vācu, mūzika — vācu. Vītols gan pazina dažādākās vācu tautas dzējas un melodijas, pazina Šūmani, Šūbertu, bet latviešu tautas dziesmas viņš nebij dzirdējis līdz Pēterpils laikam! Pēterpils latvju sanāksmēs, improvizētos dziesmu vakaros Vitolam atklājās latvju tautas dzeja un mūzika. Kāds spēcīgs iespaids! Mākslinieku aizrauj šo dziesmu spīgtums un īpatnējais dabīgais daiļums. Dziesmu vara, skaņu burvja draudzība izglāba, atgriezta Vitolu dziesmotai Latvijai. Drīz vien Vītols top Pēterpils latviešu mūzikāli-sabiedriskās dzīves pirmais vadonis. Viņš organizē koņus: Latviešu labdarības biedrībā, Latviešu dziedāšanas biedrībā (šis koris piedalījās V. dziesmu svētkos un izpelnījās pirmo godalgu). Viņš runā, raksta, māca, rīko koncertus, diriģē, spēlē. Mūzikas dzīvē viņš kļuvis paraugs un autoritāte; nevien Pēterpils mūzikālajā dzīvē, — arī dzimtenē viss notiek ar Vītola ziņu, vārda vai darba padomu. V. vispārīgos dziesmu svētkos Vītols

piedalās kā virsdiriģents, ir aktīvs dalībnieks Latviešu biedrības Mūzikas kommisijā.

1898. g. Jāzeps Vītols sāk strādāt arī mūzikas rakstniecības laukā kā laikraksta St. Peterburger Zeitung“ kritiķis. (Turpat tai laikā strādā arī Emīlis Melngailis.) Te atklājas viņa literāriskais talants: veikls valodnieks (perfekta vācu valoda), smalks stila meistars, asprātīgs domātājs-analizētājs. Par šīm kritikām Pēterpilī interesējas visa plašā mūzikālā sabiedrība, Vītola spriedumam un vērtējumam tic kā autoritātīvam. Un kad 1911. gadā Pēterpils konservātōrijā notiek mūsu „Gaismas pils“ autora 25 gadu komponista jubileja, — Jāzeps Vītols ir jau plaši pazīstams nevien krievu un latviešu mūzikālajai sabiedrībai, — par viņu ir jau rakstīts arī ārzemju ievērojamākās mūzikas enciklopēdijās un leksikonos. Šo svētku piemiņu vēl tagad glabā Pēterpils konservātōrijas baltā marmora plāksne: zelta burtiem tur iemūžots Jāzepa Vītola vārds blakus visdižāko mūziķu vārdiem.

Tā bij svinīga krievu gara aristokrātu simpātiju un cieņas manifestācija. Tik retais latvietis kaut ko līdzīgu varēja cerēt. Ir šaubīgie, kas saka: Vai tad latvieti te cildināja, vai te apzinīgi gribēja godināt latvietību? Kā krievu komponistu Vītolu pazina ārzemēs, kā savējo to sumināja krievi Krievijā?!

Jubilārs pats rezignēti nopūšas: „Daži mani sauc par krievu, citi — vācieti, kas galu galā esmu es?“ Kam pieder Vītols, to rāda viņa izšķiršanās 1918. g., kad jaunā Latvija to aicina, viņš nāk, un no tā laika kalpo vienīgi viņai.

Kaut Pēterpils konservātōrija vēl ilgi skaita Vītola savu profesoru rindās, kam patīk ilgāks atvaļinājums, — Krievijā Vītols vairs neatgriezīsies. Jāzeps Vītols nekad gan neklūs mūziķis-etnogrāfs, nekad gan arī viņš nespēs saprasties, sadziedāties ar ultrā-nacionālisma himnu skandinātājiem. Bet Vītola „Gaismas pils“, „Beverīnas dziedonis“, „Karaļmeita“ ir tādas veltes, dāvanas Latvijai, kādas dot spēj tikai uzticamākais, ticīgākais un labākais viņas dēls. Dziesmu vara var izglābt tautu. Dziesmas bieži iespēj to, ko nespēj ne diplomātija, ne kari. Vītola dziesmas ir darījušas daudz vairāk laba Latvijai, nekā daža laba nacionālista skaistākās domas un runas.

1918. g. rudenī „opermieku vilcienā“ Jāzeps Vītols ierodas Rīgā. Tūliņ sākas operas dibināšanas darbi. Vītols ir tās pirmo pamatu licējs. Tas šķita tikai jauks sapnis reiz: Latvju opera! Nu tas piepildījies. Vītols ir jaunās operas direktors. Bet kad nākošā gadā tiek organizēta latvju konservātōrija, — Vītols nodod operu citās rokās un uzņemas atbildīgos konservātōrijas vadoņa pienākumus; šai vietā viņš stāv pilns cienības un spēka vēl šodien. Vītols bij vienīgais, kam varēja uzticēt latvju mūzikas augstskolas un reizā visas latvju mūzikas likteņus. Viņa bagātie piedzīvojumi un pieredzējumi, erūdīcija un prakse mākslas un pāridarītājas pasaulē ir ķīla, ka vadība ir gudrās un drošās rokās. Blakus šiem pāridarītāja un direktora pienākumiem Jāzepam Vitolam vēl neskaitāmi atbildīgi uzdevumi mūsu mūzikas dzīvē: — Dzier-

smu svētku organizēšanā un piepildīšanā viņš aizvien vēl aktīvais vadonis (VI., VII., 60. g. atceres visp. dziesmu svētku komitejas priekšsēdētājs). Viņš arī Skaņražu kopas vecākais; izglītības ministrijas Mūzikas padomes priekšsēdētājs; Latvijas universitātes teoloģijas fakultātes baznīcas mūzikas profesors u. t. t. Tā ir darbība un darbi, kam bieži diena izrādās par īsu, nakts jāliek klātu. Lielāko laika daļu un spēku prasa konservātōrija. Kompozīcijas teōrijas klases vadība, rektora atbildība, neskaitāmās sēdes, pārbaudījumi, audzēkņu vakari, koncerti, un kur tad vēl visi tie mūzikāli-sabiedriskās dzīves pienākumi, reprezentēšanās uzdevumi!

Vienīgi vasaras mēnešos dabū mākslinieks uzelpot. Zaļā dabas mierā un klusumā, bieži ar makšķeri rokā, tas pūtina savus nervus un krāj spēkus jaunām darba ziemām. Bet vai tad arī vasaru ir pilnīga vaļa, brīva bezdarbība?! Tik daudz ideju, jūtu, gleznu un skaņu uzkrājusi dvēsele, vajaga tās izteikt mūzikā: — radošais mākslinieka gars prasa savas pirmtiesības. Skolas darba steigā un kņadā tam tik daudz pāri darīts. Tās ir komponista lielākās bēdas: nav vaļas radīt! Bet tā jau visu latviešu radošo mākslinieku, varbūt pat visas pasaules radošo garu, traģēdija: ikdienas dzīves prasības pārsauc dvēseles aicinājumu, maizes darbs nomāc, nospiež dziļās gara rosmes. Vītols vēl samērā ir laimīgākais: viņa darbs tomēr nav nemīlams, sauss peļņas darbs, tas māksliniekam sen jau tuvs. Un tad par saviem upuriem viņš saņem to skaistāko gandarījumu: audzinādams jaunos komponistus,

viņš veidojis Latvijas mūzikas nākotni, viņš dzīvojis Latvijas mākslai. — Daudzus komponistus Vītols izskolojis Krievijā, daudzus izaudzinājis Latvijā. Ar pateicību un lepnumu audzēkņi atzīst un apliecina Vītolu — savu meistarā. Un tomēr tādas „Vītola skolas“ īsti nava. Tik dažādi viņa audzēkņi, tik dažāda to mūzika. Kā tas iespējams? Vītols nav dogmātiķis. Viņš dod brīvību, ļauj attīstīties katrai individuālitātei. Tikai vienā ziņā var manīt kādu „skolu“: visi Vītola audzēkņi ir mācījušies izteikt sevi labā stilā, labā formā. Dažādi ir to izteiksmes veidi, dažādas ir arī sekmes, bet visi pazīst darba nopietnību un stingrību. Kā krasti upi valda, lai tā neizplūstu, tā formai jāapvalda jūsma, fantāzija, lai dziļums neizsīktu. Bet aizvien tomēr jāatmin: lai nepaliek tukša sausa forma vien. Mākslinieks lai noteic amatnieku! Tas — Vītola mākslas pādaģōģijas noslēpums. Vītols interesējas par katru jaunu talantu, viņam rūp tā liktenis arī aiz skolas vēl, ar prieku viņš apsveic jaunā mākslinieka panākumus, apmeklē tā koncertus. Ja Vītols sauc Jurjānu Āndrēju par latvju mūziķu patronu, — arī viņam pašam tad jāpieņem šis goda vārds. Cik daudzus toreiz Pēterpils konservātōrijā viņš neizglāba, kad piesauca to bēdu brīdī! Vītola nopelni un slava bij kā īsts „thesaurus meritorum“, no kā varēja ņemt arī citi. Aizstāvis un palīģs jaunajiem mūziķiem viņš arī mūsu dienās. — Jāzēpa Vītola darbu saraksts ļoti plašs. Viņš izmantojis vai visus mūzikas izteiksmes veidus. Pārsvarā tomēr vokālie darbi, tie arī pazīstamākie, sevišķi

koņu dziesmas. To skaits — pāri simtam. Gorda vietu tām ierāda vai visos koņu koncertos. Slavenākās no tām klasiskās: Gaismas pils, Beverīnas dziedonis, Karaļmeita, Upe un cilvēka dzīve, Dūkņu sils, Kaņogs.

Arī solistu koncertos reta tā programma, kur nebūtu Vītola dziesmas. Ļoti populāras, daudz dziedātas: Mirdzas dziesma, Kokļu skaņas, Zvejnieces dziesma, Bakchanāle, Pie tava augstā baltā loģa, Aizver aciņas, Sapņu tālumā. No samērā jaunākām: Bālais mēness, Amarilli stāsta.

Vītolam ir arī tautu dziesmu krājumi: solo balsij klavieru pavadījumā un atsevišķa virkne orķestra pavadījumā. Klavieru mūzikā: sonāte, sonātiņe, populārā Vilņu dziesma, variācijas „Ej, saulīte, drīz pie Dieva“, Karmīna.

Simfoniskie darbi: poēma „Līgo“, Drāmatiskā ūvertīra, Sprīdīša ūvertīra, Princeses Gundegas un karaļa Brusubārdas svīta, Dārgakmeņi, Balāde, Tautas dziesmu svīta, Sēru maršs (pūtēju orķestrim).

Kāmermūzikas darbi: stīgu kvartets G-dūrā (to daudz spēlē arī ārzemēs), fantazija par „Ej, saulīte, drīz pie Dieva, Rapsodija, Melodija un Marzurka (vijolei).

Vītolam ir arī virkne dziesmu, kas ir teksta satūra ziņā, ir mūzikālā iejūtā un izskaņā ir vērtējamas kā garīgās skaņu dzejas. Dažas no tām arī allaž dzied dievnamos, garīgos koncertos.

No tām lai minam: Gājēja dziesma naktī, Svēts brīdis, Dieva lūgums, Trīs nāves, Miera dziesma, Dāvīds Zaula priekšā (te gan pārsvarā tīri mākslinieciskais) un visjaunākā Zemes bērns.

Vītols rakstījis arī korāļus, viņš sastādījis jauno Meldiju grāmatu. Vītola dziesmās dominē gaišās mūzas valoda. Ir gan arī skumjas, pat baigas ieskaņas un noskaņas, bet nav traģiskā, satricošā izmisuma. Tīrās sirds līrikas dziesmās intelekts ir modrs jūsmas apvaldītājs. Kaut Bārdus daudz komponējis, Vītols tomēr nekad nav normaldijies dzejnieka sapņainā romantisma miglājos. Skaidrākās, noteiktākās līnijās visu zīmē. Stila meistars, kas mīl stingru formas loģiku, kas necieš neko dulķainu, neskaidru. Vītola mākslinieciskā personība ir nobriedusi, tikai dziļumā un skaidrībā tā aug vēl un aug. Vītols būtu saucams klasiķis vārda pilnākā un dziļākā nozīmē. Bet viņš ir tik jauns vēl aizvien: viņš iet jauniem līdzi, laika jaunus strāvojumus modri vērodams un vērtēdams, bez dogmu, bez aizspriedumu. Vecs viņš nebūs nekad. Īsts dziesminieks un skaņu burvis jau nemaz arī nevar palikt vecs. Bet Vītolam ir arī vēl citas brīnumzāles: gaišs dzīves prieks un dzirkstošs humors, un — apkārt aizvien jaunība!

Rudens ir klāt; nāk lielais novakars. Pilns zelta augļu dārzs. Bet liekas, ka ābeles zied, pilnas bišu dūkoņas.

P. Dāle.

Cēlais skaistums un jūtu dziļums mūzikā un reliģijā

Jūtu pārdzīvojumu aprakstīšanā un analizē psihologi arvienu vēl galveno vērību piegriež kvalitātes (kādības jeb nokrāsas) un intensitātes jeb stipruma momentiem. Šinī ziņā viņi jūtu aplūkošanā rīkojas tāpat, kā ar sajūtām, kur saturu jeb kvalitāšu modālas un specifiskās atšķirības un intensitātes pakāpes ir deskriptīvi viegli izceļamas pazīmes, it sevišķi dzirdes sajūtās. Bet vērojot jūtu bezgalīgo bagātību un daudzveidību, nedrīkstam aizmirst, ka jūtu pārdzīvojumi atšķiras viens no otra arī ar 2 citiem momentiem — psihiskās ekspansijas jeb izplatības mēru un ceturtkārt ar dziļuma, iekšķīguma un nozīmīguma momentu, kas izraisās no dvēseles būtiskās satversmes īpatnības, no viņas dziļākajiem, fundamentāliem elementiem, no viņas centrālām tieksmēm, augstāko vērtējumu ievirzēm, intimākām prasībām. Emocionālā izplatība izteic to faktu, par cik dotais jūtu stāvoklis, piem., dusmas, īgnums, šaubas, izbrīns, maigums, jautrība, aizņem indivīda aktuālās apziņas lauku jeb līmeni, par cik vienas vai otras izjūtas nokrāsa dominē acumirklīgā apziņas saturu kopsastāvā. Ja attiecīgais jūtu stāv-

voklis piepilda visu apziņu, piešķirot tās kompleksam saturam savu īpatnējo nokrāsu, izstarojot savu pamattoni (piem. gaišo, priecīgo, omulīgo vai tumšo, drūmo, depresīvo (nospiesto) uz pārējiem pārdzīvojumiem, ietverot tos savā īpatnējā gaismā, tad mēs varam runāt par dotā jūtu pārdzīvojuma (piem., prieka vai skumju, depresijas) maksimālo ekspansiju, un tādus jūtu stāvokļus, kas kļūst par dvēseles ilgstošāku stāvokli, mēs saucam par vairāk vai mazāk pastāvīgām noskaņām (Stimmungen), gara stāvokļiem. Noskaņas var būt mierīgas un samērā maz intensīvas, un noskaņas var būt spēcīgas un afektīvas, kas stipri un vienpusīgi ietekmē pārējos dvēseles dzīves faktoros, it sevišķi fantāziju un priekšstatu kustību un gribas darbību.

Savā rakstā „Reliģisko jūtu irradiācijas parādības“*) tiku uzsvēris, ka reliģiskām jūtām pēc būtības piemīt tendence uz plašāku ekspansiju un irradiāciju, un ka spilgtu un veselīgu reliģisku dzīvi iezīmē reliģiskas jūtas kā ilgstošas noskaņas, bet ne kā ātri gaistošas, epizodiskas ēmocijas. Tā īpatnējā gara dzīves apskaidrība, kas tik raksturīga īsti reliģioziem cilvēkiem, lielā mērā atkarājas arī no viņu pozitīvās reliģiskās izjūtas ilguma un pārtverošās ekspansijas.

Šinī īsā apcerējumā gribu uzsvērt vēl vienu un pie tam vēl svarīgāku un raksturīgāku reliģisko jūtu īpatnību — proti, viņu sevišķā dziļuma dimensiju un nozīmīguma momentu, izceļot pie tam nozīmi, kāda piekrīt reliģisko jūtu kustībai un dziļumam tai aistētiskai katēgo-

*) Reliģiski-filozofiski raksti, 3. burtnīcā.

rijai, kuŗu mēs saucam par cēlo, resp., cildeno skaistumu (das Erhabene).

Jūtu intensitāte, resp. spēks nav sajaucams ar viņu dziļumu un nozīmīgumu. Var būt ļoti spēcīgs, ārkārtīgi intensīvs jūtu pārdzīvojums, piem, prieks par kādu dāvanu, vai ļoti patīkamu maltīti, sajūsma par kādu interesantu un skaistu filmu, dzimuma prieks bez īstas mīlestības u. t. l., bet šiem intensīviem jūtu stāvokļiem noteikti trūkst dziļuma un būtiskā nozīmīguma; viņos neizpaužas personības dziļākais kodols, viņas būtiski spēki un centieni, viņi nesakņojas garīgā „es“ dziļākos vērtējumos un prasībās, bet it kā aizslīd un aizviļņo tam garām, neatstājot nekādu paliekošu seku, neizsaucot dziļāku atbalsi. Turpretim samērā viegla goda aizskārums vai patiesas mīlestības pirmā maigā ieskaņa, kādas reliģiskas gleznas vai dziesmas motīvs, skar jau mūsu dvēselisko centru, mūsu iekšējo personību, viņas intimākās stīgas un emocionāla dziļuma un nozīmīguma ziņā tālu pārsniedz iepriekš minētās perifērās jūtu kustības. Visām tā sauktām augstākām jūtām piemīt īpatnība būt ne tikai ekspensīvām un intensīvām, bet arī spēja vērsties dziļumā, savilņojot dvēseli līdz viņas neizteicamiem un noslēpumainiem pamatiem.

Tāds emocionālā dziļuma moments spilgti izpaužas patriotiskās, savas „es“ personālās, ētiskās un aistētiskās jūtās, bet savu dziļāko, resp. augstāko pakāpi šis dziļums un nozīmīgums sašņiedz reliģiskās izjūtās. Un tas arī saprotams, jo kas ir reliģija un reliģiskās jūtas? — Reliģijā mēs taču pārdzīvojam visa sava „es“ un

savu dvēseles dziļumu sakaru ar pārpasaulīgu, mūžīgu, svētu vērtību un spēku, kas visu noteic, visu sevi ietver un ir visa centrs, radošais pirm-pamats un mērķis, un augstāki attīstītai reliģiskai apziņai atklājas kā dzīvais Dievs. Īpatnēja prieka, pateicības, paļāvības, mīlestības, bijības un atkarības jūtas vibrē dvēseles klusākos dziļumos, kad tā apzinās savu tuvību Dievam un dievišķam, tam, kas ir visas dzīvības un visu vērtību pirmavots, kas ir satriccoši tuvs un arī neaizsniedzami tālš un neaptverams savā dziļākā būtībā. Reliģiskās jūtas dvēselē izjūt augstāko un dziļāko jēgu nozīmi visam, kas viņā un ārpus viņas ir un notiek, un šīs pēdējās, augstākās jēgas un svētīguma un svētbijības jūtas ir viņā vispastāvīgākās un dziļākās, un ja tās dvēselē zūd, tad zūd arī reliģija, dzīva, īsta reliģiozitāte. Vissvētākais cilvēkam ir arī visnozīmīgākais, visvērtīgākais, no kā viņš, viņa gars dzīvo un dzīvo dziļāko dzīvi. Kur reliģisko jūtu dziļuma dimensija iet seklumā (mazumā), tur atslābst arī viss reliģiskais pārdzīvojums, panīkst dvēseles reliģiskā dzīvība, jo to nevar atvietot ne dogmu noteiktība, ne ritu bagātība un to formālā, ārišķīgā pildīšana, bez jūtu dziļuma un dedzības un gribas aktivitātes.

Bet reliģiskās dzīvības panīkšanas sekas ir vispāri garīgās dzīves paseklināšanās un radoša gara spēku atslābums un panīkšana, jo reliģiskā pārdzīvojuma dziļumi ir mūžīgas iedvesmes, spēka, pacilātības un nesatricināmas jēgas apziņas avots katrai nozīmīgākai cilvēka darbībai un attiecībai: gan tikumiskai, gan sociālai, politi-

skai un nacionālai, gan saimnieciskai, gan aistētiskai. Reliģiski dziļāki mākslinieki vienmēr zinājuši un izjutuši, ka viņu darbs ir dievišķa misija, svēts uzdevums, kuŗam jāpieiet ar dziļu nopietnību un pietāti, un viņi arī sapratuši, ka augstākais skaistums nes dievišķās dzīvības un pilnības atspulgu un spēj ievest mūs arī svētuma pasaulē. Sevišķi cēlais ir tā skaistuma forma, kuŗā dabiski tiecas izpausties un tērpies dziļāka reliģiska izjūta, spēcīgāks reliģisks pārdzīvojums. Cēlais, cildenais, varenais, svinīgi-lielais ir tā atmosfaira, kuŗā mīl elpot un raišīties dvēseles reliģiskās izjūtas, tieksmes un domas.

Cēluma jūtas ir tās aistētiskās jūtas, kuŗām piemīt sevišķs spēks, dziļums un nozīmīgums, kas liek vibrēt cilvēka dvēseles būtībai, raisīt ideju apziņu, jaust bezgalīgo un mūžīgo un sevi kā daļu no tā. Tāpēc cēlo aistētiķi un filozofi palaikam neuzskata par tīru, bet jauktu aistētisko katēgoriju, kuŗā var ieslēgties un ieslēdzas arī morāliski un reliģiski elementi; to savā laikā noteikti uzsvēra jau Kants un Šillers. Kad mēs apbrīnojam baltā, sniegotā Monblana virsotni viņas klusā varenībā, kad veramies jūras viļņojošo ūdeņu bezgalībā, lūkojamies debess zvaigžņotos dziļumos, vērojam ārkārtīgo spēka un pašreizējās izpausmi kāda cilvēka darbos, tad mēs pārdzīvojam, atlasdamies nesavtīga vērojuma attiecībā, intensīvu un dziļu aistētisku prieku par neparasti lielu, varenu, neaptveramu objektu vai diženu spēku. Bet šim aistētiskam priekam, kas bieži saistās (se-

cīgi vai vienlaicīgi) ar zināmas netīksmes elementu, pie ilgākas neparasti lielo, vareno iespaidu vērošanas parasti (sevišķi dziļākas dabas dvēselēs) pievienojas izjūtu nokrāsas, kuŗu saknes meklējamas cilvēka morāliskā un reliģiskā būtībā. Cilvēks tādos gadījumos nojauš sevī savu augstāko, intelligiblo būtību un uzdevumu, kas iet pāri dabas un laicības robežām. Ir dabā, ir sevī, godbijības un apbrīnošanas pārņemtais cilvēks, izjūt un apcer mūžīgās un bezgalīgās būtības iemiesojumu un darbību. Tāpēc cēlais un varenais skaistums cilvēku nevis nospiež, bet paceļ un apskaidro, jo tas kļūst viņam par morāliskās un reliģiskās pasaules simbolu un ceļu uz to. Reliģisks cilvēks dabas un pasaules cildeno skaistumu izjūt un uztver tieši kā Dieva godības izpausmi un atspīdumu. Sal. Dāvīda 19. dziesmā pazīstamos pantus: „Debesis izteic tā stiprā Dieva godu, un izplatījums viņa roku darbu. Diena dienai to liecina, un nakts naktij to dara zināmu. Nav ne valodas, ne skaņas, kur viņa balsi nedzird. Viņu skaņa iziet pa visu zemes virsu, un viņu valoda līdz pasaules galam. Viņš saulei telti ir darījis. Un tā iziet kā brūtgans no sava kambara, un priecājas kā kāds varonis ceļu tecēt. No viena debess gala viņa uzlec un tek apkārt līdz otram galam, un priekš viņas karstuma nekas nav apslēpts“ (2—7).

Reliģisku izjūtu, pateicoties jūtu analogijas un sublimācijas*) un domu asociāciju likumu ne-

*) Jūtu analogijas likumu var izteikt šādi: jūtas ar radniecīgu nokrāsu var viena otru modināt — vai nu tieši,

tieši var modināt ne tikai cildenais, patētiskais, bet katrs dzīvs un pilnīgs skaistums, vai tas būtu lauku puķe, vai mirdzoša rāsas pilīte, bērna dzidrās acis, saulē vizošā un burbuļojošā strauta plūdums, vai kāds neliels mūzikas gabals, piem. kāda Skrjabina vai Šopēna prelīde vai Šopēna noktirns (piem., sevišķi beigas opusā 27, Nr. 1). Aistētiskās, pilnības konkrēts tēls un uztvērumš var modināt vispilnības nojautu un prieku, un katra skaistuma pērle galu galā ir dievišķā skaistuma simbols un pērle dievības godības vaiņagā. Reliģiskā pārdzīvojuma modināšanai un reliģiskās noskaņas padziļināšanai pēc savas dabas visvairāk piemērots ir dabas, cilvēku un mākslas cildenais skaistums, jo svētuma reliģiskai un cēlā aistētiskai katēgorijai kopēja ir intencija uz neikdienišķi lielo, diženo, vareno, bezgalīgo, mūžīgo.

Reliģiskā pārdzīvojuma sagatavošanai, pavadišanai un padziļināšanai un ietērpšanai tieši kalpo reliģiskās mākslas darbi ar savu pārsvarā cēlo saturu un cildeno stīlu. Un no visām mākslu nozarēm reliģisko jūtu ierosināšanai, padziļināšanai un koncentrācijai visvairāk dod svētnīcu arhītektōniskais skaistums un diženums un garīgās (kā vokālās, tā instrumentālās) mūzikas dzi-

vai ar vairāku jūtu stāvokļu un domu un priekšstatu pastarpinājumu (piem. nopietnais → svinīgais → cēlais → svētsvinīgais → svētais → dievišķais). Jūtu sublimācijas jeb viņu nozīmīguma un dziļuma pastiprināšanās likumu var formulēt sekojoši: dotais jūtu stāvokli padziļinās, ja vienlaicīgi ar viņu uz mūsu psihīku darbojas iespaidi, kas skaņ mūsu „es“ struktūras būtiskās dispozīcijās un dziļākās apakšstrāvas.

ļums un spēks. Mūzika kā dvēseles tiešākā un tīrākā valoda spējīga visdziļāki saviļņot dvēseles iekšējo pasauli un neizteicamo un visintimāko vispilnīgāki izteikt*). Tāpēc garīgā mūzika (musica sacra) viņas dažādos veidos kalpo ne tikai „kulta kuplināšanai un izdaiļošanai“ kā bieži mēdz izteikties, bet viņai ir jābūt reliģiskā pārdzīvojuma un dievkalpojuma organiskai, iekšējai sastāvdaļai, reliģiskās noskaņas pirmai ierosinātājai, ārkārtīgi svarīgam padziļinātāja spēkam un izpausmes līdzeklim.

Par mūzikas ciešo sakaru ar reliģiju Šleiermachers savās pazīstamās „Runās par reliģiju“ pareizi un bez pārspīlējuma izsakās: „Harmonijas mūza, kuņas intīmais sakars ar reliģiju, kauču sen izteikts un attēlots, bet tikai no ne-

*) No jauno laiku mākslas filozofiem sevišķi dziļi mūzikas mākslas būtību apgaismojis Šopenhauers no savas gribas metafizikas viedokļa, redzot mūzikas raksturā un struktūrā mūžīgi trauksmainās gribas — dzīves un pasaules pirmbūtības tiešu attēlu un izteiksmi. Ilustrācijas dēļ lai atļauts šis izvilkums no „Die Welt als Wille und Vorstellung“ (1. seļ., § 52): „Isie, viegli tveŗamie ātras dejas mūzikas nodalījumi (Sätze) šķietas runājam tikai par viegli sasniedzamu, ikdienišķu laimi; turpretim allegro maestoso ar lielām nodalījumiem, gaŗiem gāŗjieniem, plaŗiem novirzījumiem izteic augstāku, cēlāku tiekŗanos pēc tālā mēŗķa un beidzot viņa sasniegŗanu. Adagio pauŗ lielas un cildenas tiekŗanās cieŗanas, kas nicina katru sīku laimi. Bet cik brīniŗķīgs ir D-moll'a un D-dur'a iespaids! Cik pārsteidzoŗi, ka viena pustoŗa pārmaiŗņa, mazās tercās nostāŗšanās lielās tercās vietā, tullīt un neatvairāmi uzspieŗ mums baiŗu, mocoŗu izŗutu, no kuņas dur's mūs tikpat momentāni atsvabina. Adagio moll'a sasniedz augstāko sāŗju izteiksmi, kļūŗt par satŗcinoŗām ųēlabām.“

daudziem atzīts, kopš seniem laikiem savu iesvētītāko skolnieku krāšņākos un pilnīgākos darbos nolikusi uz saviem altāriem reliģijai. Svētās himnās un koņos, kuņiem dzejnieku vārdi piesaistās tikai vaļīgi un gaistoši, tiek izvests tas, ko noteikta runa vairs nevar tvert; un tā domu un izjūtas toņi viens otru atbalsta un nomaina, līdz viss ir svētā un bezgalīgā piesātināts un pilns“*).

Ja gadījumam, situācijai, dvēseles stāvoklim piemērota mūzika ļoti padziļina un sublimē sācumā ne visai sabiezinātu jūtu noskaņu, piem., iznīcības skumjas un likteņa baismu, klausoties Čaikovska VI. simfonijas pirmo (adagio) un ceturto (adagio lamentoso) daļu, tad kļūst saprotams, cik ļoti lielu dziļuma un nozīmīguma momentu piešķir pieskaņota reliģiska vai viņai radniecīga mūzika reliģiskām jūtu kustībām un vispāri katram nozīmīgākam pārdzīvojumam un dzīves notikumam. Ja kāds, piem., izcīnījis spraiģu cīņu ar juteklisku kaislību mulsinošo varu un guvis gara uzvaru un atpestīts priecīgi paceļas gara skaidrībā un mierā, cik sevišķi dziļi uz viņu tad runā, cik daudz viņam teic, piem., Svētceļnieku kora dziesma (no Vāģnera operas „Tanheizers“). Protams, šādu dziļuma iespaidu rada ne tikai tīri reliģiska mūzika, bet tādu var radīt katra mūzika, kuņai nopietns, dziļāks raksturs un kas pēc vispārējas nokrāsas pieskaņojas dotā pārdzīvojuma īpatnībai, piem., J. Vītola

*) Fr. D. E. Schleiermacher. Über die Reliģ. Verlag von O. Hendel. Halle. 154 lap. p.

dziesma „Ceļinieks“ un „Gājēja dziesma“. Tāpat ļoti svarīga šinī ziņā ir paša subjekta garīgās dispozīcijas, viņa intīmās dvēseliskās satversmes īpatnība: kāds vispāri viņa mūzikālās ierosmības un atsaucības dziļums un smalkums, vai viņa ēmōcionāliem un arī citiem pārdzīvojumiem piemīt tendence vērsties dziļumā, cik dzīvas ir viņa tikumiski-reliģiskās pašapceres un izjūtas. Ja šīs dispozīcijas attiecīgā individā ir pietiekoši modras, tad ēmōcionālā dziļuma un nozīmīguma personīgais akcents pārnesas (izstaro) savukārt uz to mūzikālo veidojumu, kurš kādu reizi ir sublimējis mūsu pārdzīvojumus un nereti paliek saistīts ar viņu visu mūžu.

Es domāju, katram lasītājam būs savi personīgi tuvi, personīgas biogrāfijas iezīmēti mūzikas gabali, par kuriem viņš varēs teikt: „tie man ir mīļi un sevišķi nozīmīgi, jo es viņus dzirdēju tad, kad es pārdzīvoju ko sevišķu, es viņos esmu ielicis, iejutis, iesapņojis daļu no savas dvēseles, no savas laimes, traģikas un likteņa“, — tāpat kā viņš par dažu savu izjūtu un dzīves situāciju var teikt: „mūzikas cēlais un burvīgais spēks ir pacēlis to mūžības nozīmībā un izskaņā.“

Cildenā un numinozā mūzikas skaistuma radītais noskaņas dziļums dabiski piešķir arī mūsu domu un ideju kustībai dziļāku tvērienu un augstāku, cēlāku lidojumu, tuvinot tās dvēseles, pasaules un dievības pēdējām problēmām un noslēpumiem, un liekot garam iegremdēties savas būtības klusākos dziļumos un rast viņam jaunas, brīnišķīgas domas un atziņas, kurām ne-

iespējami gūt vārdos un sistēmā pilnīgu adekvātu izteiksmi. Uz šīm domām var attiecināt to, ko krievu dzejnieks Tjutčevs saka savā skaidrībā dzejolī *Silentium*: dvēseles intimā klusumā un dziļumā dzejnieka gars it kā sadzird zvaigžņu un domu mūziku, „dziedāšanu“ un aicina klausīties šo dziedājumu un klusēt. — Bez pārspilējuma mēs varam teikt, ka katra dziļāka domāšana un runāšana ir pastāvīgi atkārtots mēģinājums aptvert neaptveramo un izteikt neizteicamo, inefabile. Cik daudz grūtāka būtu cilvēciskā gara pašizpaušmes un izteiksmes traģika, ja viņš nebūtu varējis radīt mūzikas mākslu. Tāpēc garīgs koncerts dažu reizi var radīt dziļāku reliģisku pārdzīvojumu nekā parastais dievkalpojums ar izplūdušu sprediķi un bez pietiekoši noskaņotas, apģarotas un iespaidīgas liturģijas. Ātņemat pareizticīgo dievkalpojumam kora liturģiskos dziedājumus — un viņš paliktu it kā bez dvēseles.

Kad mēs ar pienācīgu nodziļināšanos un koncentrāciju liekam runāt uz sevi, savu sirdi un garu, Palestrīnas, Cherubini'ja, J. S. Bacha, Haidna, Hendela, Bethovena, Mocarta spilgtākiem un labākiem garīgās mūzikas darbiem, vai tad mēs nepārdzīvojam nezemes prieku, aizgrābtības un pat ekstāzes brīžus, pār kuriem ko augstāku un dievišķīgāku vairs nevaram iedomāties, — kad šķietas — nu nokratīts viss zemes smagums, nomazgāti no dvēseles visi zemes putekļi, izsāpētas dzīves sāpes un tā šķīsta un balta pacēlusies dievišķās gaismas un apskaidrības augstumos, serafiskā dzidrumā un svētlai-

mībā, kur it kā vēsmo citas, pilnīgākas pasaules tuvums un „paradīzes ziedi birst uz seju“*). Kad izskan ērģeļu pēdējais akords, tad gribas palikt brīnišķīgas atbrīvotības un apskaidrības stāvoklī — un dažu reizi grūti atgriezties mūsu garam ikdienas ritumā.

Liela un neizmērojama ir cildenas dabas un mākslas un sakrālās mūzikas mistiskā skaistuma vara pār cilvēka dvēseli. Šis skaistums, dziļi izjusts, atver dvēselei ceļu uz viņas pašas īstāko būtību un paceļ to pilnīgākas dzīvības un dievišķās gaismas kalngalos.

*) Dzejnieka F. Bārdas izteiciens.

Vold. Maldonis.

Kādēļ latvietis dzied?

(Psicholoģisks meklējums).

- I. Dziesmu daudzums.
 1. Dziesmu neizmērojamā bagātība.
 2. Dziesmu priekšmeti skaitāmi.
- II. Dziesmu darinātāji.
 1. Dziedātāji.
 2. Īpatnis un kopība.
 3. Dziesmu teicēji.
- III. Dziesmu dārgums.
 1. Dievotās dziesmas.
 2. Dziesmu gods.
 3. Dziesmu kamols.
- IV. Dziesmotās vietas.
 1. Apaļais kalniņš.
 2. Upmala.
- V. Dziesma un dziedāšana.
 1. Domas par dziesmu skaistumu.
 2. Dziesmas otra puse.
 3. Dziesmu pirmatnīgums.
- VI. Dziesmu dvēsele un organisms.
 1. Organisko funkciju sakarība un atkarība.
 2. Dziedāšanas organi.
 3. Skaņu uztvērēji.

4. Seksuālais elements.
5. Reibums.

VII. Dziesmu dvēsele un gara dzīve.

A. Dziesmu veicinātāji.

1. Darba ritms.
2. Sāpju skaņas.

B. Dziesmu kavētāji.

1. Sociālie iemesli.
2. Ētiskie iemesli.
3. Kautrīgums.
4. Svešums.
5. Zemapziņas kavēkļi.

VIII. Dziesma un dziedāšana latvieša dabas prasība. Gala secinājums.

Ievadam.

Atbildi tādām jautājumam pamatošu šoreiz ar motīviem ko izvirza 1052 tautas dziesmas Kr. Barona „Latvju Dainās“ I. nodaļā par „dziesmām un dziedāšanu“ un Latvju tautas dainas I. sējumu. Ar šo psiholoģisko meklējumu pa daļai var apgaismot arī lielo problēmu par to, kādēļ cilvēki dzied, jo visas tautas ir cilvēces organisma sastāvdaļas, tomēr katrai savas īpatnības, un tādēļ arī katrai savas domas un atbildes par dvēseles kustībām. Latviešu dziesmu psiholoģijai būs vienmēr pirmklasīgs avots dziesmas par dziesmām un dziedāšanu, jo tur tieši atveras dziedātāja daždažādie dvēseles noskaņojumi un dziļumi.

I. Dziesmu daudzums.

1. Dziesmu neizmērojamā bagātība.

Dziesmas un dziedāšana ir dvēseles aktīvās aistētiskās, darbīgās skaistuma gaumes darinājums. Cik dvēseles dziļumi neizsmelami, cik dvēseles aktivitāte neierobežota, tik liela dziesmu bagātība. Latvietim, dziedātājam: „Nav vēl viena izdziedāta, jau deviņas prātiņā“. Simboliski izteikts: „Bij man dziesmas trīs pūriņi... trīs gaudiņus izdziedāju, i vāciņa nepavāžu“ (30). Gadiem var dziedāt, bet nav vajadzīgs apskatīties jau agrāk savāktu dziesmu krājumā. Tā drīkst teikt tikai jaunradītājs, ģeniālais dziedātājs-teicējs. Tautā ir tādi īpatņi. Tauta nerimstas radīt. Tādēļ latviešiem dziesmu daudzums nav izmērojams:

„Kas var dziesmas izdziedāt?
Kas valodas izrunāt?
Kas var zvaigznes izskaitīt?
Jūras zvīrgzodus izlasīt?
Kas var ziedus salasīt?
Kas varēja straujupīti
Bez laiviņas pāri tikt!“

Latvieša dziedātāja neaptveramās radīšanas spējas te līdzinājas zemes auglības noslēpumiem, kosma priekšmetu bezgalīgām iespējamībām, ūdens nerimstošam tekumam u. t. t. Tik liela un neizdibināma ir dvēsele, tik liels ir dziesmu un dziedāšanas dinamisks spēks, kas nav mērojams un skaitāms telpiski, statiski, mehāniski. Tādam spēkam ilguma jēdziena iezīmes.

2. Dziesmu priekšmeti saskaitāmi.

Ja dziesmu un dziedāšanas jaunradīšanas spējas neizmērojamas, ja jaunradāmās formas var būt neizskaitāmas, ja virknēšanas dažādības nepakļaujas telpu jēdzienam, tad tomēr apdziedamie priekšmeti, dziesmu viela pakļauta savā ziņā telpu un skaitļa šaurumam un mērojumam. Lai gan māmiņa zin daudz dziesmu, „no zālītes, no maizītes, no gudrajā padomiņa“ (14), tomēr dziesmu priekšmeti salasāmi, empīriskā ceļā savācami. Dažreiz pietrūkst dziesmu vielas tuvākā apkārtnē, tā atrodama svešās malās: „Dziedait, meitas, ar manim, man ir daudz skaistu dziesmu: // pa vienai salasīju svešas zemes staigādams“ (26). Zināms, nav mazums apdziedamo priekšmetu. Var dziedāt par jauniem, par veciem, par Dieva Laimas likumu (22), par maizes klaipu un ikdienas iztiku, par cilvēku ražojumiem (615), par klēti, kūti, riju, pļavu, mežu, tīrumu, par kustoņiem un to dzīvi, par dabas bagātību, par saknēm un augiem, — tomēr apdziedamo priekšmetu skaits atkarājas no individuāliem laika, vietas, dzīves apstākļiem (771). Dvēselei ierobežoti empīriskie faktori, ar kuŗu palīdzību tā saņem ierosinājumus dzejojot un dziedāt. Empīriskais faktors galu galā mērojams. Nebūtu lieki saskaitīt daiņās apdziedātos priekšmetus.

II. Dziesmu darinātāji.

1. Dziedātāji.

Tautas dziesmas pārliccinātas, ka īsts dziedātājs ir tas, kam ir dziesmu dvēsele (866). No

dvēseles atkarājas dziedāšanas krietnums, dziesmas skanēšana, mēcēšana, nemēcēšana. Bet seniem latviešiem visa daba apdvēseļota. Kur skan, dveš, tur dvēsele. Cilvēkiem turpretī, kas lāgā nedzied, nav dvēseles (bezdvēsele), 807. Tā tad ļoti tuvi sakari dziesmu dvēselei ar dvēseles dziesmu. (Dvēsele — dziesma, dziesma — dvēsele.) Vairāk nekā analogisks te ir spriedums par dzīvās un nedzīvās dabas īpatņu dziedāšanu. Dzied putni, piem.: lakstīgala (401), cīrulītis (402), gailis (67), irbe, zīle (176), gaigala (681), cielava (73); dzied kukaiņi, piem.: cīrcenis (7776), bites (383), dunduri (879). Dzied kustoņi, dzīvnieki, spriežot pēc salīdzinājuma, piem.: suņi (895), vilki (889), kumeliņi (753).

Dzied nedzīvās dabas īpatņi: jūra, mežs, purvi (164), birzs; dzied rumba, vārpsta, dzirņus (696). Bet īstā dziedātāja ir un paliek cilvēka dvēsele. Dzied puīši, meitas, dzied veci (709, 554), jauni (553), dzied sievas, vīri, laucenieki, meženieki (386), dzied bārenīte (123), dzied bajāri (151), dzied kungu un vergu (kalpi). Ar vienu vārdu sakot, dzied tauta savā visumā un darina dziesmas. Tautā mīt ģeniālas spējas darināt dziesmas. Te piesienas problēma par to, kāda loma kopībai un īpatnim dziesmu radīšanā un dziedāšanā.

2. Īpatnis un kopība.

Indivīds, īpatnis un kopība, sabiedrība, nešķīrāmi, tādēļ arī dziesmā ir abi, satīnas sociālais un individuālais elements. Pirmkārt liekas, ka dziesma ir kopības darīnāta: „Dziesmu dziedu,

kāda bija, ne tā manis padarīta“ (917); darināta, izdomāta (957), pamanīta (15), iedziedāta. Tā ir „veca tiesa“ (950), īpatnis nav dziesmu subjekts. Tādēļ arī visi tautas dēli un meitas, lai dzīvotu kuŗā malā dzīvodami, Rīgā, Cēsīs, uz Prūšu robežām, zina kopīgas dziesmas, zina „vienu dziesmu“, jo visi ir vienas mātes bērni (1). „Pasakāt man dziesmiņu, jele vienu nezināmu, nedzirdētu, neredzamu“ (95). Visas dziesmas ir vienas tautas darinājums, kuŗā ieaudzis vēstures gaitā viens liktenis, viens gribas ritms, viens dabas tēlu atspulgs, viena doma par dzīvi un dzīvību, viens dzīves un pasaules uzskats. Svešu dziesmu var tūliņ atšķirt. Tauta svešo dziesmu samīn kājām (858), viņa grib atgaiņāties no tām svešām dziesmām (134), kas nav kopīgo liktenīgo asaru darinātas.

Otrām kārtām, arī pati dziedāšana prasās pēc atskaņas kopībā. Kā zied ābele pret ābeli, tā dzied māsiņa pret māsiņu, lai kuŗā novadā (251). Viena īpatņa dziedāšanai vienmēr atsaucas citas. Lai dzied tautu meita (253), vai bāleliņš (285), lai svelpj irbīte (250), vai pogā lakstīgala, tie visi rod atbalsi. Tas sader kopā kā pati dzīve (306). Ja dzied pulkā, tad dziesma kā „līgot nolīgoja“ (258). „Pulkiem vien, karogiem meitas iet dziedāmas, kā naudiņa skanēdamas“ (272). Dziedāšana ir cieši sociāla. Pēc empīriskā vērojuma jāliecina: „dziedam divi, dziedam divi, neiet šurpu, neiet turpu, neiet šā, neiet tā, nesader, nesader“, dzied pulciņā, tad derēti pierēja, tad tie „skaisti saderēja“.

Šie piemēri mums gaiši liecina, ka tautas

dziesmu dziedāšana ir sociāla, resp. nācionāla, tāpat kā valoda, runāšana; tās kalpo sociālām vajadzībām.

Bet te jāievēro, ka tautas organisms sastāv no šūniņu šūniņām, locekļu locekļiem. Tie katrs ir ar savām dvēseles spējām un vajadzībām. Katram kāda dziesmu dvēsele: „Es dziedāju, man skanēja: man ir dziesmu dvēselīte“ (870). Gandrīz katrs tautas loceklis var teikt: „Dziedot dzimu, dziedot augu, dziedot nāvi ieraudzīju“ (3). Atsevišķā dvēsele dzied (7) pat viņā saulē (8). Dziesmas dziedāšana te atkarājas no individuālās dvēseles: „Dziesmu dziedu kādu gribu“ (9052), kad grib (32), pat vēl vairāk: „Dziesma manīs izdomāta“ (905). Dziesmu subjekts — individs.

Kur gūt atrisinājumu? Kopība, sabiedrība ir tikai indivīdu kopa. Turklāt skaidrs, ka kopai nav atsevišķas dvēseles. Individuālo dvēseļu kopībā veikto darbību, kopā ražoto mēs iesākuši saukt par tautas kopdvēseles darbību un kopmantu. Īpaši garīgā pasaulē ir tāda nešķīrāma kopmanta, dziesmas tradīcijas, ierašas u. t. t. Indivīds ir radītājs, bet kopība — ierosinātāja, atzinēja, sankcionētāja, atbalstītāja, dziesmu atbalss, atskaņa un tālāk veidotāja ar savu locekļu, īpatņu palīdzību. Ja nav atskaņas, tad nav dziesmas. Viens bez otra nav domājami. Īpatnis smeļ no kopmantas bagātiem avotiem, bet tos arī vairo ar savas dvēseles dziļuma straumēm. Tā rodas jauna kopmanta, jauni avoti. Jaunradītāji atkal smeļ un atkal vairo. Pār abiem tomēr paceļas kāda vara, kas īpatni un kopību

vada un kārtu. Pat māmiņa dziesmas nedziedātu, ja to nebūtu teikusi Laimiņa (957₂), kas gādā par visu tautu.

3. Dziesmu teicēji.

Dziesmas māca nedzīvā un dzīvā daba, cilvēki, Māra, Laima un vēl citas mītiskas būtnes (varbūt arī Dievs — 186). Nedzīvās dabas īpatņi skan un to dvēsele klausās dziesmās (708). Dabā daudz un dažādi dziesmu motīvi un dziedāšanas veidi. Neizprotamās dinamikas pilnās dziesmas „sakāpušas, ielēkušas“ vītola, ozolu galotnē. Uznāk doma, ka indivīds tās tur ieprojičējis. Kad vējiņš šos kokus loka, atskan „manas daiļas dziesmas“ (1050). Īstenībā dziedātājs te saaudzis ar dabu. „Sāk vītolis grozīties, ir es līdzī locījos“; ja, no vītola „birst dziesmiņas skanēdamas“. Sāk tikai vienu kustināt, tad visas dziesmas „līdzī līgojas“. Te izteikts dziļš jaunradīšanas procesa attēlojums. Nāk tēli, motīvi viens pēc otra kā ūdens plūsma. Dzied cilvēks pēc upes ritma (354), pēc upes likumiem (100). Ja arī dziesmas aiziet pie Dieva, aizmirstas, tad tās dabūjamās atkal pat miežu, rudzu, auzu salma galiņā (L. T. D. X, 4070). Labības augšanas un briešanas gaita rosina dvēselē arī dziesmas. Cilvēks, dabas spēku ierosināts, pārspēj pašu dabu. Piemēram, ievu ziedu šūpulī audzināts bērns pārdzied pat lakstīgalu (409). Tautas dziesmas aizvien uzsver, ka dziesmas mācījusi lakstīgala, trejvālodze. Bērns, kas guļ lakstīgalas šūpulī, top liels dziedātājs, pat nenorājams (408). Ja šūpuļa tuvumā dzied lakstī-

galas, ja bērns šūpuļam kārts, līksts, uz kuŗas dziedājusī lakstīgala, tad pēc parapsīholoģiska secinājuma arī bērns pats būs dziedātājs. Bez šaubām, dziesmotā daba inspīrē dziedātājus.

Saprotams, cilvēki vislabākie dziesmu skolotāji. Vecā māte bērnus uzrauga un māca dziedāt (15). Māte, kuŗai arī varens dziesmu kamols (14), dzied bērniem šūpuļa un rotaļu dziesmas. Vecā paaudze iedzied bērniem savas kopmantas, tradīcijas. Tomēr visvairāk dziesmas dziedāt mācās jaunie paši cits no cita. Māsas, brāļi un bāliņi, svešu zemju staigātāji, lieli dziesmas teicēji un palīdzētāji (17, 19). „Kur tu ņēmi to dziesmiņu, kur dzirdēji to vārdu?“ Viņpus upes tautiņās, // kā pērlītes tos savēru savā dziesmu kamolā“ (L. T. D. X, 4063). „Visas sīkas meitenītes man dziedāt palīdzēja“ (L. T. D. X, 4039).

Sabiedrībā aug dziesmu prieks, sajūsma un iedvesma. Latvieši turklāt ticējuši, ka dziesmas māca kādas mītiskas būtnes, piem., meža māte (24) vai teiksmainas jaunavas dziesmu kambarī. „Tur sēd divas jaunas meitas, dziesmas vien rakstīdamas, // ko tā viena izrakstīja, to tā otra, trešā izdziedāja“ (26). Dziesmu pārdabiskie sākumi te minēti. Košas, graznas dziesmas teica un pati dziedāja Māra, vai arī „mīlā Laima, Dieva meita (22), par jauniem un veciem“, jo dziesmas vienmēr un visur „Dievam patīkas“ (78). Te jau redzam, ka dziesmu ierosinātāji te rindoti sākot no apdvēseļotās dabas līdz visaugstākām reliģiozi metafiziskām būtnēm. Dziesma nav tikai empīriska.

neizprazdami dziesmas nozīmi, svētumu, svinīgumu, godu.

Dziesmu dēļ netur, neceļ ienaida, jo tām pārdagōģisks nolūks. Dziesma kā tautas tradīciju sastāvdaļa der apdziedāšanai, kuŗa audzina (962). Dziesmas te kļūst atklātības domu, tiesas izteicējas (964). Objektīvi jāizspriež tiesa gan par brāļiem, gan par māsām. To spēj dziesma (268).

Lai gan dziedāšanas alga līdzinās rāsas bridumam un rīta ganījumam (972, 979), tomēr nevar nedziedāt, jo nedziedāšana nestu ļaunu. Dziesmas līdzsvaro veselas kustības, nosaka darba gaitas un dzīves kārtību (979).

Dziesmām tādēļ svarīga sociāla vērtība. Varām saprast, ka pat negoda, nerātnajām dziesmām savs gods. Ārī psīche, ja tā cieši uzvilka kā stīga, var trūkt. Tai reizēm jāatslābst, lai atkal celtos un rītmiski progresētu. Ir brīži, kad kaunēties nevajadzētu (950), lai izteiktu, kas jāsaka. Piem., kāzās jāsaka jauniešiem visādas pamācības arī seksuālās lietās. Dziesmas bija, ir un būs pamācību kōdeks. Tādēļ arī nerātnās dziesmas jādzied ar godu. — Tā Dievs prasa (953), kaut gan te dažreiz aistētikas un ētikas konflikti, tomēr tie jāizlīdзина. Mūsu ļaikiem jāievēro, ka attīstības gaitā pārveidojas arī kauna jēdziena saturs.

3. Dziesmu kamols.

Dziesmu pavedieni kā dzīpari daždažādi, un visur, kur vien varēts, salocīti un dienām, naktīm, priekos, bēdās, satīti kamolā. Meklēja un

tina tautu meita pavasarī (3580, L. T. D., X), ganos dzīdama vasarā, darbā iedama, rudenī, ziemā vakarējot (L. T. D., X, 3585). Satinās kamolā visas dzīves dienu un nedienu piedzīvojumu pavedieni. Kā dzīpari kamolā, kur viens pavediens pie otra, tā dziesmu kamolā viens motīvs sasējās otrā. Ja dzied vienu, raisās otrs, trešais u. t. t. Tā raisās un aužas atmiņu kamols, šī noslēpumainā psihiskā norise. Tādēļ daži pētnieki runā par atmiņas lielo lomu visā pasīvā un aktīvā aistētikas gaumē un radīšanas procesā.

Jēdzienā „apaļais“ (kalniņš, ābols, saule, siers, vācele u. t. t.) slēpjas latviešiem dzīves ritums, dzīves kārtība, dinamika. Tur tinas tautas romantika un arī dziļš psiholoģisks patiesss skats par dziesmu un dziedāšanu. Tāda simbolika ir priekšstatā dziesmu kamols, „vācele“, dziesmu „pūrs“. Dziesmas glabājās apaļajā vācelē „zeltītām maliņām, kantītēm“. To neaizmirsā ņemt līdzī apaļā kalniņā (X, 3592), lai cilātu, lai „dziesmiņa iztecēja“ (X, 3004). Jāatceļ atmiņas sarežģījumi, lai ritētu pārdzīvojumu apaļais ritums. No otras puses skatoties, dziesmas jātin kamolā, jāliek vācelē, lai tās nesarežģītos (X, 3577). Katram individam jāsarģa savas dvēseles dziļuma plūsma, lai dziedātājs būtu patiesi īpatnis un lai cieši saistos ar saviem Dieva, Laimas lemtiem dzīves posmiem, lai nebūtu pārtrūkumi atmiņā un dzīves viengabalainībā.

Kur lai glabā dziesmu kamolu, vāceli? Tur, kur atmiņa atceras jaunradīšanas brīžus. Tur, kur dvēsele dzirkstīja pati par sevi. Tauta tās vie-

tiņas sauc pat vārdā, piem.: kambarī (mājas darbu vietā) (26), svētajā lazdu krūmā, vītolā, ozolā (27) (koki — brāļi, māsas), nātru čumurā (27₆) (dzēlīgos brīžos), padirnē (29) (agro dienas darbu vietā), skaidienē (29), mēslainē (citu nicinātās sāpju vietās), vērmelīšu krūmā (30), kur arī Dieviņš manāms, sētmalē (vienatnē), pūra dibenā (31) (mīļo ilgu, mērķu krājumā), kabatā (33), rožu un ābeļu dārzā (854) (ziedu krāsu daiļuma tuvumā), sīkajos krūmos (916) (sīkajās, dārgajās atmiņās). Ārī „apeniņu dārzā“ (L. T. D. X, 3593), vēlāk „krodziņā“ (27) (atpūtas, omulības, kūsošā prieka brīžos, kad raisījās valodas, dziesmas). Tur glabājās dziesmas, kur dvēseles dziļumi saistās ar dabas, darba un dzīves norisēm.

Vīra mūžs saistās ar kumeliņu: darba gaitās iedams, pieguļā pie ugunskura, kaņavīru rindās jādams, dienās un naktīs tuvākais draugs ir kumeliņš. Bez šaubām tad kumeliņam „dziesmu deķis“ mugurā. Ar kumeliņu saaudies viss vīra liktenis (L. T. D. 3918). Tur visur atplaiksnījas skaistuma, daiļuma tēli, kas satinas kamolā.

IV. Dziesmotās vietas.

1. Apaļais kalniņš.

Latvietis dzied katrā vietā, laikā, darbā un ceļā. „Es negāju noskumusi nevienā vietīņā: Ar dziesmu druvā gāju, ar valodu sētiņā“ (619) (maltuvē, istabā, rijā). Nemīlēja latvietis rādīt noskumušu seju. Tāda ir viņa daba: „Jo es sūri padzīvoju, jo man bija grūts darbiņš, jo man

sēri, jo man grūti, jo „lustīgi“, daiļi, koši, raženi padziedāju“.

Tomēr bija sevišķas dziesmotas vietas. Dažas te atzīmēsim. Ne lejā, bet kalnā skan labi, tādēļ jāceļas dziedātājiem, tad celsies dziesma, un otrādi. Jādzied uz cinīša (715), „apaļā kalnā“ (68), „Kas kaitēja man dziedāt apaļā kalniņā, // visapkārt saule tek, sudrabiņu sijādama“. Apaļā saules ripa ar savu zelta plūsmu, apaļais vaināgs ar savu ziedu un krāsu ritmu, apaļais dziesmu kamols ar saviem dažādiem pavedieniem — sader ar apaļo kalnu. Tie atbalsojas, papildinās savā starpā. Jāņa vakarā kalna uguns gaismā nekas nekaiš dziedātājai līgotājai un dziedātājam „apaļam puisim“, ja tiem rokās „apaļš siera gabaliņš“. Dziesma pati kļūst apaļa kā baltais āboliņš apaļā kalnā. „Dziedādama es uzkāpu baltābola kalniņā, // lai birst manas greznas dziesmas baltābola ziediņos“ (257). Te mirdz jaunradīto dziesmu tēlu virkne: birst dziesmas ziedos, dziedātāja dzied kalna galā; ap kalnu, kalnā baltais apaļais āboliņš. Tā dzied latviešu tautas ģeniālais dziedātājs.

Latviešiem bija jāceļas augšā no purviem sausumā, no lejas — kalniņā, no neauglīgās — auglīgā zemē. To prasīja zemkopju oikonomika, to rādīja uzturas cīņa. Lūkdamās dabas īpatņos un to kustībās, dziesmu dvēsele risina dziesmu kamolu. Kalniņos, uzkalniņos. Mazajā kalniņā — tur „puduris meitu dzied“ (267), tur rozes, puķes zied. Uz zaļā pakalniņa pirmo reizi „vēdina“ savu balsi (270). Uzkalniņš — dziesmu atklāsmes vieta.

2. Upmala.

Arī upītes mala sauc, inspīrē dziedātāja dvēseli. „Dziedait, meitas, upmalā, upē balsa nelaidiet, // laidiet pāri upītei, resnajos ozolos“ (261), priežu siliņā, eglājā, zaļajā birztaļā. Bagātā upmalas dzīve sagrābj dvēseli. Pa upīti nāk bagātība, līdz ar to nāk dziesmu rosme. „Divas laivas zelta nāca, trešā sīka sudrabiņa“ (259). Tur laistās zelta un sudraba gaismas krāsas, kas tricīna dvēseli: „Viņpus upes sidraboti gaiļi dzied, šaipus upes pazeltīta lakstīgala“ (256). Upmalā — dzīvība un dziesmas. Ja darba diena neatļāva, tad ik svētdienas meitas gāja un tricīnāja melnupītei, melnacītei krastmalas (781). Ūdensmala, upes līči, vēri — ezeri — dziesmu rosinātāji. Ūdens, upe tek, tek meitenes balss, dziesma. „Upe, upe, meita, meita — abas viena daiļumiņa; tek upīte riņķodama, iet meitene dziedādama“ (100). Skaistai dzīves apkārtnei liela loma dziesmu darināšanā.

V. Dziesma un dziedāšana.

1. Domas par dziesmu skaistumu.

Dziedāšanas fakts par sevi jau apliecina, ka dziedāt ir aistētiska vajadzība, pat nepieciešamība. Ir daudz trokšņu — atomu kustību, bet visi tie nesniedz aistētiskas baudas. Tikai tādi trokšņi, kur valda zināma vienādība, vai kārtība, vienmērība, vai proporcionālītāte dažādībā, ierosina dvēseles aistētisko gaumi. Tādus trokšņus sauc par skaņām, kas rit dinamiskā, harmoniskā, ritmiskā plūsmā, motīvu melodijā. Pret

šīm skaņām dvēsele izturas vai nu pasīvi, vai arī aktīvi. Ja pasīvi — tad manto dažreiz tikai aistētisko baudu, ja aktīvi — tad dvēsele rada pati ar sava organisma palīdzību jaunās skaņas, vai skaņu jaunu virknējumu, melodiju. Dvēseles aktīvitate atmostas, ja to ierosina. Dvēselē pašā ir kāds pirmatnīgs aistētisks spēks, kustība. Ja to ierosina, tad ceļas aistētiska kustība. Ja spēks iedarbojas sajūtās, tad mums rodas patīkama izmaņa: 1) jutekliskā (redzes, dzirdes, ožas, taustes, garšas), t. i. skaidrā, daļā bauda. Dzīvnieki, putni, bērni, primitīvās tautas bauda tādu juteklisku baudu skaistumu. Cik tās rosina jūtas, tik bauda 2) emocionālo daļumu. Cik tas sekmē prātu, saprātu, tik 3) intelektuālo, cik tas kustina zemapziņu, tik 4) mistisko un cik virs-, resp. dziļapziņu, tik 5) reliģiōzo, cik kairina gribu, ilgas, centienus, tik 6) ideālo baudu. Pasīvā gaumē un baudā ir iekšķīgā (skaistums) un ārīgā (daļums) pārdzīvojums, bet aktīvā gaume dzen radīt daļuma izteiksmi līnijās, skaņās, krāsās, kustībās, t. i. dzejot, dziedāt, diet, daļi kustēties, izturēties, tēlot u. t. t.

Pašu aistētisko pirmspēku, kustinātāju un tā darbības nepieciešamību mēs līdz šim nemākam tuvāki noskaidrot. Varbūt tas spēks ir sakarā un atkarībā no visa visuma dinamikas, ritmiskas un harmonijas. Bet mēs manām, ka šis aistētiskais spēks grib realizēties, iemiesoties empīriskās formās.

Bet šinī vietā paceļas jautājums, kas ir aistētiskais, skaistais, daļlais? Vai skaistais ir kaš

reāli esošs? Vai skaņas ir tikai reālas? Pret to runā fizikas atzinumi.

Vai skaņas ir tikai ideālas? Pret to uzstājas arī fizioloģija. Vai skaņas ir tikai subjektīvas? Pret to ierunas ceļ vienreizīgo skaņu uztveršana no daudzu uztvērēju puses. Tā tad skaista skaņa nav tikai subjektīva iedoma, nav tikai šķietama parādība; tā nav tukša illūzija, fantazija, bet tā nav arī reāla.

Baudāmai skaņai ir kāds juteklisks tēls (teiksim daiļums) un ir kāda garīga jēga (skaitstums). Tā ir kāda garīga, ideāla reālitāte, tāpat kā matēmatiskiem lielumiem. Tā tad baudāmās skaņas eksistē garīgā pasaulē. Tālāk domājot, varam teikt, ka skaņu tēls un jēga ir kaut kādā veidā ierosinātās dvēseles darinājums, radījums. Tādā radīšanas procesā līdzī darbojusies apzinātā un arī neapzinātā dvēsele. Tur zināma loma juteklībai, uzskatāmībai, bez tam prātam, jūtām, gribai un arī zemapziņas kustībām.

Ja nu prasām, kādēļ skaņas, īpaši tās skaņas, kur gaisa kustības virza krūtis, rīkles stīdziņas, balsi, kairinādamas klausītāja dzirdi, sniedz dažreiz labpatiku, patīkamu juteklisku un garīgu baudu, tad jāsaka, ka tur ir kāds vērtējums, kas atkarīgs no subjektīviem, individuāliem un objektīviem faktoriem. Šinī vērtējumā neinteresē praktiskā dzīve, reālā pasaule, bet garīgā dvēseles dzīve, dziļākas dvēseles kustības, kas slēpjas aiz jūtoņām, afektiem, kaislību modulācijām, simpatijas jūtām, aiz apzinātām dvēseles darbībām. — Jutekliskā bauda pa

daļai izskaidrojama ar organisma nervu sistēmas kustībām, zināms, neaizmirstot dvēseles spēkus. Bet kā lai izskaidro garīgo baudu? Ir droši, ka tur darbojas dinamiski, mērķtiecīgi, dzīvi, ritmiski spēki, ne statiski, mēchaniski, telpiski. Pēdējos varētu gan samanīt refleksijas, atdarināšanas (atmiņas) ceļā iegūto mākslas baudu, bet jaunradišanas spējas ar to paliek neizskaidrotas. Tādēļ jāķeras pie metafizikas un jāsaka: Tāpat kā dvēsele skaidrojama metafiziski, tā arī pieņemams kāds divinātorisks spēks, kāds vienīgs, pirmatnīgs, mūžīgs skaistuma, resp. daiļuma rosinātājs, kas inspīrē dvēseli un rada skaistuma simbolus, ar kuŗu palīdzību tveŗam skaistuma mirkļus, kustības un baudām aistētisko (skaistuma konkrētizācija). Tādā tulkojumā var vieglāki saprast subjektīvos, individuālos un objektīvos faktorus un to iedarbību dvēselē skaistuma atklāsmes brīžos. Ka tāds divinātorisks brīdis vajadzīgs dziedātājam, dziesmu radītājam, to norāda tautas dziesmas ar jēdzienu:

2. Dziesmas otra puse.

Dziesmas otras puses atrašanās atplaiksnījas ģeniālās dvēseles kustība. Katrs var iesākt, teikt pirmo dziesmas pusi, bet aistētiskais elements atzib dziesmas otrā pusē. To atrast katrs nevar, ja neiet patapināt (916) pie tā, kam atlika pāri pāram, t. i. kam ir dziesmu dāvana (917), divinātoriskais spēks. „Dziesma būtu, dziesma būtu, kaut bijusi otra puse!“ Otra puse tik dabiski vajadzīga kā bāliņam līgaviņa (918), kā laulāto dzīvē satiecība, mīlestība (921), kā krietnai

meitai tikums (929), kā zeltenēm aukstās baltās villainītes (930). Ne visiem vītoliem aug līdz zemei zari, tāpat ne visiem dziedātājiem zināma dziesmas otra puse. Tā ir aktīvās skaistuma gaumes darinājums. Dažu reizi dziedātāji ilgi nevar dabūt otras puses (932), jo otras puses aptrūkums nav dziesmas sajukšana vien. Īsti sakot, dziesma dziedātājam nevar sajukt, kā sajūk sīki raksti, valodiņa (934).

Geniālais dziesminieks zina dziesmas otru pusi „Vienu pusi dziesmai zinu, otras puses nezināju, Kad zinātu otru pusi, būtu liela dziedātāja.“ To zinās, atradīs, saprotams, apdāvinātais dziesmu teicējs, dziedātājs. Tas ir bagāts.

„Nabaģa“ dziesmai drīz pazūd otra puse (923). Tādā reizē var vainot, ko grib, bet vaina tā, ka nabaģa teicējam nav aktīvās, aistētiskās gaumes, jaunradīšanas spēju. Sarkastiskais humors meklē vainu „laipstu“, „laiskā“, „skala“ vai „lišķu mēlē“, lišķmēlītē, kas kā laizīt nolaizījusi dziesmai otru pusi. Irōniski var ieteikt lizi laizīt, kad saimniece cep raušus, bet dziesmas otru pusi neizlaizīsi (920). Smieties var, ka „cūkas apģazušas dziesmu vācelīti mēslainē un apēdušas dziesmas“. Tā iet visiem neapdāvinātiem dzejniekiem.

Otru pusi dziesmai atrast nevar tas, kam nav tas dots. Var jūgt bēro kumeliņu kamanās, var seglot kumeliņu (920), dzīties pakaļ, bet otras puses nepanāks. Var saukt palīgā bitī, pastāvīgo darba dziesmas dziedātāju, tomēr arī tas nelīdz. Apdāvinātība un apģarotība nav pašdarināta, pašatrasta. Uzcītība vien nedod aktīvas

jaunradišanas spējas. Var meklēt apreibinājumu stiprajā rudens alū, auzu, miežu vārpās, tad būs reibuma dziesmas, bet nebūs ģeniālās dziesmas un dziedāšanas.

Latvietis zina, ka otru pusi dziesmai atradīs tikai tas, kam dziesmu kamols, vācele, pūrs. Tam, lai gan „aizmirsās man dziesmiņa, nojūdzās kumeliņš, tomēr pats atfapu savu dziesmu, pats iejūdzu kumeliņu“. Tā tad tas „Pats“ īstais dzejnieks-dziedātājs (909).

Tas, kas atrod otru pusi, līdzinās (ja arī drusku irōnizēts) sudraba kalējam, kas atslēdz nolūzušo dziesmu pūra atslēgu (910). Tāds tik atrodams noslēpumainā tālumā, kas tuvu ģeniālajam dziedātājam. Citi var steigties „rītā agri, aši, knaši, tūdaliņ tagadiņ“, bet nelīdzēs tur arī Dievs.

Ģeniālajai tautas dziedātājai netrūkst dziesmas otras puses, lai dzied kaut visu cauru dienu (915). Otrās puses radītājs ir kāds augstāks spēks, kas iedarbojas dvēselē, to ierosinādams, apģarodams, iedvesmodams atklāsmes brīdī. Tādēļ dziesmas var nosaukt par dievotām.

3. Dziesmu pirmatnīgums.

Dziesma ir augstākas varas ierosināto aktīvās dvēseles jaunradišanas spēju darinājums, kas izteikta ritmiskā vārdu jēgā un skaistuma tēlos (motīvu melodijā). Dziedāšana liekas būt dziesmas vokālais izpildījums, bet tomēr jāsaka, ka tur ir vēl kaut kas vairāk, tur ir sava īpatnēja jaunradišana. Senajiem latviešiem dziesma bija

vienmēr dziedama. Jādomā, ka senatnē arī runa bija dziedāšana, īpaši svinīgos brīžos un darījumos (buršana, vārdošana) (116). Patī valoda ir mākslas darinājums. Tādēļ jādomā, ka dvēsele savos pamatos, t. i. pirms pieredzes, izmana skaištumu. Ar sava organisma palīdzību, t. i. pieredzes gaitās tā diferencējas savās izteiksmes formās: runā, valōdā, dziesmā, dzejā (poēzijā-prōzā) u. t. t., kas visas savā ziņā ir dziesmas un dziedāšana.

VI. Dziesmu dvēsele un organisms.

1. Organisko funkciju sakarība un atkarība.

Visām skaņām, bez šaubām, ir savi fiziski iemesli, piem., mežu šalkšana, jūras krākšana u. t. t. Dzīvo īpatņu dziesmu pasaulē liela loma fizioloģiskām funkcijām, piem., plaušām, rīklei, balsij. Vērojumi rāda, ka prīmitīvām tautām un bērniem kaut kuŗā darbībā līdzī darbojas, zinot vai nezinot, visi miesas organi. Disciplīnētāis kultūras cilvēks sevi savalda. Āistētiskā bauda arī pēdējiem tomēr tik liela, ka tā aizrauj visu cilvēku.

Liekas, ka patī pirmā aistētiskās gaumes kustība būs vokālā māksla. Tai cieši sakari ar automatiskām refleksu funkcijām. Refleksijas un atmiņas ceļā atdarina dabas skaņas, piemēram, ūdens tecēšanu, vēju pūšanu, kustoņu saucienus, kļiedzienus. To visu var kombinēt, labāki sacīt, intonēt. Bērni jau pirmā mēnesī atdarina

ritmiskas, melodiskas, ja arī tās vēl vienmuļīgas skaņas. Bērns dzied pirms valodas attīstīšanās spējām un tās izteiksmes veidiem. Ārstētiska skaņa savukārt ar nervu asociācijas palīdzību ierosina redzes, taustes, un citu muskuļu, piem., ģimja pantu, sirds pulsa, kāju, roku, sajūtas un kustības.

Patīkamu baudu gūst, ja iet un dzied: „Iet meitiņas, kur iedamas, iet raženi dziedādamas“ (L. T. D. X. 3888). Čaklo gājēju tautas dziesmas sauc par čaklo dziedātāju (L. T. D. 3892). Latvietis dejoja pēc dziesmu ritma (L. T. D. 3894,5). Dejas, vingrošanas kustības to prasa. Psihiskais process ierosina fizioloģisko, ne otrādi, kā to daži apgalvo.

Rotaļas dzied un pēc dziesmas ritma tās veido (L. T. D. X. 3890, 5), „Man spēlīšu nevajdzēja, kad es augu bāliņos; Pati rīkle ērģelēja, pati mute gavilēja, kājas pašas man dancoja“ (410).

Dziedot piemin ar kāju; viss ķermenis darbojas līdzī. Pantomīmika piešķir dziesmai sparū. Primitīvām tautām visa dzīve saistās ar dziesmu: „Ne dziedāt nedziedāju, ja ar kāju nepie-minu; ne dzīvot nedzīvoju, ja patiesi nedzīvoju“ (718). Ne tikai temperāments, ne tikai spīte (59), bet organismu procesu sakarība ir tā, kas ietekmē dziesmu un dziesma miesas organus. Dziesmu dziedot, cilvēka organisma stāvs, augums kustas it kā „rakstīt rakstīdams“ vieglās, veiklās kustībās kā cielava (73). Tā saprotama roku mētāšana, plātīšana dziedāšanas procesos (98). Zināms, viss tas atkarājas no cilvēka da-

bas. Tā iemesla dēļ vērojami arī dažādi dziesmu un dziedāšanas veidi, sākot no vienkāršas dīkšanas, vilkšanas, trallošanas (X. 3695), (X. 3691), līdz gavilēšanai (718), rotāšanai, locīšanai, līgošanai. Pēc organisma kustībām pa daļai izskaidrojams dziedāšanas procesa ilgums, augstums, stiprums, pat tembrs (nokrāsa).

2. Dziedāšanas orgānu loma.

Kā dziedāšanas orgānus tautas dziesmas min muti, rīkli (872), degunu, kaklu (874), lūpas, mēli, resp. balsi. No to veselīguma atkarājas dziedāšanas skaņu maigums, tembrs, sulīgums. Tauta irōnizē: „Dāra rīkle“, „rumbas kakls“ lāgā neskan, nedzied. Tie „kurkst kā kaupiņi, var des“ (859), „blauj“ (861), „ķnaiba lūpas, kustina žaunas“, bet nedzied. Tie, lielais, dzied kā „dunduri rūc“, „dīc“, jo „mēle tiem izkaltusi“ (882). Dziedāšana tiem līdzinājas pat „velēšanai ar vāli“, „šņākšanai caur degunu“ (885), suņu riešanai, vilku kaukšanai, jūras krākšanai u. t. t. Tādi piemēri par nelāgo dziedāšanu stipri reālistiski salīdzinājumi, bet tie visi apliecina, ka dziedāšanai nepieciešams vesels cilvēka organisms.

Lai labi skanētu, vajadzīga laba veselība (878). Organismam jābūt elastiskam. Ja laba veselība, tad „Āk, tu manu skaņu balsi, kā no skaidra avotiņa, kā no alvas lietīn lēja, izārdīga (ārdava) valodiņa“ (371, 2), tad skan laukā, akmenī, skan meža ozolā (377), skan pļavā, skan istabā. Laba rīkle iet skanēdama pāri par purviem, pāri par

vēriem. Veselīgs kakls, rīkle „neaizsmok“, „nepīkst“ (398), bet „ērgelēt ērgelē“, un „patī mute gaviļē“ (410). Skan rītos, vakaros, tikai ne dien-vida sausumā (425), jo tad bites dābolā. (Sausa gaisa iespaids.)

3. Dziesmu uztvērēji organi.

Dzirdei, līdz ar to ausij, kā skaņu uztvērējam organam, svarīga loma. Dzirdes spējas latviešiem ļoti smalkas, kas dziedāšanas procesā nepieciešams. Fizioloģiskais dažreiz saaužas vienā pavedienā ar psihisko, miesīgais ar dvēselīgo. Āuss dzird pat sila priedi raudam (701). Ausij tīk klausīties mazākā, klusākā skaņā, lai dvēseli remdētu (496). Daža laba dzirdēta dziesma sirdi sāpina (534). Dzirde ietekmē dvēseli. Dziesmu dvēsele savukārt ierosina citus sajūtu organus, piem., aci.

Tādēļ acij arī sava loma. Dziesma pat suģestē citus sajūtu organus, kā iekšējos, tā ārējos: dzirdes skaņas atmodina arī redzes tēlus, taustes, garšas, ožas, maņas.

Ja pētītu dziedāšanas kādības apzīmējumus, tad redzētu visu sajūtu organu sakarību ar dziedāšanu. Ja runā par „caurām“, dārām“ dziesmām, par skaistu, košu, greznu (21), gaužu, daiļu (132), raženu (90), labu, sliktu (45), sīku (127), žēlu (127), sēru, rupju, resnu, skaņu, klusu, lēnu (224, 5), sūru, gaļu, īsu, drīzu u. t. t. dziedāšanu, tad manām, ka dziesmās atskan taustes (rupji), garšas (saldi), redzes (lēni), ožas (sūri) un pat seksuālās auglības (vēlīgi, raže-

ni, 607) skaņu plūsma. Ar to izteikts, ka dziedāšanā darbojas līdzī cilvēka organisma funkcijas.

4. Seksuālais elements.

Svarīga dziesmu pasaulē ir seksuālās dzīves pamošanās. Tā dzen dziedāt tāpat kā siltums circeni un mēness gaisma lakstīgalu. Dziedāšana gluži dabiski izvilina juteklisko, aistētisko baurdu. Dzied meita, lai viss lokās, „lai dzird manis arājiņš“ (494). „Ikvakaru dziedāt gāju avotiņa lejiņā, izdziedāju zelta kroni, div' sidrabu gredzentiņus“. Nolūks: dziedāt, lai dzird tautu dēls, pēc kā kāro, ko mīlē. Viņai pirmo reizi dziedot, zūd gredzens, otru reizi — zūd vainags, trešo reizi — zūd pati dziedātāja (509). Dziesmām lūdzas tautu meita, lai tautu dēls nāktu klātgulēt (526). Dziedāšana arī palīdz, jo kur dzied, tur puīšu dvēselīte, tur puisis top meitām paklausīgs (516). Te redzam, ka meita dzied (1009), lai viņas dziesmas kairinātu, karinātu, ķircinātu, kaitinātu (445, 2), tautiešam sirdi ēdinātu (315). Dziesmām meitas vilina „vēlīgu“, „godīgu“, „diženu“, „lustīgu“, „līksmu“ tēva dēlu (474). Dziedātāja pati ir tik vēlīga, ka ābeļu dārzā tai zvēro vara vainags (282, 1), „rociņā“ ābeļu, iervas ziedi (281 var.) (parapsīch. simbols). Balss tā skan, ka atskan tautu sētā (371). Dziesma pati tek cauri caur akmeni (372) pāri purviem (375), vēriem pie arājiņa (444). Meita aug, briest (719); viņa rītā dzied sava dzīves prieka dēļ, bet vakarā vēlas tīkamo tautu dēlu (1009). Tad saprotams, ka tautu meita „salīgo brālam sie-

vu, sev diženu arājiņu“ (343). Tautu dēls tautu meitai aizvien atkliedzas, kumeliņus ganīdams (245). Aizvien abi atrodas kopā: viens ar, otrs ravē rozēs dārzā; viens gana govīs, otrs kumeļus (253). Ozols un liepa, sudrabots gailis un pazeltīta lakstīgala, irbe, cielava un vanags (puišu, meitu simboli) sader tā, kā tad, kad meita upeslejā dzied, puisis gavilē kalniņā (240). Tautu dēls padzied ar meitām, kamēr nolūko sev līgavu (571, 2 var.) (580). Viņš reizēm meitām papriekšu dziedātājs (288), sācējs, lai gan puīši vairāk koklē (260), meitas dzied.

Te jautājums, vai tā ir seksuālā dziņa, vai romantisms? Par to nav jāšaubās, ka dzimuma dzīves attīstībai ir sava dziļa loma dziedāšanas procesā, bet jāievēro arī tas, ka dzied tāpat tie, kuŗi nestāv dzimuma dzīves važās, piem., bērni un vecie ļaudis. Tā tad dziedāšanai nav tikai seksuālais nolūks, pamats. 500. dziesma skaidri pasaka, lai gan lielīgi, ka nedzied puīšu dēļ. Pirmkārt ir dziesmas, kam nav sakara ar tīri seksuālo. Jādzied arī tad, kad pat nāve ņemusi līgaviņu (L. T. D. X. 4074). Ir arī dziļāki motīvi, kas dzen dziedāt. „Dūņu upe netek, sērdiene nedzied“ (L. T. D. X. 3881). Mazās meitenītes dzied skaistāki par lielajām (553). Liela dziedātāja ir vecā māmuliņa (554, 557, 559). Bez šaubām, romantiskais elements ir daudzu dziesmu pamats. „Ēkur skaisti irbe tek, cekuliņu grozīdama; raug kur skaisti bāliņš dzied, ar savām māsiņām (315)“. Irbei jātek no kalniņa lejiņā, ievai jādzied ar ābeli kalniņā, upei jātek ziedus mētādamai, zīlei jādzied cekuliņu grozī-

damai. Tāpēc jādzied jaunajiem. Dziesma jaun-
no daļa.

Dabas romantisms sader ar jauniešu dziesmu
ilgām: „Es varēju sadziedāt ar ābeļu lakstīgalu//
Viņa dzied ābelē, es brālīša klētiņā (istabā)“
(392). Bāliņa māja, apkārtne, jaunības dzīvības
spars ir dziesmu ierosinātāji. Kā vasara nevar
būt bez ziediem, tā jaunatne nevar iztikt bez
dziesmām (71). Tā jaunatnes būtiskā iezīme. Tas
jaunā organisma dzīvības, augšanas tieksme un
briešanas prieks. Jaunie dzied sava prieka dēļ
(240).

Bez tam jāievēro, ka dziesmu objekts ir arī
tāds, kas neattiecas uz seksuālo dzīvi vien, kā
to jau atzīmējām (14). Bet seksuālajam momen-
tam tomēr piekrīt sava daļa zināmā vecumā.

5. Reibums.

Vēl neizprotama problēma, kādēļ cilvēks, vi-
ņa organisms grib apreibināties. Vai tas spēku
pārpilnums? Vai vielu sastrēgums? Vai izmi-
sums? Vai laimes vai bēdu pārplūdums? Bra-
šums? pārgalvība? Ikdienas seklums, šaurums?
Vai dvēseles ilgas dažreiz grib aizmirsties? Omu-
lība? Vai griba izbēgt no paša vilktām robežām?
Latvieši dzer un dzied dažādās godību, svētku
dienās. „Ālus dzērāji dzied kā bites stropiņā“
(764). Arī sievietēm sniedza saldu alu, „lai tās
man skaisti dzied, soliņā sēdēdamas“ (770).

Vai skurbums veicina dziļuma izmaņu? Rei-
bumā raisās valodas, raisās fantazija. Daudz-
reiz reibumā matēmatiskā, mēchanizētā loģiskā

domāšana atkāpjas, iestājas dzejiski, aistētiski loģiskais. Stabilizētais sakustas, mobilais ietrīcas, sakustinātais meklē jaunas formas, — atrod un pēdīgi izteic tās dziesmu, vārdu un melodiju tēlos. Sagrīļojas tie aizžogojumi, kas dažu dvēseles, miesas kustību nelaida apziņā, turēdami zemapziņas cietumā. Zemapziņas bagātības atplaukst reibumā, rādīdamas savas spējas, rindot tēlus sakarīgās virknēs, tēlu, gleznu saskaņu loģikā: „Āpīnītis, grozgalvītis, gudrs vīrs, kokā kāpa olu dēt; // kubulā izperēja, istabā izvadāja ar dziesmām valodām“. Skurbuma dziesmas ir apīņa alus, miestīņa, atsvabinātās meitas. Dzert un dziedāt — tie kopā tīk. „Labāk manu iesaliņu ciema cūkas apēdušas, nekā manu alutiņu bez dziesmām apdzēruši“ (782). Dziesma, ne reibums galvenais.

Savāda doma šajā dziesmā: „Ko vētīšu, kad nav vēja, ko dziedāšu nedzērusi“. Var spriest, ka nekustīgais, sastingušais nav jaunradītājs, vētītājs — tas ir sevī noslēdzies, bez dzīvības. Putojošais alus kauss — dzen „labi dzert — koši dziedāt“ (786). Pati tauta zina, ka šādi dziedātāji nav slimie dzērāji (788). Vārda tiešā nozīmē tie sakāpinātā godību, goda prieka izteicēji, jaunradītāji. Viņi nav netikumumu, tikai atraisītās zemapziņas paudēji. Zemapziņai sava vaļa — apziņa ar to nav mazināta. „Iešu mājā, turēšu godu“. Kā arvien, latviešiem dziesma nedara kausa, lai kur, kad un kā dziedātu. Turpretī valodas gan (700). Valodās galvenā iezīme vārdu jēga, tamdēļ bezsatura runa — kauns. Dziesmu galvenā iezīme motīvu tēli, tādēļ fanta-

zījai jādod vaļa, un to paātrinātā ceļā iegūst reibumā.

Man liekas, ka bagātais, dzīvības pilnais aktīvītes alkstošais organisms nedzenas meklēt reibuma, bet gan nabagais, stingušais, bez mērķa, bez darba esošais. Nabadzīgais meklē bagātību reibumā.

VII. Dziesmu dvēsele un ģara dzīve.

A. Dziesmu veicinātāji.

Dvēsele dzen kustēties, būt aktīvam.

1. Darba ritms.

Darba ritms atbilst asins kustību ritmam, pēdējais rēgulējas pēc dvēseles ritma, kas savukārt izpaužas dziesmā. Tā skan darbā dziesma un dziesmā darbs. „Kuŗa laba dziedātāja, tā tikusi darbiņā“. Te izteikta darba ētika, kas vada dzīvi pēc darbinieku dziesmu motīviem (615). Darba cilvēks nevar nedziedāt (624₂). Vai viņa tikumība no tā atkarājas, tas cits jautājums. Latvietis dzied darbā darba dēļ, darba ritms spiež ir organismu, ir dvēseli kustēties. Viņš visu dara dziedādams (631). Viņam pēc katra darba dziesma (648). „Nekad nebiju piekususi, nekad nebiju nogurusi; // laukā gāju dziedādama, mājā nācu runādama“ (619).

Darbā nav laika runāt (619₂). Skaidri grūtais, sūrais darbs dzen dziedāt (6199₁₀), ceļ enerģiju. Zemkopis arī dziedādams (611), jo tad arkls labi met, stalti iet kumeliņš (635). Dziesmu spēks

valdzina cilvēkus, dzīvniekus, dabu. Dzied latvietis linus plūkdams (614), lai augtu „stāvi lini“, miežus, rudzus pļaujot dzied (616), lai labības lauks neliektu strādnieku muguras. Tāpat tas ir, vārpas lasot (617). Dzied rijā, kult iedami, jo „nepieder kungu rija“ bez dziedāšanas (655).

Maltuvē „maļ meitas dižani dziedādamas“ (624₇), jo rītā tautas nāk „daiļas dziesmas klausīties“ (659).

Ravēdamas, sienu grābdamas, vai arī ganos iedamas (714), meitas dzied kā lakstīgalas (621). Dēli, tīrumā ecēdami (226). Talkā iedami mētā zeltābolu (626).

Darba dziesma veic darbu rotaļādamās. Dzied vīri līdumā (640) un dravnieki dravā (706).

Vērpējas apdziedas, lai labāk tecētu ratiņi (699), lai laiku pavadītu pievakarē (702).

Nevar pat mežā braucēji atturēties no dziedāšanas: „Čīkstēj rati, zviēdz kumeļi, dzied ar' paši malcenieki (709). Dziļi teikts, ka zvejnieku dziesma ceļoties augstāk par viļņiem (710).

Dziedādami latvieši pavada visgrūtākos darbus (651) un panes vissmagāko likteni.

Dziesma nesader ar slinkuma lāpīšanu (628). Dziesmās izpaužas čaklums, piem. kalpa sievas darbos. Bez dziesmas sievietē ir slinka (628), piem. dažā laba saimniece...

Te rindotas dažādas atbildes jautājumam, kādēļ latvietis dzied. Uz to dzen organisma, darba ritms un pati dvēsele.

2. Sāpju skaņas.

Dziesmas sirdi remdē bārenīte. Viņa zina daudz dziesmu, jo tai daudz sāpju, bēdu — daždažādās situācijās. Situācijās, īpaši sāpju brīžos, dzimst dziesmas. Bārenei nav tēva, māmuliņas, dziesmas vien darināja (232). Tās ir asaru dziesmas, kas savērtas pērlītēs — dziesmu asarās (130). Jaunradišanā aizmirstas bijušais, esošais. Dziedātājam zūd pagātne, pat tagadne, tas dzīvo tagadnē, nākošām izredzēm, sapņiem, ilgām. Nākotnes cerības remdē. Tas nozīmē, ka pats dziedātājs savā „balsā“ remdējas. Ārī bāliņš remdējas māsiņas balsā (496). Te ir domāta tomēr reālu tēlu aistētiskā bauda. Īsti sakot, tas ir tas skaistais, daiļais. Tā ir bauda paši par sevi. Sāpju bērns nedzied lustes, prieka dēļ, bet „dziedu sirdi remdēdama, dziedu laiku kavēdama“ (126). Sirds un laika ritms saplūst, no ka izaug projicēti aistētiskas gaumes simbolu tēli.

Dzīvē nav tikai vieglas dienas, cilvēka mūžs ir grūts. „Aizmirsās man dziesmiņas grūtu mūžu dzīvojot“ (197). Vieglā, lētā mūža ritums palīdz dziesmas atgādāties, atminēt. Tomēr grūtumiem neizbēgs neviens, bet tādēļ dziesmām arī neizbēgs. Tik cieši saistās liktenis un dziesmu dvēsele. Dziesmas ir dvēseles nepieciešamība. Dvēseles vienreizīgais, individuālais savilņojums jāiemieso cilvēkiem sajūtamā formā. „Dziesma nedrīkst palikt nedziedāta“ (161), pirms sākas grūtas dienas, pirms atnāk šķiršanās, nāve. Šī ir neizprotamā, mistiskā prasība, kuņas īstos pamatus mēs nezinām. Jāsaka: cilvēks radīts dzie-

smām. Tā dabiska vajadzība, instinkts — tāpat kā seksuālā dziņa (161 var.). Jādzied gribot negribot, lai kāds mūžs, lai kāda vēstures gaita tautai, lai kāda sociālā iekārta tagadnē un nākotnē (133). Dzied tādēļ arī cietēji, vai tie bāra bērni, vai bargu kungu vārdzināti klausītāji. Dzied visi, kaut „bez saulītes vakarā“. Tāds sūrs liktenis dzirdams dziesmā: „Kurin ugun’, silda gaisu, slauka gaužas asaras; krimta cietu pelavmaizi, avotiņā mērcēdami“. Āsaras līdzēt līdz ļaunās dienās, tomēr labāk dziedāt nekā raudāt: jo likteni ar raudāšanu neatraudās (114). Cilvēks, īpaši bēdās, nedrīkst dzīvot samisis (118), t. i. dvēseles nelīdzenās sastrēgušās kustībās. Ļaunā diena parasti nav stīprāka par cilvēkam dotajām jaunradīšanas, jaunmeklēšanas un atrašanas spējām. Tādēļ pareizi priests:

„Ne no prieka es dziedāju,
ne no prieka gavilēju.
Pilna sirds man bēdiņu,
pilnas acis asariņu.“ (1283).

Aktīvas, aistētiskas baudas vajadzīgas, jo tā patīk dvēselei. Patika uzsūc sevī nepatiku un tādēļ remdē sāpes. Visu sāpīgo arī dziesma neatņems (10). Laimiņas likumu nevar grozīt (331). Tomēr priekam vairāk spēju vadīt dzīvi, nekā bēdām. Dziesmu prieks spēj ļaunu dienu pabīdīt zem kājām, bēdas noslīcināt ūdenī.

B. Dziesmu un dziedāšanas kavētāji.

Lai gaišāki saredzētu iemeslus, kas skubina

dziedāt, izcelsim arī motīvus, kas kavē dziedāšanu. Par fiziskiem un fizioloģiskiem kavēkliem un trūkumiem nerunāsim. Kam nav veselas organisma funkcijas, tas nevar „balsi pacilāt“ (690). Tādi dziedātāji drīz aizsmok.

Te apskatīsim sociālos un psihiskos trūkumus.

1. Sociālie apstākļi kavē dziedāšanu. Ja latvietis dziedāja, tad dažs labs „kundziņš man pliķi cirta, dūri sīta mugurā“, jo „kungī“ domāja, ka dziesmas aizkavē darbu. Viņi nepazīna latvieša dabas, kas dziedādams veic grūtos darbus. Verdzība nav tā tautas satversmes iekārta, kas veicinātu liksmu, skaistu dziedāšanu (kalpa kāzās dzied tikai pusistaba), kaut gan administratīvā vara nespēj iznīcināt dotās dziesmu dāvanas. „Iet meitiņa kur iedama, pāriet lauku dziedādama“ (79). Vispāri, „grūts mūžs“ kavē dziedāšanu, jo aizmirstas dziesmas (X, 3832) dzīves rūpēs. Bet latvieša liksmo dabu — optimismu „ļaunā“ diena nespēja nomākt, jo viņa reliģiozitāte uzvar bēdas. „Bēdā, Dievs, manu bēdu, es par bēdu nebēdāju, // es nemāku bēdāties, es saminu savas bēdas zem kumeļa kājinām. // Liku bēdu zem akmeņa, pāri gāju dziedādama“ (107). Ļaunu dienu tītīdama, lai nelaime bēdājas (119), lai raud patī ļauna diena (115). Latvietis zināja psiholoģisko likumu, ka bēdīgais asarās neredz ceļu, ka raudulim smejas ļaudis, dažādas valodas laizdami, un par bēdīgu dzīvi nepriecājas arī Dievs (111).

Tomēr sveša, nelabvēlīga vara vienmēr kavē

dziedāšanu, piem.: sveša māte, skauģis, ļauni cilvēki. „Kad norāja ļauna diena“, vairs „ir runāti nerunāja“ (210). Ja dzied, tad dzied lēni, klusi, rāmi, tumšā vakarā bez saulītes, „lai nedzird ļauni ļaudis“ (skauģi), ļauna diena lai balstiņu (augumiņu) nemaitā (437).

2. Dziedāšanu kavē ētiskie trūkumi. Pārāk lepns, iedomīgs, kā saka, stalts cilvēks negrib dziedāt. „Es pazinu to meitiņu, kuŗa lepna, kuŗa stalta, // kuŗa lepna nerunāja, kuŗa stalta nedziedāja“ (818). Stalta, lepna meita līdzināma dūņu un rāvu upei, kas netek (825). Netikums ir dūņas, rāva. Arī bargums ir netikums, kas kavē dziedāšanu. „Aiz lepnības nedziedāja, aiz barguma nerunāja“. Šo meitu ētisko trūkumu mana tautu dēli, tādēļ tāda tautas meita sēž ilgi vainagā (829). Neviens to negrib bildināt, bet tikai aprunā (830). Tauta irōnizē par lepnu meitu, ka to varbūt precēs kāds „greizu roku, liku kāju, sapuvušu cepurīti“ (831). Cilvēkam lepnums tas pats, kas zirgam kūtrums. Kūtri zirgi negrib tecēt (832).

Ētisko trūkumu veicina par daudz liela bagātība, vai arī liela nabadzība (835). Kā vieni tā otri negrib, nevar dziedāt.

Naida pilnu sirdi arī nevar dziedāt. Naideņieces nevar kopā saiet, kopā laist balsis (838). Tās kvēlo naida rūgtumā. Bāleliņi, zemi dalīdami, sanāk naidā un arī nedzied (838). Latvieši novērojuši, ka „tīrais gods“, ārējs svētums ir netikums. Tas neļauj ne dziedāt, ne runāt. Ārējā svētuma cilvēki nav sociāli ļaudis.

Zināms, „aiz tā liela tīra goda pēc negods pakalā“ (846). Cilvēks „ar savu svētumiņu velnam kurpes šūdina“ un aizbrauc aizvien „ellē“ (843). Lai izceltu šo ārējo tikumu, netikumu, latvietis sarkasmā pasaka, ka arī „zirgu zagļi nedziedot“. Netikumi nav dziesmu veicinātāji.

3. Kavēkļu starpā piekrīt loma erētiskajam kautrīgumam. Zināms kautrīgums ieredzētā, ieskatītā tuvumā, erētiskais elements neļauj brīvi kustēties un arī dziedāt. „Tā meitiņa nedziedāja, kam še auga arājiņis“ (844). Intimais dvēseles dziļums mīl klusumu un vientulību. Kam nav noslēpumu, tas var dziedāt: „Es var dzert un dziedāt, kamēr zila, balta gaisma aust, // nav neviena šai vietā, kas pēc manis lūkojas“, kas „godiņu nolūkoja“ (816). Mēs redzam, kā iecerētā tuvums valdzina un arī audzina.

Arī sarunātai līgavai nav vaļas dziedāt, jo tā „domādama vien staigāja, vai ir visi gabalīņi“ (817₁) pūrā. Līgavai būs jāizdala katram sava pienācīgā, tradīcijās noteiktā daļa. Nav līgavai laika dziedāt. Tā arī nav vairs vēlīga ļaužu vidū, nav tai „lustes“, „nav tai prieka“. Viņa galvu nokārusi, kā „rudeni miežu vārpa“ (845).

Vispār, tautās aizejot, saplīst dziesmu vācēlīte (171). Tur dažādi iemesli. Jauniešu erētisma dziesmas vairs neplūst. Sievām ir sava „luste“, prieks. „Kur rudeni tādi ziedi, kādi ziedi pavasari“ (830). Pavasara romantisma zušanu latvietis visādi cenšas izskaidrot savā dziesmu sim-

bolikā. Zied ievas, bet to ziedi citādāki nekā āra ābelei; ošiem citādāki nekā jaunām liepiņām; baltajām puķēm savadāki par baltiem zirnišiem. Elkšņa lapas nav salīdzināmas ar bērza, ozola lapām. Žēl gan par pavasara ziediem, jo ar tiem vijās jaunības prieki tur kalniņā, kad sēdēja it kā sidraba krēsliņā, melnas kurpes kājiņā, sarkanā rožu vainadziņā (230₂). Tēva, bāliņa apgādāta jaunā meita dzīvoja bez raizēm, bēdām. Nav pie vīra vairs vaļas (165), pašai jābūt patstāvīgai. Jaunības prieki aizgājuši ar zīļu vainadziņu (199). „Nelaiž vairs tautu dēls ar meitām padziedāt“ (209), jākopj „bērnī šūpulī“ (165). Arī pašai nav vaļas, arī balss vairs tā neskan, „iet balstiņa ķerkstēdama“ (215), jo ar vainadziņu noņēma arī dziesmu valodiņu (217) (fizioloģisks trūkums).

4. Svarīgs ir arī svešums, svešā puse, sveši ļaudis (psīholoģisks moments), kur nav dziesmai tādas atbalss ne ārēs, ne vēros, ne laukā, ne sētā, ne kalnos, ne lejās, kā tas bija dzimtenē. „Es nedrīkstu šē dziedāt, šo vērišu, lapīņu, kalniņu tricināt, es nebiju šē augusi, šē vijusi vainadziņu“ (201). Ciešās, intīmās, pat neatvietojamās dziesmu saites saaugušas ar bērna dzimteni, ar tās savādībām un sakusušas ar bērnam pirmajiem aistētisko baudu brīžiem.

Svešos ļaudīs papriekšu jāierod. Svešām ierašām, svešam dzīves ritmam nevar tik ātri pielāgoties, lai nezaicinātu valodas, paļņas, nicināšanu, norājumu. „Tautu rāta mūs māsiņa, vai-

rāk raud nekā dzied“ (213), tāpat kā „salnas ķerta ābelīte, ne tā zied, ne lapo“, tāpat kā vēja laužts koks, „ne tas aug, ne zaļo“, tāpat kā pērkona sasperts ozoliņš, „šovasar nezaļoja“. „Tautu rāta mūs māsiņa šovasar nedziedāja“ (213₁).

Bez tam precētos aizvien jau pieskaita vecajiem. Jaunieši grib būt par sevi — jauniem sader ir valoda, ir dziesmas, ir prieki, ir bēdas. Vecajiem citas rūpes, tādēļ nav jaunības dziesmu. Tiem jāgādā par iztiku (229), par apģērbu (232). Jaunības „luste“ jau viņpus kalniņa (234), aizgājusi pār kalniņu dziedādama“. Vecie dzied par uzturu, dzīves iekārtu. Jaunības romantiskās sajūsmas tiem trūkst. Ja veci vīri dzied, tad tādai dziedāšanai pa daļai mākslots pamats: „Veci vīri, sirmas bārzdas, tie dzied alus piedzēruši“ (240). Ja vīri nedzied dzēruši (782), tad tam iemesli pēc seno latviešu ieskata nav atrodamī empīrisko darbu, nedarbu, smagu notikumu secinājumos.

5. Iemesli jāmeklē parapsīcholoģijā. Ja nedzied dzērumā, tad „malējiņu vaina“, jo tas „klusu mala iesaliņu“ (773). Ja klusa talkas diena, tad saimnieks „lecis bišu dārzā, sietu rokā turēdams“ (785). Nedziedātāji vīri būs bērībā ielikti „bez vārdiņa šūpulī“ (X, 3753). Balss tādiem lāgā neveicoties, kuņģos klausoties netiklie apkārtnes ļaudis. Bet dziedātājai rozēs zied griezdamās (L. T. D. 3777), tāpat kā dziedātājam mieži.

VIII. Dziedāšana ir latvieša dabas prasība.

Latviešiem reāla un ideāla dzīves uztvere. Viņi pārzina labi nākotnes dienas, „sērojamās, domājamās, gaudojamās“, bet tikpat reāli atzīst, ka jaunībā nekas neatfleks no bēdām (66). Latvieši reāli izprot dzīves posmus: „savs laiks priekiem — savs bēdām“. Ir dzīves trakuma gadi, ir gudrā padomiņa laiks. Ideālais korrespondē ar reālo.

Dziesmām priecīgu cilvēku visi labprāt bildina, visi viņam ceļu griež. Dziesmu prieks jāizbauda, kā rozēm jāzied, tā meitām jādzied. Nav tādas vasaras, kur ziedu nebūtu, nav jaunības, kur dziesmas neskanētu (71). Tāda ir daba vasarā, tāds ir cilvēka prāts jaunībā. Jo ilgāki priecājas, dzied, jo ilgāki zied rozes (L. T. D. 4047). Prieks uztur ilgi jaunības svaigumu (526), jo dziesmotā darba čaklumā uzturas organisms vesels (527). Dziedātājam „zelta roze pūriņā (vainagā)“. Tai dziesmas skan, vainagi viz. Dziesmas līst — kumeļi „danco“. Dabas gaitā apstiprināts cilvēka priecīgais prāts, ideālā pasaules uztvere.

Dzīve — nozīmē dzīvu dziesmu. Ja nav iekšējās dzīvības, prieka dzīvot, tad cilvēks ir „koka gabals“ (63). Tādēļ tautas dziesmas ieteic dziedāt, dzīvot „lustīgi“, „priecīgi padzīvot“. Jaunībā nestāv pirmā vietā „apdoms“, „padoms“, „rājiens“. „Runātāji dziedātāji“ (72) — labi ļaudis. —

Prieku vēstures gaitā sāka saukt par „lusti“,

par „lustīgu“ prātu, „lustīgu“ dzīvi. Vārda „lustes“ jēdzienā ietilpst ne tikai līksmība, bet arī trakulīgas kustības, piem., delverēšana, trikošana, trakošana, alus dzeršana (84). Ja arī „lustes“ tādā nozīmē nav sevišķi ieteicamas, tomēr priecīgam dziedātājam izvedīga gaita, skaidra, ērta valoda un droša dziesma.

Latvietis savu līksmo dabu nevar ūdenī, akā, jūrā noslīcināt (87₂). Tā ir Māras dota, bet ja Māras dota, tad ar līksmo prātu stāv sakarā „vēlīgs“ prāts (87).

Ar laiku ieviesies apzīmējums „lēta daba“. „Ai, tu manu lētu dabu, drīz dziedāju, drīz raudāju“ (124). Sirds tāda „lētdabīte“. „Lēti“ nozīmē viegli pāriet no viena dvēseles noskaņojuma otrā. „Dziedu dienu, dziedu nakti, dziedu arī raudādama“ (103).

„Lēta daba“ uzrāda arī „mīkstu sirdi“, kas pat mazākā prieka brīdīnā dzied un tūlīnā raud mazākā sāpju uzliesmojumā (125). Teicama latviešu daba, ja tas turas pie šāda tikuma: „pulcīnā padziedāju, viena pati noraudāju“ (125). Pašdisciplīnai seko sāpju uzvara. Arī pats Dieviņš aizliedz bēdāties, skumt un raudāt. Dievam patīk dziesmu cilvēks. Reliģijā pamatota dziesmu nepieciešamība.

Latvieši stādījuši pretī „lētai dabai“ tādu dvēseles kustību, ko sauca par spīti, par „tīšu prātu“. „Tīšām dziedu, gavilēju — svešu māti kaitināju“. Tīšām dara pretim aizliegumam, rājumam, ja tas ir pret dziedātāja dabas vajadzību. Latvieša dabā ir dziņa dziedāt — kaut aizliegumam pretī, t. i. „tīšā prātā“.

Cilvēkam jāseko savas dziesmu dvēseles pavēlēm. „Jo man sūri, jo man grūti, jo es koši padziedāju, asariņas slaucīdama“ (110), „labāk eimu dziedādama, lai nelaime bēdājās“. Tāda ir latviešu „spīte“, „spītīgais, tīšais prāts“. Labais nekad nepiekāpsies ļaunā priekšā, jo labais izpilda tikai savas krietnās dabas dziņas — dzīvojot dziesmu priekā.

Gala secinājums: Šie mani meklējumi trūkumaini un papildināmi, bet varu sacīt: Latvietim dziesmu dvēseles jaunradišanas spējas ierosina reliģiskā sfairā mītošie faktori, spēki ar dabas un cilvēku kopības un īpatņu starpniecību.

Dziesmu darināšanu veicina dvēseles dziļumu saviļņojuma brīži (priekos, bēdās), darba ritms, romantiskas ilgas un organisma veselība.

Sekoņ dvēseles nepieciešamībai, dziedāt dziesmas, skubina kulta prasības un parapsīholoģiski tulkojamie nolūki gan pieredzes, gan gara dzīves vajadzībās. Latvieša dabā valda prieks dzīvojot.

K. Kundziņš.

Garīgā dziesma kristiānisma sākumos

Kristīgās ticības bērnības rītu ar pilnu tiesību mēdz raksturot kā pneumatisku (no grieķu vārda pneuma — gars), t. i. iedvesmas, inspirācijas laikmetu. Spēcīgs garīgs viļņojums, degšana gara ugunīs ir viena no tipiskām šī laikmeta iezīmēm. Šī garīgā dinamika rada no vienas puses lielu ētisku ideālismu un varenu aktivitāti kristīgās ticības izplatīšanā, no otras puses dziļus, savdabīgus jūtu pārdzīvojumus, kas nereti tuvojas mistikai un pat ekstazei. Ātcerēsimies kaut tādus klasiskus izteicienus, kā apustuļa Pāvila vārdus 1. Tesalon. 5, 19. 20: „Neapslāpējiet garu, neniciniet praviešu dāvanas“ vai arī spēcīgo ticības pašapliecināšanos Rom. 8, 31—39 un pār visām lietām 1. Korint. vēstules 13. nodaļu — „mīlestības augsto dziesmu“, lai sajustu to dziļo aizgrābtību un gandrīz ekstatisko ticības prieku, kas Kristus apustuļi tur savā varā. Laicīgā dzīve ar savu ikdienu šķiet pilnīgi atkāpusies otrā vietā. Tā pazūd pret to, ko ticīgajam atnesis Kristus. Nav vairs grūti atsacīties no personīgiem labumiem, uzņemties savas misijas labā grūtības un briesmas, mierīgi panest apvainojumus un zaimus un, ja vajadzīgs, iet pat nāvē. — Neapturami jaunā gara

gleznainā valodā, tērpies dzejā, dziesmās, mūzikā. Tāpēc liekas a priori pieņemams, ka arī kristiānisma sākumos tas nav bijis citādi. Ja jau ticības apģarotība apzinājās savu spēju „runāt cilvēku un eņģeļu mēlēm“ (1. Kor. 13, 1), tad no šejienes vairs nav tālš ceļš līdz svētai lirikai un mūzikai, līdz kulta dziesmām un himnām.

Nevar būt ne mazāko šaubu, ka tādas patiesi radušās un veidojušās zem spēcīgās reliģiskās inspirācijas iespaida un atskanējušas draudžu sanāksmēs un dievkalpojumos. Par to ir uzglabājušās arī diezgan daudz un dažāda veida ziņas, gan Jaunās derības rakstos, gan ārpus tiem.

Viens no vecākiem profānās vēstures dokumentiem par kristiešu dzīvi, pazīstamais Bitinijas pārvaldnieka Plīnija ziņojums ķeizaram Trajānam, kas datējams ap 112. gadu pēc Kr., sniedz visai svarīgu, uz pašu kristiešu izteicieniem dibinātu kristīgo sanāksmju raksturojumu: „Bet viņi (t. i. kristieši) apgalvoja, ka visa viņu vaina jeb visa viņu kļūda bijusi tā, ka viņi kārtīgi, noteiktā dienā pirms gaismas sapulcējušies un dziedājuši savā starpā pamīšus dziesmu Kristum it kā dievam...“ (Latīņu teksts: *stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi deo dicere secum invicem*). No šī dokumenta redzams, ka jau otrā g. s. sākumā paradums dziedāt kulta dziesmas bij dziļi iesakņojies draudžu dzīvē. Kā šīs tradīcijas saknes sniedzas atpakaļ pašos pirmajos laikos, to apliecina lielāks skaits Jaunās derības vietu.

Mark. 14, 26: „Un pateicības dziesmu (psalmu) dziedājuši, tie izgāja uz Eļļas kalnu.“

Ap. darbi 16, 25: „Āp pusnakti Pāvils un Zilāss lūdza Dievu un dziedāja tam slavas dziesmas (himnas)...“

1. Kor. 14, 26: „Kopā sanākot, katram (draudzies loceklim) ir (tiesība celt priekšā) vai nu kādu dziemu (psalmu), vai pamācību, vai dievātklāsmi u. t. t.“

Kol. 3, 16: „Dziediet Dievam pilni pateicības psalmus, himnas un citas gara (inspirētas) dziesmas...“

Efez. 5, 19: „Topiet gara pilni, dziedādami (jeb: rečitēdami) pamīšus psalmus, himnas un garīgas dziesmas un kocklēdami Kungam (Kristum) savās sirdīs.“

Jēk. 5, 13: „Ja jūsu starpā kādam klājas grūti, lai tas lūdz Dievu. Ja kas ir līgsms, tas lai dzied dziesmas (psalmus).“

Pēc šīm vietām tīri pavisām spriežot (sīkāku analīzi sniegsim turpmāk) varam konstatēt, ka tikpat pirmajos kr. ticības gadu desmitos (Pāvila rakstu izcelšanās laikā), kā arī vēlāk reliģiskas dziesmas piederējušas pie izcilākiem kristiešu reliģiozitātes izpausmes līdzekļiem. Tāpēc pētnieka skats dabīgi visupirms apstāsies pie vecākā laikmeta literāriskiem dokumentiem un meklēs tanīs saskatīt pēc iespējas pilnīgākus šo vecāko dziesmu paraugus, kas illūstrētu dažādo dziesmu šķiru (psalmu, himnu, odu — „carmīna“) saturu un formu.

Parasti visu lielāko reliģiju svētajās grāmatās

līdzās stāstāmai vielai (dievstāstiem) un mācības vielai (teoloģijai) sastopam arī kulta tekstus (šaurākā nozīmē), kā lūgšanas, svētīšanas formulas, dziesmas; sal., piem. indiešu *Veda*s, iraniešu *Avestu* u. c. Arī Vecās derības sastāvā ietilpst vesela „dziesmu grāmata“, t. i. psalmi jeb „Dāvida dziesmas“, skaitā 150, kas vismaz pa daļai tikušas lietotas kultā. Liekas, ka būtu dabīgi ko līdzīgu atrast arī J. derības rakstu kopojumā. Tomēr uzmetot ātru skatu J. derības saturam, viņas 27. „grāmatu“ starpā sastopam evaņģēlijus, t. i. Kristus stāstus, apustuļu darbības aprakstus, didaktiku un teoloģiju (vēstulēs), beidzot savdabīgo apokalipsi, bet dziesmu kopojuma tur neredzam. Dabīgi jājautā: ar ko tas izskaidrojams? — Iemeslu ir vairāk. Galvenais starp tiem tas, ka pirmajiem krist. ticības pārstāvjiem, dzīvojot pastāvīgās domās par vecās pasaules bojā eju un jauna „aiōna“ nākšanu (t. s. eschatoloģiskais noskaņojums), trūka jebkāda pamudinājuma rūpēties par bagātīgo gara dokumentu rakstisko fiksēšanu un uzglabāšanu. Tālāk — gars kā tāds, kā visas dzīves saturs tik lielā mērā stāvēja dzīves centrā, ka rakstītu pieminekļu radīšana varēja izlikties kā zināma „grēkos krišana“, nokāpšana no gara augstumiem, saskaņā ar ap. Pāvila vārdiem: „Burts nokauj, gars dara dzīvu“, 2. Kor. 3, 6. Beidzot sava loma piekrita arī tam apstāklim, ka kristiānisms galvenā kārtā pulcināja ap sevi t. s. neliterāriskās aprindas (Deismann'a izteiciens), kas veiklāk rīkojās ar arklu, cirvi, auzāmām stellēm, nekā ar rakstāmiem rīkiem, lai

gan no otras puses netrūka tādu izcilu „literātu“, kā Pāvila, anonimā Ebrēju vēstules autora, ārsta Lūkas un c. Visu kopā saņemot, varam sacīt, ka tāds nu bija laikmeta raksturs. Gars, kas kā liesma aizdegās te še, te tur, bija visas dzīves Ā un O, un neviens sākumā nedomāja, ka viņa darbība, kas izpaudās neaprobežotā Dieva un Kristus daudzinašanā un ētiskās pamācībās, kādreiz varētu izsīkt. Par šo garu nereti sprieda, ka viņš tāpat kā Dieva varenība un pilnība, vispār nav apsmelams cilvēku vārdiem, jeb, kā kāds vēlāka laika prātnieks to formulēja: *finitum non est capax infiniti*, t. i. ierobežotās zemes dzīves veidos nevar visā pilnībā iekļauties bezgalīgais). Šāds uzskats bija par iemeslu arī sevišķi t. s. „charismātu“ (pneumātisko spēju) cienīšanai, kāda spilgti parādās apustuļa Pāvila dibinātās draudzēs.

Tomēr šāds gandrīz absolūts „garīgums“ pēc pašas savas būtības nevarēja turpināties sevišķi ilgi. Agrāk vai vēlāk arī šinī kūsājošā gara jūrā vajadzēja rasties zināmiem krastiem, noteiktākām formām un struktūrālām vienībām, kas saturu varēja uzglabāt nākamām paaudzēm. Šādu struktūrālu elementu starpā (literāriskas formas, kulta tradīcijas, organizācijas veidi) tad pamazām izkristalizējas arī jaunā kristietības dzeja un dziesma.

Vispirms dažus vārdus par dzeju. Jau Pāvila un tāpat viņa līdzstrādnieka Lūkas rakstos še un tur pamirdz pa skaistam dzejas dārgakmenim, kas darināts gan vairāk neapzināti, nekā apzināti. Lūkas evaņģelijā sastopami psalm-

veidīgi sacerējumi, kas nav paša autora radīti, bet smelti no vecākās Palestīnas draudzes tradīcijas, tā tad būs draudzes kolektīvā gara jeb nezināmu, neliterārisku autoru ražojumi. Tādi dzejas kristalli ir piem. Marijas slavas dziesma, vēlāk nosaukta (pēc pirmā vārda) par Magnificat'u Lūk. 1, 46 sek.

Mana dvēsele cildina Dievu,
Mans gars gavilē par Dievu, manu pestītāju,
Jo viņš uzlūkojis savas kalpones niecību,
Redzi, audžu audzes mani teiks svētīgu.

Tāpat „Cacharijas slavas dziesma“,
Lūk. 1, 68 sek.

Slavēts Isrāēļa Kungs un Dievs,
Kas uzlūkojis savu tautu un tai gādājis pestīšanu u. t. t.

un sirmā Simeana „gulbja dziesma“, Lūk. 2,
29 sek.

Kungs, lai nu tavš kalps aiziet mierā,
Kā tu esi sacījis,
Jo manas acis redzējušas tavu pestīšanu,
Ko tu esi sataisījis visām tautām...

Ap. Pāvila vispazīstamākais, īstas inspirācijas brīdī darinātais un pēc kritiķu domām vēlāk paša autora vēstulē iespraustais himnveidīgais sacerējums ir jau pieminētā „mīlestības augstā dziesma“, 1. Kor. 13:

Ja es runātu cilvēku un eņģeļu mēlēm,
Bet man nebūtu mīlestības, —
Es būtu skanīgs vaŗš vai zvanoŗš zvārgulis.
Un ja man būtu pravieŗa spējas

Un es zinātu visus noslēpumus un visu patiesību,
Un man būtu visa ticība, ka varētu kalnus pār-
celt,

Bet man nebūtu mīlestības, —
Es nebūtu nekas...

Tamlīdzīgus dzejiskus sacerējumus, ko raksturo gleznainā valoda un strofiskā uzbūve, varam sastapt arī pie citiem J. derības autoriem. Pēc dažu pētnieku domām nevien daudzi evaņģeliju izteicieni, bet, piem., arī visa Jāņa parād. grāmata bijuši sacerēti strofās un Jēkaba vēstules sentencēs daži pētnieki, piem., R. Schütz's saskatījuši nepārtrauktu div-, trīs- un četrriindu ritmiku, tā ka še mums būtu darīšana ar strofiski veidotu dzīves gudrības grāmatu.

Mazliet citādi tas ir ar dziedāšanai sacerētām dziesmām. Ka tādu nav trūcis, par to avoti uzglabājuši nepārprotamas liecības. Bet daudz grūtāk ir no J. derības un citiem materiāliem izlobīt neapšaubāmus dziesmu paraugus, resp. dziedāto himnu tekstus. Šis uzdevums attiecībā uz vecāko jeb t. s. apustuļu laikmetu pieder pie tādiem, ko pētnieki pagaidām spējuši atrisināt tikai pa daļai.

Apstāsimies uz brīdi pie ziņām, kas apstiprina un tuvāk apgaismo pašu dziedāšanas faktu. Jau iepriekš īsumā aizrādījām, ka vecākais evaņģelists Marks, stāstīdams par Jēzus un viņa mācekļu pēdējo kopējo mielastu (pašā svētku priekšvakarā), piemin pateicības dziesmu, ar ko šis mielasts noslēdzies (Mark. 14,26). Šinī gadījumā mums nepārprotami ir darīšana ar Ve-

cās derības reliģijas tradīcijas elementu, kas automātiski, liekas, pārgājis Jēzus un viņa mācekļu, kā arī Palestīnas kristiešu sadzīves praksē. Dziesma, ar ko noslēgušies šie svētku mielasti, parasti bijusi 118. vai arī 136. psalms. Šie psalmi pēc jūdu avotu ziņām, izcēlušies ar savu vareno melodiju, kas izpildīta antifōniski, t. i. tādā veidā, ka priekšdziedātāja nodziedātā strofa mainījies ar kolektīvi atkārtotu piedziedājumu, kas šinī gadījumā skanēja: „Jo viņa žēlastība paliek mūžīgi“.

Par pilnīgi cita veida dziedāšanu turpretim runā ap. Pāvils jau iepriekš citētā korintiešu vēstules vietā (1. Kor. 14,26). Še par kādu jūdu tradīcijas mantojumu vairs nevar būt runa. Jaundibinātā Korintas pilsētas draudzē, kas viscaurīm sastāvēja no grieķu vai pārgrieķoziem (hellenizētiem) iedzīvotāju slāņiem, nomanāma liela garīga aktivitāte kopējās sanāksmēs: cits citu cenšas pārspēt ar savām gara „dāvanām“ jeb sniegumiem, starp kuņiem ievērojamu vietu ieņem dziesmas. Āttiecīgā teksta vieta rāda, ka dažādu sniegumu — dziesmu, runu un citu priekšnesumu brīžiem bijis tik daudz, ka apustulis jūtas spiests ierobežot viņu skaitu un dot norādījumus kārtības ievērošanai. Tā visi šeit minētie garīgie sniegumi ir individuālas dabas. No tā var secināt, ka arī šeit pieminētās dziesmas ir atsevišķu personu radītas un ka viņu priekšā cēlēji bija atsevišķas personas, kas tās dziedāja stīgu instrumenta (kitāras) pavadībā.

Nostādot abas šīs liecības vienu otrai blakus, kļūst redzama izšķirība Palestīnas un hel-

lēnistisko draudžu starpā. Pirmās, nepārtraudamas saites ar pagātnes tradīcijām, turpina dziedāt galvenā kārtā Vecās derības psalmus un vispār veido liturģisko dziedāšanu uz jūdu sinagogālās liturģijas pamatiem. Tāpat kā jūdu dievkalpojumos psalmu dziedāšanā dalījās atsevišķi dziedātāji un draudze — tās notika antifōniski. Instrūmenti dievkalpojumos netika lietoti (tādi tiek minēti pie jūdiem tikai sakarā ar tempļa kultu). Protams, ne visus V. derības psalmus varēja pārņemt kristieši, bet vienīgi tādus, kas nebija pretrunā ar Kristus un viņa pestīšanas darba cildināšanu.

Hellēnisma draudzēs redzam mazliet citādu ainu. Šeit draudžu sanāksmes un dievkalpojumi veidojās brīvāk un patstāvīgāk un arī dziedāšanas veidu nenoteica tik stingras tradīcijas, kā Palestīnā. Vispār hellēnizēto kristiešu draudzes un viņu vadoņi mazāk rēķinājās ar tradīcijām un bija radikālākas jaunu pamatu likšanā. Šeit tad nu arī meklējamas specifiski kristīgo dziesmu saknes un pirmsākumi. Protams, arī šeit apkārtne runāja līdz savu vārdu. Hellēnisma sabiedrībā joprojām vēl tika dziedāti daži seno grieķu radītie himnu veidi, galvenā kārtā slavas dziesmas dievmlabdariem, varoņiem, uzvarētājiem. Tādas mēdza priekšā celt galvenā kārtā atsevišķi dziedātāji, kitāras pavadībā, retumis uzstājās arī kori. Viss tas veicināja dziesmas izkopšanu šinī virzienā arī kristiešu starpā, sal. iepriekš pievesto Plīnija liecību. Grieķu cildināto varoņu un dievu vietu dabīgi sāka ieņemt jaunās ticības cen-

trālā persona — Kristus. Tā cēlās specifiskā Kristus dziesma, un sakarā ar to kupli uzplauka pirmkristīgā himnōdika. Lielajai gara pacilātībai pie tam piekrita apaugļotājas loma. Daudzos līdz šim neievērotos draudzes locekļos pamodās snaudošais dziesminieks, kas sāka runāt „jaunās mēlēs“. Tādējādi jaunās dziesmas uzskatīja par īpašu „charismātu“, t. i. atvasināja tās no sv. gara darbības.

Mēs būtu laimīgi, ja nejaušs gadījums mums būtu uzglabājis kādu pilnīgāku šo „pneumātisko dziesmu“ paraugu. Bet, diemžēl, mēs ar to nevaram lepoties. Mums jāprietiek ar dažiem fragmentiem, kas savukārt attiecas vienīgi uz dziesmu vārdiem, bet ne uz viņu mūzikālo izpildījumu. Par pēdējo, kā vēlāk redzēsīm, vecāko liecību uzglabājis kāds Oksirinchā (Ēģiptē) atrasts papīruss, bet tas jau pieder drusku vēlākam laikam.

Kādi tad nu ir šie krist. draudžu pirmlaika (apustuļu laikmeta) garīgo dziesmu fragmenti?

Vēstule efeziešiem, kas savā tagadējā veidā laikam uzrakstīta pēc Pāvila nāves, uzglabājusi mums trīs raksturīgas rindas — pusstrofu — ko jau baznīcas rakstnieks Teodorēts (ap 400. g.) atzinis par kāda pirmkristīga psalma fragmentu. Tās ir sekošas:

„Uzmosties, kas guli,
Celies augšā no miroņiem, —
Tad Kristus tevi apgaismos.“

(Efez. 5, 14).

Acīmredzot tie ir kādas dziesmas beigu vārdi.

Kāds ir bijis iepriekšējo rindu saturs, to grūti, pat neiespējami noteikti pasacīt. Bet spriežot pēc analogijām var pieņemt, ka runa ir bijusi par tumšu nakti, kas tikko pagājusi, dodama vietu jaunam rītam, kas cilvēcei ausis Kristus personā.

Kāds cits arī I. g. s. beigās vai II. g. s. sākumā sacerēts raksts, 1. vēstule Timotejam, citē citu vecu himnu, kuŗā daudzina Kristus dzimšanas un paaugstināšanas mistērija. Šoreiz mums darīšana ar pilnu strofu, kas sastāv no 2 reiz 3 rindiņām:

Parādījies miesā,
Taisnots garā,
Redzams kļuvis eņģeļiem;

Sludināts tautām,
Ticēts pasaulē,
Paaugstināts godībā.

(1. Tim. 3, 16.)

Par tik pat veciem, ja ne vēl vecākiem uzskatāmi Jāņa apokalipses vizionārās ainās iepītie liturģiskie dziedājumi:

Svēts, svēts, svēts ir Dievs Kungs visuvaldītājs,
Kas bija, kas ir un kas būs.

(Āpok. 4, 8.)

Cienīgs tu esi, Kungs, mūsu Dievs,
saņemt slavu, godu un varu.
Visas lietas tu esi radījis,
pēc tavas gribas viņas ir tapušas.

(Āpok. 4, 11.)

Līdzās Dieva pielūgšanai tur parādās jau arī
jau Kristus adorācija:

Cienīgs ir (Dieva) jērs, kas ticis nokauts,
saņemt varu, bagātību, gudrību,
spēku, godu, slavu un pateicību.

(Āpok. 5, 12.)

Bet daži dziedājumi pilnīgi darināti Vecās de-
rības psalmu garā:

Lieli un brīnišķīgi ir tavi darbi,
Dievs, Kungs, Visuvaldītāj!

Taisni un pareizi ir tavi ceļi,
visu tautu ķēniņ!

Kas gan nebīsies tevis, Kungs,
kas neslavēs tavu vārdu!

Visas tautas nāks un pielūgs tevi,
jo tavi taisnības darbi nu ir zināmi!

(Āpok. 15, 3.4.)

Uz I. gadu simteni laikam varēs attiecināt
arī vienu no vecākām senās katoļu liturģijas sa-
stāvdaļām, t. s. „kantikas“ (c a n t i c a). Viņu tek-
sti sastopami jau visvecākajās katoļu baznīcas
liturģijas grāmatās (piem., t. s. Aleksandrijas
kodekā — Londonā, Britisch Museum'ā) un pēc
vecākajām ziņām sniedzas atpakaļ apustuļu laik-
metā. Viņu liturģiskais izpildījums balstījās uz
8 baznīcas pamattoniem. Šķiet, ka viņu sākumi,
līdzīgi psalmu dziedāšanai, meklējami jau jūdu
kristiešu draudzēs, jo viss tekstu vairums ņemts
no Vecās derības, bet J. derības teksti — visi
no Lūk. ev. 2 pirmajām nodaļām. Viņu nosau-

kumi — pēc pirmajiem tekstu vārdiem latīņu valodā ir šādi:

1. Cantemus Domino, 2. Moz. gr. 15.
2. Audite coeli, 5. Moz. gr. 32.
3. Exsultavit cor meum, 1. Sam. 2.
4. Domine audivi, Habak. 3.
5. Confitebor tibi Domine, Jes. 12.
6. Clamavi de tribulatione, Jon. 2, 3.
7. Benedictus es Domine, Dan. 3.
8. Benedictus es, Dan. 3, 26.
9. Ego dixi, Jes. 38.
10. Domine omnipotens (Manases lūgšana).
11. Magnificat (Marijas sl. dziesma), Lūk. 1, 46—55.
12. Benedictus Deus (Cacharijas sl. dziesma), Lūk. 1, 67—79.
13. Nunc dimitis (Sīmeana sl. dziesma), Lūk. 2, 29—32.

Salīdzinot šos liturģiskos dziedājumus (tādiem pieskaitāmas arī pieminētās Jāņa apikalipses dziesmas) ar Ef. 5, 14 un 1. Tim. 3, 16, kas likās esam patstāvīgu himnu fragmenti, gūstam zināmu jēdzienu par pirmkristīgo dziesmu dažādību un daudzveidību. Šādu daudzveidību un līdz ar to arī dziesmu bagātību apstiprina 2 interesantas vietas no Pāvila rakstiem, uz kuņām īsumā norādīts jau šī apcerējuma sākumā. Kolosas draudzei rakstītā vēstulē (ap. 60. g. pēc Kr.) mēs atrodam šādu apustuļa pamācību:

Kristus vārds lai bagātīgi mīt jūsu starpā.
Pamāciet un nostipriniet cits cītu visā gudrībā,

dziediet Dievam pilni pateicības psalmus, himnas un citas garīgas (gara inspirētas) odas (dziesmas) savās sirdīs. (Kol. 3, 16.)

Gadus 20 vai 30 vēlāk rakstītā vēstulē Efezas draudzei*) atrodama radniecīga vieta, kurā attiecīgais teikums skan:

... topiet gara pilni, dziedādami (pareizāk: skandēdami, rečitēdami) savā starpā (t. i. pamīšus) psalmus, himnas un garīgas (gara inspirētas) odas (dziesmas), dziedādami un kōklēdami Kungam (t. i. Kristum) savās sirdīs. (Efez. 5, 19.)

Kā jau rāda iekavās pieliktie vārdi, grieķu teksta autentisko domu nav tik viegli noteikt. Tā, piem., Kolosiešu vēstules tekstā vārdus „pilni pateicības“ var tulkot arī ar vārdu „žēlastībā“. Tāpat grūti noteikt, ko īsti nozīmē Kol. vēstules teksta pēdējie vārdi, „savās sirdīs“; vai ar tiem teikts, ka bez skaņās dziedāšanas nav jāaizmirst arī klusās, nevienam nedzirdāmās dziesmas un gaviles, kas ik brīdi pilda kristieša sirdi, jeb šie vārdi attiecināmi uz visiem teikumā minētiem dziesmu veidiem un grib šo dziesmu dziedāšanu raksturot vienīgi kā no sirds nākošu jūsmīgu, sirsnīgu. Arī Efeziešu vēstules rakstītājam, kas laikam atbalstījies uz Kol. vēstules tekstu, šie vārdi likušies jau neskaidri, tāpēc tas tiem devis noteiktāku interpretāciju, gribēdams teikt, ka kristiešu pestīšanas prieks ne katrreiz izpaužas skaļā, ārēji sadzirdamā vei-

*) Daži konservatīvāk noskaņoti pētnieki vēstuli Efeziešiem uzskata par tik pat vecu, kā vēstuli Kolosiešiem.

dā, bet bieži arī nevienam nesadzirdami, kā jau-
ka dvēseles mūzika, pavada Kristus mācekli viņa
gaitās.

Visvairāk tomēr domu izmaiņu pētnieku star-
pā radījušas abās vēstulēs minētie trīs dažādi
dziesmu nosaukumi: psalmi, himnas un ōdas.
Daži pētnieki domā, ka trīs minētie vārdi ir
pilnīgi sinonīmi, t. i. apzīmē vienu un to pašu
kulta dziesmu veidu un lietoti vienīgi pilnska-
nīgākas izteiksmes dēļ. Tomēr tas ir maz ticams.
Drīzāk katram vārdam būs sava īpatnējā nian-
se jeb nokrāsa, kuŗu noskaidrot ir mūsu uz-
devums. Pēc iepriekš teiktā ir puslīdz skaidri,
kas jāsaprot zem divi pirmajiem apzīmējumiem:
„psalmi“ un „himnas“. Pirmais (psalmi) norā-
da uz sakaru ar V. derību, uz V. d. psalmu garā
darinātām dziesmām, kādas, kā redzējām, pa-
tiesi sastopamas starp J. d. dziesmu tekstiem.
Vārds „himna“ (grieķ. *hymnos*) turpretim no-
rāda uz zināmu formālu radniecību ar pazīsta-
mām grieķu varoņu, uzvarētāju un dievu dzie-
smām, tā tad acīmredzot attiecas uz jaundarinā-
tām kristiešu dziesmām, kas galvenā kārtā bi-
ja veltītas Kristum un strofiskās uzbūves ziņā
vairs nesekoja ebrēju, bet grieķu poēzijas li-
kumiem. Grūtāk pateikt, kas domāts ar vārdu
„ōdas“. Laikam tas būs vispārīgāks, neitrāls ap-
zīmējums (sal. latīņu „*carmen*“), kas aptver
nevien dziedāšanai, bet arī priekšā lasīšanai un
deklamācijai nolemtas dziesmas, tā tad vispār
garīgu dzeju.

Lai arī daži izteicieni Kol. un Efez. vēstulu
radniecīgos tekstos ir problēmatiski, tomēr vi-

sumā ņemot, tie pilnā mērā apstiprina iepriekš izteikto domu par dziesmu bagātību un dziedāšanas prakses daudzveidību tā laika kristīgajās draudzēs. Nav šaubu, ka dziedāja gan V. d. psalmiem radniecīgas, gan pilnīgi jaunas garīgas dziesmas. Dziedāja kolektīvi (korī), dziedāja arī individuāli, ar un bez mūzikas instrūmenta (kītaras) pavadības. Par dziesmu izpildījumu, atbalstoties uz tekstiem kā arī uz analogijām sinagogālā praksē, var spriest, ka tanī bieži dalījās priekšdziedātājs ar draudzi. Pēdējā tad atkārtoja beigu vārdus: Allelūja, āmēn, doksologijas un citus piedziedājumus.

Ja I. g. simtenis mums dod iemeslu sūdzēties par diezgan trūcīgu dziesmu materiālu — atiecīgie paraugi, kā redzējām, pa lielākai daļai bija stipri fragmentāri vai mākslīgi jāizloba no J. derības rakstiem — tad apstākļi šai ziņā kļūst labāki II. g. simtenī. II. g. s. radītās dziesmas uzglabājušās jau ievērojami kuplākā skaitā, kā I. g. s. Būtu nepareizi, no tā tieši secināt, ka II. g. s. kristiešu draudzēs dziedāts un producēts vairāk dziesmu nekā pirmlaikos. Varbūt tas bijis pat otrādi. Bet sacītais izskaidrojams ar laikmeta mentālītātes maiņu. Kamēr apustuļu laikmetā gara darbību, to starpā arī dziesmu producēšanu, uzskatīja par neizsīkstošu sv. gara charismatu jeb balvu un tāpēc nelika svaru uz dziesmu uzrakstīšanu, I. g. s. beigās un II. g. s. sākumā apstākļi grozījās. Jo vairāk izmira I. g. s. ticības vadoņi, gara svaidītās personības, jo lielāku vērību epigōni sāka piegriezt rakstītam vārdam. Radās vēlēšanās un vajadzī-

ba uzglabāt pirmā laika gara liecības, lai tās neietu zudumā nākamām paaudzēm. Paplašinoties kristīgās ticības piekritēju skaitam, kristīgā rakstniecībā reizē nonāca arī grieķu literārisko tradīciju iespaids sfērā. Viss tas atsaucās arī uz pirmkristīgo himnōdiku. Uzrakstītās dziesmas II. g. s. vairs nav retums, bet sastopamas diezgan bieži. Rodas pat veseli dziesmu un dzejas krājumi: viens otrs kristietis, sajuzdams J. derības psalmu grāmatas trūkumu, cenšas aizpildīt šo robu. Sevišķi tas sakāms par oficiālai baznīcai līdztekus ejošo gnostisko strāvu, kas šai ziņā sākumā darīja pat vairāk nekā katoliskā baznīca. Tā ievērojams dzejnieks bijis slavenais gnostiķis Valentīns (II. g. s. vidū), bet sevišķi populārs savu skaisto dziesmu dēļ bijis sīrietis Bardezāns (154—222). Ne mazāk apdāvināts ir bijis gnosticisma ietekmētais, nezināmais autors, kas radījis tā sauc. Sālamana o'das, vecāko kristīgo psalmu grāmatu (ar mazliet gnostisku kolorītu. Arī daži II. g. s. apoloģēti un Aleksandrijas skolas kristīgie teolōģi bijuši dzejnieki.

Tā ka vēlākā kristīgā dzeja un dziesma nav domājama bez sakara ar iepriekšējā laikmeta tradīcijām — sevišķi tas sakāms par dziesmām, ko radījuši anōnīmi draudzes locekļi — tad droši var teikt, ka šais dziesmās skan tālāk pirmā g. s. stīgas. Tas pats būs sakāms arī par vecāko garīgo melōdiju tekstu, kas nesen atpakaļ nācis gaismā sakarā ar bagātiem papīrusu atradumiem Behnesā (senajā Oksirinchā), Ēģiptē.

Piegriežoties II. g. s. dziesmu raksturam, va-

ram konstatēt, ka dziesmu dažādība, atkarībā no nolūka, kādam tās radītas, un no apstākļiem, kādos tās dziedātas, kļūst aizvien lielāka. Blakus Dieva dziesmām redzamu vietu ieņem Kristus dziesmas. Ir piemēri, kas tieši nodarbojas ar Kristus ciešanu apdziedāšanu. Skaidri saskatāma arī diferencēšanās rīta un vakara dziesmās. Līdzās dziesmām, kas dziedātas ārpus baznīcas kulta, parādās noteikta liturģiska rakstura dziedājumi (bez t. s. „cantica“ arī citi). Bet lai runā piemēri.

Himna, veltīta Kristus ciešanām.

II. g. s. rakstnieka Melitōna (no Sardu pilsetas, Mazāzijā) sacerējums*):

Stingst bez elpas visa kreātūra,
Nesaprot, kas tā par brīnumzīmi:
Soģis cieš un nedeg dusmu liesmās,
Neredzamais atsedz savu seju,
Neaizkaramais top aizkarts brīvi,
Mērīts top, kas pats ir ārpus mēra.
Tas, kam mūžam pieder svētlaimība,
Nepretodamies grimst moku jūrā,
Patī nemirstība klusu izcieš nāvi.
Kas tā ir par jaunu mistēriju?

*) Šeit sniegto dziesmu teksti pa lielākai daļai man šim brīžam bij pieejami tikai vācu zinātnieku (Gresmana, Harnaka, Krolla) tulkojumos, kāpēc latviskais tulkojums nevar pretendēt uz pilnīgu precizitāti. Tomēr esmu centies skaidrāk izcelt dziesmās lietotās gleznas, kā arī piepaturēt viņu ritmisko plūdumu.

K. K.

Dziesma, kas dziedama rītos un vakaros.

Teksts uzglabājies t. s. „Āpustuļu konstitūcijās“ (Constitutiones apostolorum) un uzskatāms par ļoti vecu.

(Priekšdzied.):

Teiciet, jūs bērni, Visuvareno,
Teiciet Visuvarenā vārdu!

(Koris):

Mēs tevi teicam,
Mēs tevi slavējam,
Mēs tevi pielūdzam
Tavā lielajā godībā,
Kungs un Valdniek,
Tēvs Jēzum Kristum,
Kas kā jērs bez vainas
Nes visas pasaules grēkus!

(Visa draudze):

Tev pieder slava,
Tev pieder teiksme,
Tev gods un vara
Svētajā Garā
Tev, Dievam, Tēvam,
Kas savā Dēlā
(Esi mums tuvu)
Mūžīgi mūžos. Āmen.

Vakara dziesma.

Dziesma cēlusies laikam II. g. simtenī, jo Sv. Bazilijs (IV. g. s.) to citē, apzīmēdams par ļoti vecu:

Laipnais stars, kas nāk no Dieva,
Lielās gaismas atspulgs svētais,
Tu, kas mīti debestelpā,
Jēzu Kristu!

Saule apslēpj savu vaigu,
Klusi izdzies sārtā liesma.
Tevi pielūgt steidzas draudze,
Pielūgt Tēvu, Garu svēto.

Tevi slavēt — mūsu laime,
Tu mums dodī jaunu spēku.
Mūžam slavēs tavu vārdu
Zeme plašā.

T. s. Sālamana odas.

Par „Sālamana odam“ saucas II. g. s. „dziesmu grāmata“, kas sastāv no 42 atsevišķām psalmveidīgām dziesmām, kuŗu saturs grozās ap Kristus nākšanu pasaulē, ap īsto pestīšanas ceļu, ko viņš darījis zināmu, un atpestīto Dieva bērnu svētlaimību. Dziesmas domātas dziedāšanai (kitāras pavādībā). Viņas pēc sava rakstura ir kristīgas, ar gnostisku nokrāsu. Tās atrastas un pirmo reiz publicētas 1909. gadā sīriešu tulkojumā (R. Harris, The Odes and Psalms of Solomon, 1909). Pirmvaloda bijusi grieķu. 5 bez tam vēl atrastas koptu valodā. Pētnieku vairums tās attiecina uz II. g. s. pirmo pusi.

15. oda.

Kā saule dod prieku visiem,
Kas ilgojas dienas,

Tā mans prieks ir Dievs,
Jo viņš — mana saule.
Viņas stari mani uzcēluši no miega,
Viņas gaisma izklaidējusi tumsu.

Jaunas acis esmu guvis,
Ka varu skatīt viņa svēto dienu.
Jaunas ausis dabūjis,
Ka uzņemu viņa mācību.
Atziņas dziļumi man ir atvērti,
Brīvi uz augšu līgsmo gars.

No maldu tekām esmu pestīts,
Esmu pārnācis īstās mājās.
Ar žēlastību viņš mani apveltījis,
Augstā godā mani cēlis.
Nīcības tērpu es nometu pie viņa kājām,
Nemirstības drēbes es apvilku viņa vārdā.

Izbeidzies viss, kas bija mirstīgs,
Nav vairs elles — viņa vārds tai darījis galu.
Nemirstīga dzīvība
Uzdīga viņa svētajā zemē.
Tā ir zināma viņa ticīgajiem,
Visiem, kas cerē, uz viņu, tā ir dota.
Slavēsim Dievu!

34. oda.

Nav ceļā aizu
Vienkāršai sirdij*),
Nav krišanas draudu,

*) T. i. dzīves dualisma neapēnotai, viengabalainai sirdij.

Ja domas ir taisnas;
Nav mākoņiem varas
Par saulaino dzīli.

Kam apkārt mirdz skaistums,
Tam pretrunas nava,
To nesaista zeme.

Tas jau ir augšā
Un pats ir gaisma,
Bet bezdibens — māņi,
Kas šķiet tikai esam,
Ja atziņas**) nava.

Jums atklāsme dota,
Lai pestīti tiekat.
Tik ticīet tai droši,
Tad pestīti kļūsiēt
Un nebūs vairs nāves!
Slavēsīm Dievu!

40. oda.

Kā no bišu šūnām pil medus
Un piens no mātes krūts,
Tā no manām lūpām plūst dziesma
Tavam godam, mans Dievs!

Kā avots izverd ūdeni,
Tā mana sirds dzied Dievam slavu.
Manas lūpas teic viņa godu,
Runāt ar viņu ir manas mutes bauda.

Jauni spēki plūst manās dzīslās, kad dziedu,
Gavilējot viņam staro mans vaigs.

**) T. i. atziņa par pestišanas ceļu, gnōze.

Viņu mīlēt ir mana laime,
Jo viņš ir manas dvēseles gaisma.

Ticīgais palaujas uz viņu,
Jo viņš — mūsu pestīšanas drošums.
Saviem bērniem viņš dod dzīvību,
Kas viņa mantinieks, tas nemirs.
Slavēsīm Dievu!

Himna Kristum.

Šī himna uzglabājusies kā pielikums pie ievērojamā Aleksandrijas teologa Klēmenta (Clemens Alexandrinus) sacerējuma „Paidagōgs“ (II. g. s. beigās). Viņas autors pēc pētnieku vairuma domām ir pats Klēments. Himna var noderēt par individuālas kristīgas dzejas paraugu, kas formālā ziņā stāv ļoti tuvu grieķu himnōdikai. Saturs turpretim — specifiski kristīgs. Pasniedzu šeit himnas I. daļu:

Tu, kas valdi straujos zirgus,
Gāju putniem dodī spārnus,
Droši jūrā vadi laivu,
Gani izklīdušās avis!

Pulcini, Āugstais,
Bērņiņus savus,
Pulcē ap sevi,
Lai dzied bez viltus
Bērnišķās lūpas
Teikšanu, slavu
Āugstajam ganam!

Dvēseļu valdniek,
Dievišķais logos*),
Tēva mums sūtītais
Gudrības avots —
Mūžības prieca
Nāk mums no tevis,
Spirdz mūs kā rasa
Pasaules mokās.

Nāc, šķīstais Jēzu,
Vadoni svētais,
Dievišķais arāj!
Kop savu druvu,
Gani mūs, jērus!
Itin kā laivas,
Kam nevaids stūres,
Kā jauni putni,
Kas vēl bez spārniem,
Kā strauji zirgi,
Kam nav, kas vada,
Tādi mēs esam.

No pasaul's jūras
Netīrām straumēm
Glāb savas zivis!
Vadi tās dzīvības
Tīrajos strautos.
Gani jel, dievišķais,
Jēriņus savus,
Sirdsšķīsto bērnu

*) Logos (grieķ.) = atklāsmes nesējs, personificētais vārds.
Aleksandrijas teologu skolas iecienīts Kristus apzīmējums.
Sal. arī Jāņa ev. 1, 1.

Vadoni svētais,
Valdnieks un draugs!

Himna par godu trīsvienīgajam Dievam.

III. g. s. fragments. Ar notīm.

Iepriekš sniegtās dziesmas bez izņēmuma uzglabājušās vienīgi kā dzejas pieminekļi. Mums gan zināms, ka viņas sacerētas nevien lasīšanai, bet arī dziedāšanai. Tomēr viņu melodijas, kas pa lielākai daļai gājušas vienīgi no mutes mutē un, ievērojot nošu rakstīšanas grūtības, varbūt pat nekad nav bijušas uzrakstītas, palikušas mums nezināmas. Citādi tas ir ar šo dziesmu Trīsvienībai, kas ir vecākā kristīgā himna, no kuņas uzglabājušies nevien vārdi, bet, kaut arī tikai fragmentārā veidā, melodijā. Himnas teksts līdz ar notīm pieder pie vērtīgajām senatnes liecībām, ko mums uzglabājuši Behnesā, senajā Oksirinchā (Oxyrynchus), Ēģiptē izraktie papīrusi. Tas pirmo reiz publicēts 15. Oxyr. papīrusu sējumā 1921. gadā ar Nr. 1786. Pirmais to kritiski aplūkojis H. Alberts (*Zeitschrift für Musikwissenschaft*). Pēc viņa H. Lietzmann's (*Zeitschr. für die neutest. Wissenschaft*, XXI. p. 236 sek.) sniedz pārskatu par jauno atradumu, uz kuņa balstās arī šīs rindīņas.

Kā jau sacīts, himna (tiklab teksts, kā notis) nav uzglabājusies pilnīgi. Tomēr nesabojātās teksta daļas ir pietiekošas, lai pēc tām spriestu par dziesmas raksturu. Tā ir dziesma par godu trīs-

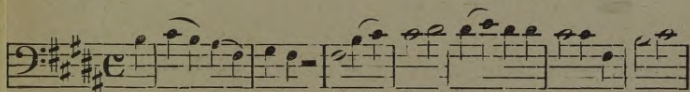
vienīgajam Dievam, kuŗā visa radība tiek aicināta slavēt Dieva varenību līdz ar draudzi.

Pamatojoties uz kontekstu un bojāto rindiņu garumu, ir mēģināts rekonstruēt arī bojājumus. Rekonstruētās vārdu kopas esmu ielicis iekavās [...]. Āntīkie nošu apzīmējumi pārcelti mūsu nošu rakstībā. Panti, cik vērojams pēc grieķu pirmteksta, sastāvējuši no anapestiem, tā tad šai ziņā līdzinās iepriekš citētai Klēmenta Kristus dziesmai.

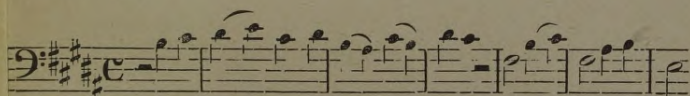
Par mūzikālo daļu lai spriež mūzikas vēstures lietpratēji. Līdzšinējie recenzenti to atzinuši par tipisku hellēnisma laikmeta tautas melōdiju.

Nošu teksts oriģinālā aizņem 5 rindas:

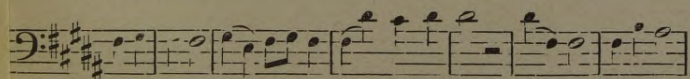
1. rinda — trūkst,
2. rindā — trūkst apm. 28 burti (nošu zīmes), tad seko:

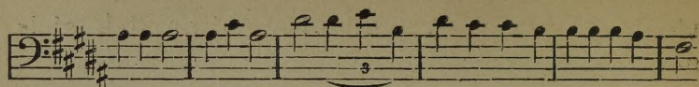

3. rindai trūkst sākuma, tad seko (bez pārtraukuma):

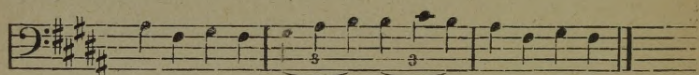
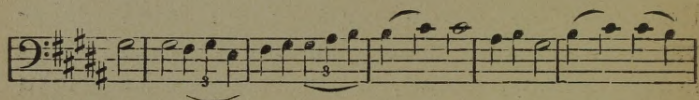

4. rinda:

5. rinda:

a — — men a — — men

Teksts (ar rekonstrukcijām).

[Lai visi debess pulki] paceļ [savas balsis]
Un visi varenie Dieva spēki līdz ar tiem.
[Svētie un eņģeļi debess] telpā lai necieš klusu,
Nedz gaismu nesošas zvaigznes.
Lai upju avoti skaņi šalc [...],
Mēs dziedam slavu Tēvam, Dēlam, Svētajam
Garam,
Bet visi (debess) spēki lai piebalso:
Āmen, āmen! Spēks, slava [un gods]
Vienīgajam visa laba devējam! Āmen, āmen.

Gustavs Menschings.

Dziesma reliģijas pasaulē

„Dziediet tam Kungam jaunu dziesmu!“ tā skan Vecās derības dziedoņa aicinājums. Un indiešu Rīgvedā mēs sastopamies ar šādiem vārdiem: „Dziedi šīs dziesmas Spēcīgajam, teici Parjanyu un cildini viņu ar godināšanu“ (Rgv. 5, 83, 1). Šie un neskaitāmi citi vārdi visdažādākās reliģijās norāda uz analogu fainomenu, par kuŗu mēs šinīs rindās gribam runāt. Ir zināms, ka visās reliģijās dziesma spēlē izcilu lomu. Pārbaudot attiecīgo bagāto materiālu, mēs ļoti skaidri saskatām sekošus reliģiskās dziesmas galvenos tipus.

1. Vienā pusē stāv personīgā ticības dziesma. Ar to mēs saprotam tā cilvēka dziedājumus, kas tieši un gluži naivi, sava Dieva aizgrābts, nonācis godbijīgā izbrīnā. Viņš dzied kādu dziesmu savam Dievam tieši no savas iekšējās pieredzes. Šai dziesmai nav nekāda nodoma, nekāda nolūka, tā ir dziedoņa dvēseles jūtu un noskaņojumu pilnīgi dabiskā izteiksme. Pārsvārā tie, kas šīs dziesmas dzejo, ir laji. Šis apstāklis tām piedod svaigumu un dabiskumu. Mēs sniedzam šādu — dievībai par godu darinātu — dziedājumu paraugus no dažādākām reliģiskām pasaulēm vienu otram blakus: Rīgveda

dziedoņi cildina rīta blāzmu (Ushas) krāšņās dziesmās, kuŗas, kā zināms, dziedāja kultā:

„Tur atspīd Rīta blāzmas majestāte
Kā ūdens sudrabviļņi, balti mirdzēdama;
Tā staigāt takas palīdz mums tik jauki
Un ir tik laba, devīga un maiga.
Tik laba esi Tu, Tu tālu savu gaismu sūti
Un Tavas gaismas stari lido debesīs.
Tu greznojies un rotājies ar savām krūtīm
Un spīdi augstībā, Tu Rīta blāzmas dieve;
Un Tevi vada sarkangovju aizjūgs,
Tu, Svētlaimīgā, tālu tālu sniedzies.
Kā varonis ar līngu viņa aizden ienaidniekus
Un sašķeļ tumsu kā kāds ratu cīnītājs.“
(Rgv. 6, 64.)

Kāda Homēra himna pielūdzošā apbrīnošanā vēŗsas pie visu mātes Zemes:

Tu vecākā no dievēm, Tu zemes virsū visus
gani,
It viss, kas Tavā dievišķīgā klēpī rodas, tā jūrā
Kā ar gaisos — viss tas no Tevis dotā barojas.
Daudz skaistu bērnu, jauku augļu nāk no Tevis.
Ak, Mīlīgā, Tev vara ir dot dzīvību un ņemt to
Mirstīgajiem. Ak laimīgs tas, kam veltī Savu
žēlastību Tu
Jo bagātīgi tam Tu dodī visu*).

Tāda veida piemērus, protams, varētu minēt pēc patikas lielā skaitā. Mums nav no svāra ar pierādījumiem rokā izsmeļoši dot visus, šādu

*) Homeric Hymns ed. Allen and Sikes Nr. 30, p. 296 f.

svētu dziesmu iespējamus saturus. Svarīgi ir vienīgi parādīt, ka šajos un līdzīgos piemēros elementārās reliģiskās jūtas izteicas pašas tieši, brīvi radot izteiksmes formu un attēlu. Šinī sakarībā vēl jāmin novērojums, ka tā laika reliģijas dibinātāju un praviešu reliģiskā pasludināšana nereti izteikta dzejiskā formā, vai arī draudze, kas iespaidojusi attiecīgo reliģisko tekstu literārisko fiksēšanu, fiksējusi šo reliģisko pasludinājumu dziesmā. Ārī te piemēri ir skaidri redzami: Jēzus savu pārdzīvojumu augstākā pakāpē izsaka himnveidīgās runās (sal. Mat. 11, 25), Pāvils dzied par mīlestību noteiktā himnā (1. Kor. 13), par atpestīšanas dziļumiem (Rom. 8) un Buddhas pestīšanas ceļa pasludināšana tad, kad tā tuvojas visiekšējākam noslēpumam, nemanojot pāriet himnas formā.

Mēs tā tad konstatējam: Tersteegenā un Paula Gerhardta dziesmas, Echnatona Saules himna, Asīzes Franča Saulesdziesma, Sv. Bernharda „salve caput cruentatum“, Lutera lūgšanas dziesmas, mistiķa Manikka Vaschagara svinīgie un kaislīgie dziedājumi — tie visi ir personīgās ticības skaņā un rītmā, gleznā un jēdzienā ietverti tipiski dokumenti.

2. Reliģisko dziesmu otrā grupa rodas no kulta vajadzībām. Te mums ir darīšana ar kulta dziesmu. Ja augšā izcēlām un pašvītrojām ticības dziesmas personīgo raksturu, viņas tiešību radīšanā, tad, kā pretstats, kulta dziesmās jāizceļ taisni viņas objektīvais, stereotipais moments. Šeit dzejo un dzied priesteri, kas dzejo

Un kāda senēģiptiešu himna cildina Osirisu:

„Slava Tev, Osiris, Mūžības kungs, Dievu ķē-
niņ, kam daudz vārdu,

Un brīnišķu tēlu un noslēpumaina būtība
templos kam.

Tu esi Dievs ar lielisko Ka Busirisā un lielo
greznību

Letopolisā, slavētais kungs Busiris novadā,
kas ēdienus pārstāv

Heliopolisā, kungs, ko piemin Schuttī,

Noslēpumainā dvēsele...“*)

Tieši šī himna ir it sevišķi piemērota sniegt uzskatāmu priesteru stereotipo dziesmu paraugu. Šeit blakus sakārtoti Dieva predikāti un kulta vietas, pie kam nemaz nav izjūtama personiskā intuīcija un oriģinālais tēlojums. Tādi un līdzīgi dzejojumi kultā tomēr bij vajadzīgi; tomēr šī grupa savā literāriskā vērtībā nesalīdzināmi mazvērtīgāka, kā iepriekšējā, no tāda mūs jautājuma priekšā: kāda iekšēja nozīme ir dziesmai reliģijā? Vienalga, vai darīšana ar īstu un apdāvinātu dzejnieku vai dziesminieku subjektīvo apliecinājuma izplūdumu, vai ar dzejojumu, kas pats ir bez jebkādas oriģinālas, īpatnējas vērtības, ir tikai kāds priesteru konstruēts veidojums, vienmēr vietā ir jautājums: kā tas nāk, ka cilvēks pūlās slavēt Dievu nevis prozā, bet gan dzejā un dziesmā? Kā tas nāk — kā tas taču redzams reliģijas vēstures

*) Roeder, Urkunden zur Religion des Alten Ägypten. Jena 1915. S. 22.

materiālos — ka dziesma un dzeja ir reliģijas pirmatnējā valoda?

3. Uz šo jautājumu mēs mēģināsim sniegt atbildi, atceroties vispirms reliģiskās izturēšanās pamatstāvokli.

a) Visur tur, kur reliģija dzīva un izteicas lielajās reliģiskās personībās, ir jākonstatē, ka, neskatoties uz visām dažādībām atsevišķos gadījumos, neskatoties uz visām vērtības diferencēm un formas variācijām, jābūt sakaram ar kādu transcendentu īstenību. Jeb teiksim vēl uzmanīgāki, jābūt kontaktā ar kādu dievību. Notiek reliģiska savienošānās, un proti cilvēka eksistences dziļumos. Līdz ar to reliģija ir savā dziļākā būtībā kādas pazudināšanas, esenciālā „grēka“, — kuŗu mēs citā vietā aprakstījām kā izolāciju*) — izbeigšana.

b) Kas tad nu ir reliģiskā dziesma? Ānalizējot tās būtību, atrodam sekošo: īstā reliģiskā dziesmā parādās dievībā savienoto cilvēcisko spēku harmoniskā bagātība: prevalējot jūtām kā reliģiskā pārdzīvojuma centrālām faktoram, formējas domas un attēli. — Visa pirmavots ir dziedošā dvēsele, kas ierauta reliģiskā kustībā. Ātpestītam cilvēkam dziedāšana stāv tuvu jau no paša sākuma, kā vispiemērofākais izteiksmes veids taisni šim no jauna iegūtam elementārās vienības stāvoklim.

c) Vēl vairāk, dziesma ir atpestīšanas stāvokļa simbols: prōza ir zināmā mērā grēkā krišanas

*) Sal. Mensching, Die Idee der Sünde. Leipzig 1931, un: „Zur Metaphysik des Ich“. Giessen 1933.

valoda, jo prōzas vārds un ar viņu saistītais jēdziens ir it kā atdalījies no viengabalainās saistības ar skaņu un ritmu un kļuvis patstāvīgs. Līdz ar to vārds un ratio, kas tam piešķir jēgu, prōzas runas veidā kļūst par tāda cilvēka simbolu, kas atdalījies no Dieva dotās vienības un sava prāta dēļ izolējies un ir neatpestīts. Turpretim dziesmā, kas — kā mēs redzējam — ir pirmatnējās vienības raksturīgākā izteiksmes forma, izteicas vispilnīgāk ne tikai pestīšanas pārdzīvojums, bet arī dziedātāja apziņa par iegūtās pestīšanas vērtību.

J. Bencingers.

Dziesmu cikls par Jahves kalpu

Vecajā derībā atrodama praviešu grāmata, kas apzīmēta ar Jesajas vārdu. Šīs grāmatas otrajā daļā ir piecas dziesmas, kas runā par Jahves kalpu ('ebed Jahve) un viņa likteni.

Ar citiem tekstiem, starp kuņiem tās tagad stāv, atsevišķām dziesmām nav nekāda iekšēja sakara. Uz to jau labi sen atkal un atkal ir aizrādīts. Tās var no grāmatas izņemt, nemaz nekaitējot pārējam grāmatas saturam un nekaitējot arī dziesmām pašām. Tādēļ mums ir tiesība tās atšķirt no pārējā teksta un aplūkot par sevi kā atsevišķu dziesmu grupu, kuņas vispirms jau tādēļ sader kopā, ka tām ir viens un tas pats temats.

Šīs dziesmas uzdod vecās derības zinātnei virkni problēmu, kuņas nav vēl atrisinātas. Dziesmu teksts, Jahves kalpa persona, dziesmu sacerētājs, viņu viengabalainība, viņu ievietošana Jesajas grāmatā ir lietas, par kuņām vēl līdz šai dienai pastāv dažādi uzskati, kuņas vēl pa daļai nav nemaz nopietni izpētītas.

Teksts Jes. 52, 13—15 un arī Jes. 53, 11, 12 ir tādā mērā sabojāts, ka nav izredzes to ar līdzšinējiem līdzekļiem restaurēt. Ir iespējams, ka kāds laimīgs gadījums dos mums kādreiz

kādu jaunu līdzekli. Še apstiprinās novērojums: jo skaistāka un aizgrābjošāka ir kāda dziesma, jo vairāk tā ir lasīta un priekšā celta, jo sliktāki ir uzglabājies teksts. Es nevaru sniegt nekā jauna teksta restaurācijai. Tādēļ vairāk par tekstu nerunāšu.

Tas pats jāsaka arī par otru jautājumu, par dziesmu pamatproblēmu: kas ir Jahves kalps, kuŗa tēls stāv dzejnieka acu priekšā? Es negribu ielaisties jautājumā, par kuŗu karsti debatē, vai Jahves kalps ir kāda atsevišķa persona, vai sabiedrība (tauta, vai tautas daļa). Kas tālāk teikts, noder abiem gadījumiem.

Šī pētījuma priekšmets ir dziesmu viengabalainība un iekšējā sakarība. Cik tālu es redzu, tad līdz šim pētnieki ir apmierinājušies ar to, ka ir konstatēta dziesmu kopsakarība, ņemot vērā, ka visas dziesmas runā par vienu tematu.

Bet pēc manām domām ir vērts pieiet lietai tuvāk un izpētīt, vai bez temata viengabalainības nav atrodamas starp atsevišķām dziesmām vēl ciešākas saites. Vai dziesmu ciklā nav savirknētas dziesmas, kas tikpat labi varētu stāvēt arī citādā kārtībā, vai nav bijušas vēl citas dziesmas, kas tagad ir pazudušas? Jeb vai viņās nav saskatāma tāda sakarība un domu secība, kas liecina, ka visas dziesmas ir uzglabājušās un ka viņas taisni tā un ne citādi pēc dzejnieka gribas sekojušas viena otrai? Citiem vārdiem: vai viņas iztaisa vienu sakarīgu noapaļotu sacerējumu? Lai uz šo jautājumu atbildētu, būs nepieciešami atzīmēt katras dziesmas saturu par

sevi, ņemot vērā it sevišķi katras dziesmas galveno tematu.

Pirmo dziesmu (Jes. 42, 1—4) dzejnieks ar labu nodomu ir licis Jahves mutē. Jahve pats stāda priekšā savu kalpu: „Redzi, mans kalps, kas man ir dārgs, mans izredzētais, kas manai sirdij patīk.“ (42, 1, 2). Viņa darbības veids tiek attēlots: mierā viņš māca (42, 2), par postā kritušiem un izsamisušiem rūpējas (42, 3), uzticīgi un nenoguris viņš strādā, kamēr viņa uzdevums ir izpildīts, un arī tālākās piekrastes gaida viņa mācību (42, 4).

Pantus 42, 5—7 es ar Cheyne un citiem uzskatu par dziesmas pielikumu. Dziesmā Jahve runā par savu kalpu trešajā personā: „es esmu licis savu garu uz viņa... viņš nekliedz... viņš uzticīgi nes patiesību tautām.“ Še pielikumā Jahve griežas pie kalpa, uzrunādams to otrā personā: „es esmu tevi aicinājis... es esmu tavu roku satvēris... es esmu tevi padarījis par gaismu pagāniem.“ (42,6). Šī personu maiņa nav liecīgi nekā pamatota. — 42, 7 tuvāki apraksta kalpa uzdevumu: akliem acis atdarīt, gūstītos no cietuma izvest un no apcietinājuma nama tos, kas sēž tumsībā. Dziesma turpretim nemin nekādus tamlīdzīgus uzdevuma sīkumus, bet saka vispār: „Ielūzušu niedri viņš nesalauzīs un kvēlojošu dakti neizdzēsīs“ (42, 3). Beidzot arī 42, 5 stils un izteiksmes veids nesader ar Jahves kalpa dziesmu stilu, bet gan ar Deuterojesajas un viņa atdarinātāju stilu. — 42, 8, 9 ir, kā Duhm's pareizi ieskatījis, pēc formas un satura dziesmas 41, 21—29 turpinājums un noslēgums.

Otrajā dziesmā (49, 1—6) Jahves kalps pats ņem vārdu. Viņš dara zināmu savu aicinājumu un izposumu: „Jahve jau no mātes miesām mani ir aicinājis (49, 1)... Viņš mani ir darījis par asu zobenu... par gludu bultu“ (49, 2). Viņa kalpa amats ir viņa gods: „Jahve man sacīja: tu esi mans kalps, pie kā es sevi gribu pagodināt“ (49, 3). „Es biju godājams Jahves acīs“ (49, 5). Kad kalps bija sagrauzts, tad viņš vienmēr atkal atrada Jahves atbalstu (49, 5). Un tagad Jahve ir viņa uzdevumu neizmērojami paplašinājis: ne tikai Isrāēļa ciltīm, nē, visām tautām līdz pasaules galam viņam jābūt par gaismu (49, 5, 6).

Arī trešajā dziesmā (50, 4—9) runā Jahves kalps. Bet tagad nevis par sava amata cēlumu un varenību, bet par rūgtiem pārdzīvojumiem savā darbā: „savu muguru es sniedzu tiem, kas mani sīta, savu vaigu tiem, kas manu bārdu plūca. Savu seju es neapslēpu no apsmiekla un spļāvieniem“ (50, 6). „Es padarīju savu vaigu kā kramu, tik nejutīgu“ (50, 7). „Nekad es neesmu stūrgalvīgs bijis, nekad neesmu kāpies atpakaļ“ (50, 5). Tā viņš var runāt un darboties, jo viņam ir laba sirdsapziņa: „Tuvu ir, kas mani taisno, — kas ar mani tiesāsies?... Jahve man palīdz, kas mani pazudinās?“ (50, 8, 9). „Visi sadils kā drēbe, kodes tos saēdīs“ (50, 9).

Ceturrtā dziesma (52, 13—15 un 53, 11b—12) ir tagad saskaldīta. Divas vārsmas stāv priekš, citas aiz piektās dziesmas par Jahves kalpa ciešanām citu vietā. Ka šīs vārsmas, kā arī citur jau ir teikts (piem. Duhm's, Bertholet's, Cheyne), sader kopā un no dziesmas 53, 1—11a ir šķīra-

mas, rāda tas apstākļi, ka runātājs subjekts ir cits. Mūsu ceturtā dziesmā skaidri runā Jahve, runā par sevi pirmā personā: „Redzi, mans kalps būs paaugstināts“ (52, 13). „Mans kalps ir daudziem par izsmieklu, tādēļ es gribu dot viņam mantojumu starp daudzajiem un viņam būs dalīt laupījumu ar stiprajiem“ (53, 11b–12). Turpretim dziesmā 53, 1–11a ir teikts: „Jahves lieta izdodas viņa (t. i. kalpa) rokā“ (53, 10b). „Kam ir Jahves elkons parādīts?“ (53, 1). Še tā tad runā par kalpu un tāpat par Jahvi trešajā personā. Runātājs ir pats dzejnieks.

Šinī ceturtajā dziesmā teksts tieši beigu daļā ir, kā jau minēts, neglābjami sabojāts. Tomēr tas nedaudzais, kas ir daudz maz uzglabājies un saprotams, atļauj mums konstatēt vismaz divas galvenās domas:

1. Mans kalps, kas daudzos sacēļ drausmas, beigās taps paaugstināts, tā kā daudzie, tautas, brīnīsies (52, 14, 15).

2. Mans kalps ir cietis, tādēļ ka viņš daudzo grēkus ir nesis (53, 12b).

Pelna ievēribu, ka šinī īsajā dziesmā abos gabalos atkal un atkal (pavisam 5 reizes) ir runa par „dudzajiem“, kuŗi Jahveš kalpa dēļ pārdzīvo šausmas un kuŗu vainu viņš ir nesis. Tas pilnā mērā atbilst trešajā dziesmā izteiktai domai, ka Jahves kalps ir sūtīts ne tikai Isrāēļa ciltīm, bet visas pasaules tautām.

Nav nekāda lietišķa pamata domāt, ka šī ceturtā dziesma ir nepilnīga. Ābas pamatdomas neprasa nekāda tālāka papildinājuma. Viņas labi sader kopā: „dudzie“ brīnīsies, jo viņi dabūs

zināt kautko nedzirdētu, t. i., ka Jahves kalps viņu, daudzo, grēkus ir nesis un viņu dēļ savu dzīvību ir nodevis nāvē. Tādēļ viņš tiks paaugstināts.

Ceturtnā dziesma tā tad, atbilstama Jahves ievadvārdiem pirmajā dziesmā, satur īsumā Jahves galīgo liecību par savu kalpu. Smags nāves liktenis ir skāris Jahves kalpu, kā tas vairāk likts manīt nekā stāstīts (53, 12). Bet noticis ir kas gluži nedzirdēts: kalpu Jahve ir paaugstinājis, jo viņš ir nesis cilvēku grēkus. Kāds īsti ir bijis tas briesmīgais liktenis, kas Jahves kalpam ir bijis jācieš, tas šē tuvāki nav aprādīts. No piektās dziesmas, epiloga, varam secināt, ka viņam ir uzbrukui spītālība. Dzejnieks liek Jahvem uz to tik aizrādīt ar smalku taktu. Taisni tādēļ viņš pieliek vēl:

Piekto dziesmu (53, 1—10), epilogu, kurā viņš pats, dzejnieks, par Jahves kalpa dzīvi un galu to pasaka, kas mums jāzina, lai saprastu īso Jahves liecību. Dziesma attēlo Jahves kalpa ārējo dzīves gaitu: „viņš uzauga kā sakne no sausas zemes. Viņam nebija ne daiļa izskata, ne cēluma... Viņš bija nievāts un ļaužu atstāts, pilns sāpju un vājības“ (53, 2, 3). „Bet mūsu sērgas viņš nesa un mūsu sāpes uzkrāvās, turpretim mēs viņu turējām par Dieva sistu un vārdzinātu“ (53, 4). „Mūsu pārkāpumu dēļ viņš caurdurts un mūsu grēku dēļ dauzīts. Caur viņa brūcēm mēs esam dziedināti“ (53, 5). „Mocīts viņš tapa un palika pacietīgs. Viņš neatdarīja savu muti, kā jērs, kuŗu ved pie kaušanas“ (53, 6, 7). „Pie ļaundariem viņam deva kapa vie-

tu“ (53, 9). „Bet Jahvem patika viņu šķīstīt“ (53, 10; šis pēdējais teksts pēc septuagintas). Tālākais panta teksts ir mums nesaprotams. Doma, kas viņā izteikta, tomēr ir skaidra: Jahvem ir paticis savu kalpu paaugstināt, kā Jahve pats to jau 52, 13 (ceturtā dziesmā) teicis.

Ka šo dziesmu kāds norakstītājs piekabinājis tekstam 52, 13—15, tas noskaidrojas bez lielām grūtībām. 53, 1 labi noder par šo pantu turpinājumu: tautas un ķēniņi brīnīsies un turēs mutes cieti izbrīnā; jo viņi redzēs priekš acīm to, kas nekad nav dzirdēts (52, 15). Jā, kas tic man, ja es tagad mīklu atklāju, un kam ir parādīts Jahves elkons, kurš to ir darījis? (53, 1). Līdzgājā kārtā 53, 11. 12 ir labs noslēgums dziesmai 53. nodaļā: tādēļ kā kalps ir nesis daudzo grēkus, es viņam dodu mantojumu starp daudzajiem un ļauju viņam dalīt laupījumu ar varēniem.

Tas gan nav gadījums, ka taisni ceturtā dziesmā un piektās dziesmas beigās teksts ir tik stipri bojāts. Man šķiet, ka pantu pārstatīšanai un teksta bojāšanai ir savs sakars. Ja nelaime ir notikusi tik pēc tam, kad dziesmas ir bijušas ievietotas jau grāmatas tekstā, tad jāpieņem, ka kāds norakstītājs aiz pārskatīšanās pārlēcis ceturtās dziesmas beigu rindas un no 52, 15 pārgājis tieši uz 53, 1. Tad viņš vēlāk pierakstījis izlaistos pantus slikti salasāmi uz diezgan šaurās malas un nākošais norakstītājs tos novietojis 53. nod. beigās, kur tie viņam likušies piederīgi. Tādā kārtā notikusi arī krietna teksta bojāšana. Vai arī — un tas man liekas ticamāki —

jukas izcēlušās jau agrāk, kad dziesmas rakstītas uz atsevišķām lapām un lasītas kā atsevišķi sacerējumi. Tad norakstītāja priekšā ceturtais dziesma bijusi divos fragmentos, kurus viņš pēc labākās apziņas apvienojis ar piekto dziesmu.

Tādā kārtā visā dziesmu ciklā mēs atrodam vienu pēc satura vienkāršu, pēc formas mākslīgu veidojumu. Jahves kalpa dzīves glezna ir zīmēta piecās dziesmās:

Pirmā dziesma: Jahve runā. Iepazīstināšana ar kalpu. Viņa darba veids.

Otrā dziesma: Kalps runā. Viņa uzdevums būt par pasaules gaismu, varenība un cēlums.

Trešā dziesma: Kalps runā. Rūgtie piedzīvojumi viņa darbā. Jahve ir viņa tiesātājs, kas viņam palīdz tikt pie viņa tiesībām.

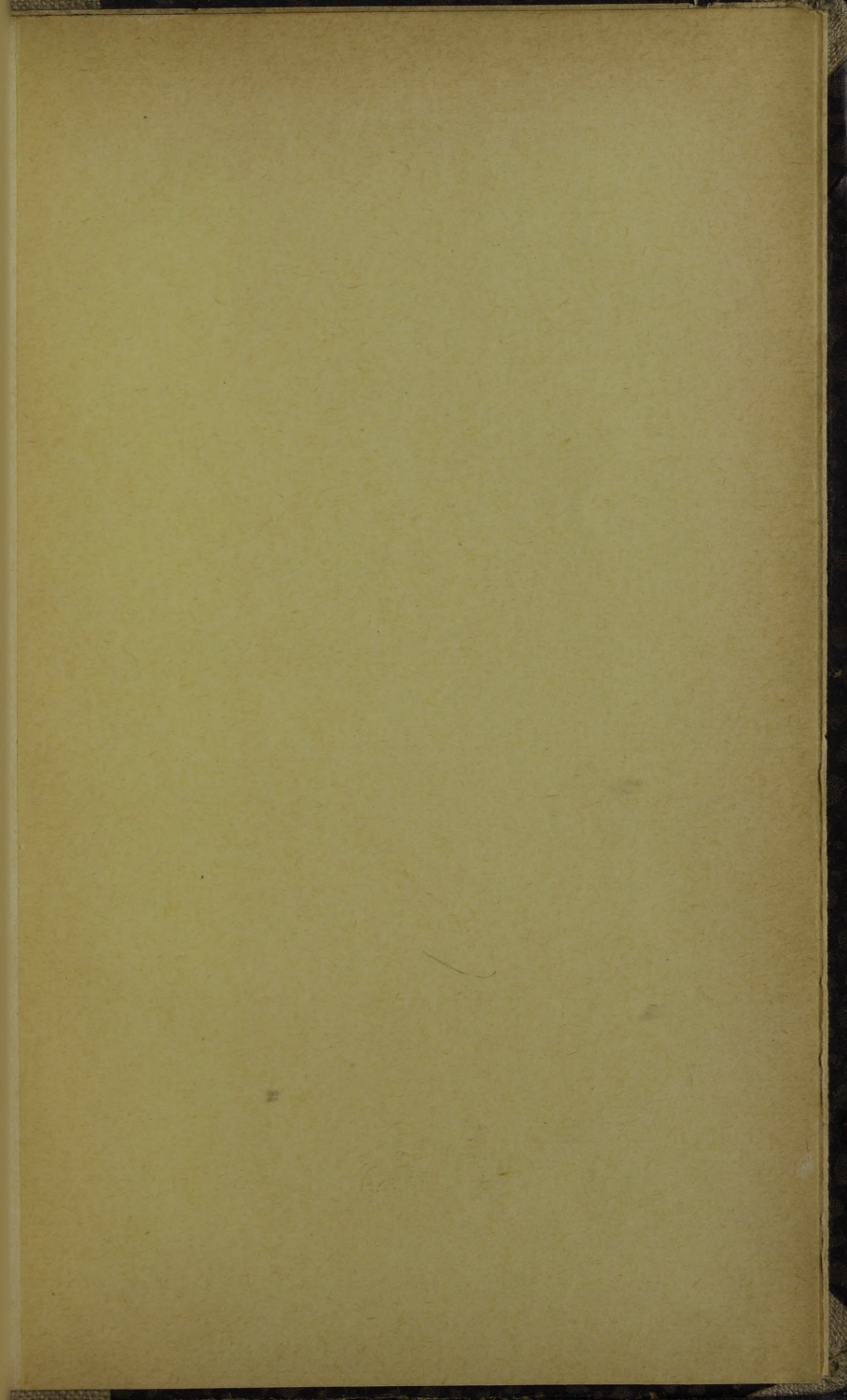
Ceturtais dziesma: Jahve runā. Visas dziesmas augstākā spraiguma punkts. Notiek nedzirdētais. Kalps ir ziedojis savu dzīvību. Jahve viņu attaisno.

Piektā dziesma: Dzejnieks saka epilogu. Mūsu grēku dēļ tas ir noticis. Kas to būtu domājis!

Tulk. E. Zicāns.

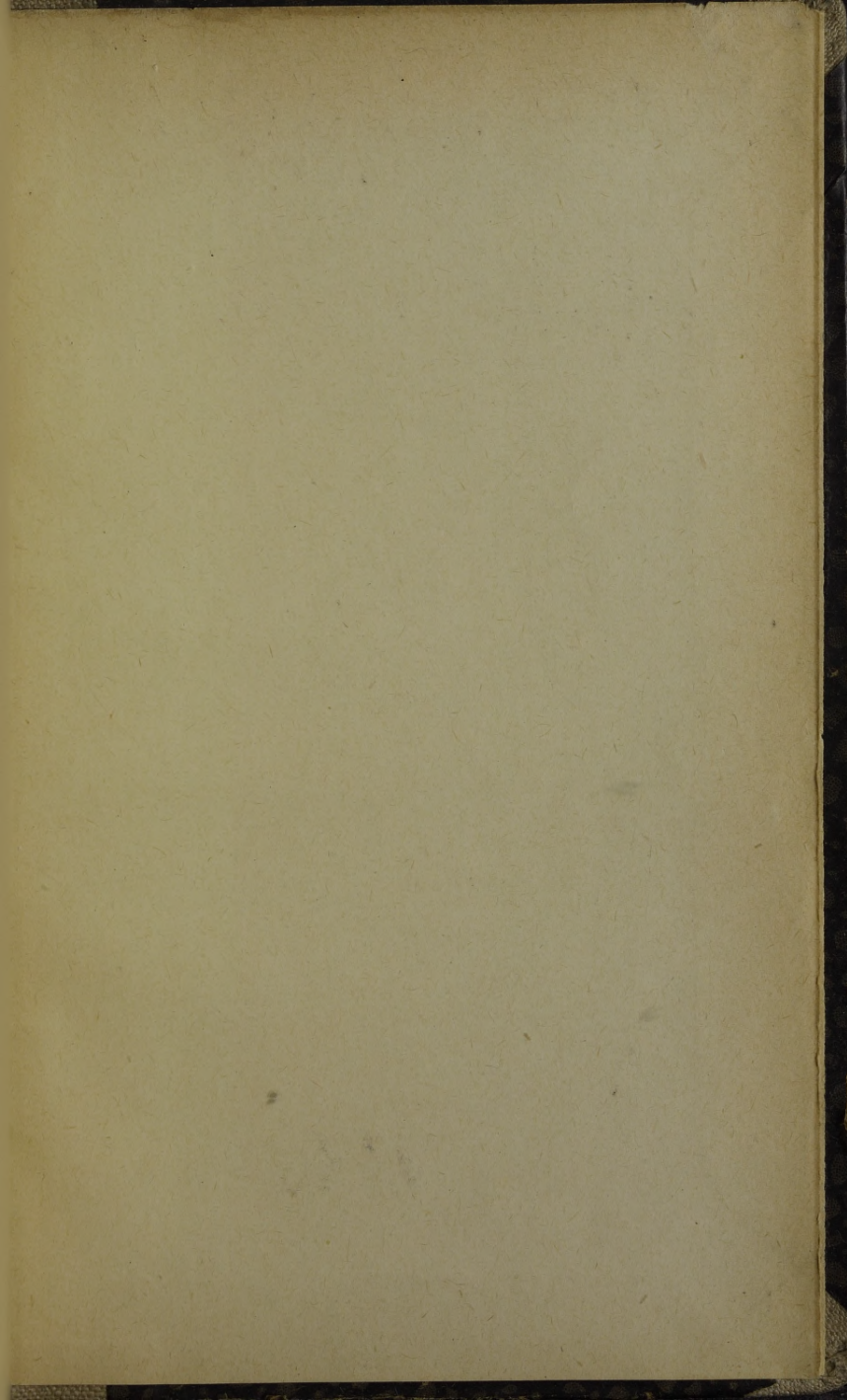
Lic 9566

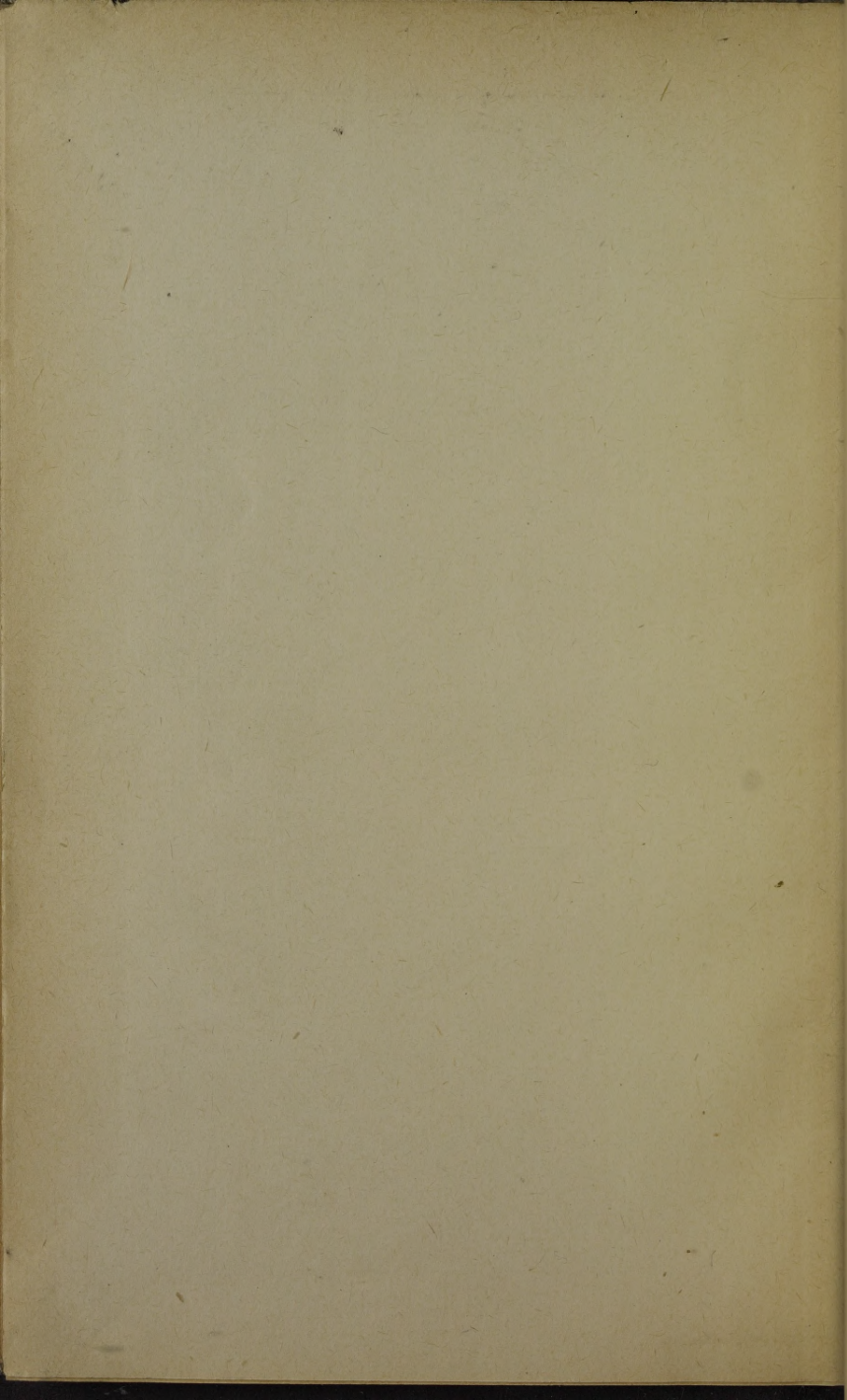

Maksā Ls —.80

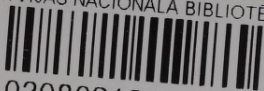
4C 9566

16. OKT. 1933.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308021248

251-1